

תשובה

ליקוט מתוך שיחות

נכתב ע"י אחד השומעים

ניתן להשיג

את הספר דברי חזוק והדרכה
ואת החוברות בכתובות דלהלן

זכרון יעקב : רח' הזית 2 משפ' גריינימן

בני ברק :

פ. כץ : רח'
גניחובסקי 21
משפ' פרידמן
0527668996

רח' רוזנהיים 6
משפ' גריינימן
0527183997

הלפרין 1
קומה ב'

רבי עקיבא 54
משפ' שכטר

רח' אלחריזי 3
משפ' פוליקמן

חידושי הרי"מ 3
קומה ב'

אחיסמך

הרב י. זילבר 03-6188879
הרב י. קול : 0556791213

אזור הנגב

הרב א. קארו:
0548530503

מודיעין עלית :

הרב א. איזנר
05331-09964
ניתן להשאיר חודעה

ירושלים

הרב לובצקי
0533147720

תוכן ענינים

א

א..... באופן כללי

יום המשפט הגדול – והכל מתנהל כרגיל * ההכרעה בראש השנה – לנצח נצחים *
התשובה, כח מיוחד לתקן הכל * אנחה כל דהו, בונה את העולם * הקב"ה אוהבנו ומצפה
מתי יוכל להיטיב לנו * סיכום הדברים * עיקר התשובה למעשה

ב

א..... ההכרה לעשות תשובה

חומרת הנמנע מן התשובה יותר מן החוטא * השלוח מיוחד הדין באה מריחוק ולא מגדלות
* לבנות את העבודה על הבנה ולא על חרדה * הפליאה עצומה על התנהגותינו שהיא
סותרת לאמונתנו * בהסכמה אחת כבר מיהרנו את עצמינו * תשובה מעוון ביטול תורה

ג

טז..... מעלת התשובה

כחה של תשובה – לבטל כל גזירה * עיקר הכפרה כדי שנוכל ליטור ולידבק בדי

ד

ב..... להאמין בכח התשובה

התשובה בונה הכל * דרך תשובה * אם היינו בוטחים בתשובה, היינו מוקדקים יותר *
הקב"ה גלגל חטאים חמורים לגדולי עולם * כדי ללמדנו שע"י התשובה אפשר ליטור
לגמרי * להתחזק בידיעת כח התשובה * הרגשת ריחוק לאחר שחזר בתשובה * פגיעה
בכבוד שמים * להתבונן באהבת השם יתברך * בכל מצב ניתן להגיע למצב של לפני
החטא * ביד כולנו לתקן הכל * ידיעת כח התשובה * היצר מגדיל ענין התשובה שהיא
צריכה עבודה גדולה

ה

כה..... התפילה לתשובה

התפילה לתשובה – יותר מכל הבקשות * התשובה שע"י התפילה היא בכלל "שובו אלי"
* גם במצב של "מאוס מאסתנו" יש לבקש "חדש ימינו כקדם"

ו

ל..... להתבונן בדרכיו ועניניו

התשובה – להשיב ליבו אל דרכיו ועניניו * התשובה צריכה חיפוש וחקירה * היצה"ר
מצדיק את הנהגת האדם * וצריך חקירה וחיפוש לתשובה * ידיעת הטעויות שטועה
בהם – מעיקר התשובה * נחפשה דרכינו ונחקרה * לחפש ולחקור את הטעויות
שמחמת העצלות * סיכום הדברים

ז

היצר מושך את האדם נגד הבנתו ורצונו..... לו.....
המוסר הטוב ביותר הוא הלימוד ממעשי עצמו * אין קושיות של "סתירה" בטענות היצר
* סיכום הדברים * היצר מרמה את האדם

ח

מעלת מקצת תשובה..... מה.....
יפה "שעה אחת" של תשובה * מעלתה של נמיה קטנה של תשובה * להעריך כל עבירה
ששב ממנה * כל רצון של אדם להשתנות זה תשובה

ט

מהי עיקר התשובה..... מה.....
כמה התשובה דבר קל ופשוט * להתבונן * הגדר הראשון לתשובה * מה שאפשר
להוסיף בלימוד התורה * עסק התורה מכפר על הכל * עיקר התשובה החלטה לעתיד

י

ענייני תשובה למעשה..... נה.....
לחלק בין תשובת ה"פשעים" לתשובת ה"חטאים" * להזדרז להפטר מהעבירות
שחרטתו עליהם מושלמת * לפרק החטא לחלקים * מדרגות רבות לתשובה * סיכום
הדברים - סידור ענייני התשובה * על כל אחד לגדור עצמו לפי תכונתו * לקבל גדרים
קטנים כל אחד לפי ענינו * לקבל קבלות לפי תכונתו * לחזור בתשובה בדברים מוגדרים
* גדרים שונים * כיצד לגדור עצמו מדיבורים וקנאה ועוד * חיוזק בריצפות הלימוד

יא

כיצד לינצל בעתיד..... סב.....
כיצד מקבילים סיעתא דשמיא לינצל מעבירה * עצה טובה מיד כשנכשל להתבונן כיצד
להנצל בעתיד

יב

לחדד את מטרותנו בעולם..... סד.....
כל רגע שעובר, יורד מחשבון החיים * השאננות אינה מובנת בלי יצר הרע * בהתבוננות
על חיי נצח, אין דקה מיותרת * אין טעם להמתין עד שיסתדר * הובטחנו שנוכל למשוך
ביצר הרע * היצר הרע מראה לאדם כאילו יש לו כח יותר ממנו

יג

התבוננות במעשה התשובה..... ע.....
כיצד עושים נחת רוח * להתבונן על זמנים שאינם מנוצלים

יד

להרגיש בחוש..... עה

"להרגיש" את הדין * ההכרעה בראש השנה – לנצח נצחים * עיקר דאגתינו לעולם הבא * בקלות אפשר לחסוך הרבה מאוד * סיכום הדברים * לימוד התורה הוא יסוד הכל

טו

יפה שעה אחת של תשובה..... צג

באופן כללי

יום המשפט הגדול – והכל מתנהל כרגיל

ראש השנה הוא כידוע יום דין על כל הבריאה כולה, וזהו אחד מן הדברים הממשיים ביותר את הסתר הפנים שבבריאה, מחד גיסא כל העולם כולו מלא חיל ורעדה, כל העולם כחוזר לתחילתו, הבריאה מתחילה מחדש, יש משפט על כל הברואים! ומלאכים יחפזון וחיל ורעדה יאחזון ויאמרו הנה יום הדין לפקוד על צבא מרום בדין, ומאידך, בעולמינו, הכל מתנהל ללא שום שינוי, יום ככל הימים, לא ניכר כלום מן התהפוכות העוברות על הבריאה ביום זה, שום פרט בבריאה אינו משתנה מחרדת הדין. - מלבד ה"אות בשמים" שהזכיר הרמב"ן בדרשה לר"ה שהחודש הזה מזלו מאזניים להגיד כי בו פלס ומאזני משפט לד'.

ולא זו בלבד, אלא גם בתורה לא נזכר כלום מענין הדין בראש השנה, מלבד שהוא "יום תרועה" ו"זכרון תרועה", לא נתבאר למה לעשות תרועה ביום הזה, וכן לא נתפרש למה היום הזה הוא יום מקרא קודש, כמו שנתפרש בכל המועדים, - הכל נסתר.

ואמנם כתב הרמב"ן שהדברים מבוארים בדרך רמז, מכך שר"ה הוא בתחילת החודש שחל בו יום הכיפורים, וכן מלשון "זכרון" תרועה, שלשון זכרון נזכר במקראות לענין משפט, ועוד כתב הרמב"ן שעל פי הנסתר הכל מפורש בפסוקים וכמו שביאר שם, וז"ל "והנה נתנה לנו התורה הענין הזה ברמז, והיה נודע בישראל מפי נביאים ואבות קדושים עד משה רבינו, ועדיין הוא בידינו קבלה ומפורשים בתלמוד, ומי שזכה להיות מקובל בסתרי התורה יראה הענין יותר מפורש בכתוב ולשון התורה יותר מבואר בו כו' ", עיי"ש.

כל הבריאה כולה חוזרת לתחילתה בר"ה, וזוהי דוגמא כיצד מתנהל העולם בהסתר, הנה במציאות יש היום דין על כל אחד ואחד לנצח נצחים! ואיננו רואים כלום...

ההכרעה בראש השנה – לנצח נצחים

בראש השנה דנים בכל שנה ושנה מחדש על כל השנה, והנה דנו הראשונים והאחרונים ז"ל האם ראש השנה הוא יום דין רק על ענייני העולם הזה או גם על ענייני העולם הבא, אבל הדבר ברור שגם אם הוא יום דין רק על חיי העולם הזה, מ"מ ראש השנה הזה לפעמים מכריע את כל הנצח נצחים של האדם, יש הרבה עניינים המתגלגלים מכח ההכרעה על חיי העולם הזה בשנה הזו, לאחר שאדם נמצא במצב טוב מתגלגלים מכך מעלות טובות, ומוסיף והולך והכל מתגלגל לטובה, וכיו"ב ח"ו להיפך, וכדי לשנות את המצב צריך הרבה יותר זכויות, וכמו שאמרו בבא בתרא י"ב ב' כל המריעין לו לא במהרה מטיבין לו, וכל המטיבין לו לא במהרה מריעין לו.

ואמנם בראש השנה הבא הכל מתחיל שוב מחדש, אבל בשביל לשנות דברים קיימים צריך מהפיכה גדולה הרבה יותר.

יש להתכונן לקראת ימי הדין היות והם גורליים ומכריעים על כל עתידו בזה ובבא.

וכל זה היה נכון מאז ומעולם, על אחת כמה וכמה בזמנינו שאנו ממש קרובים לגאולה השלימה, ואנו יודעים שבקרוב מאוד יבא משיח צדקינו, וכמו שהחפץ חיים היה מזהיר ומזכיר דברי הנביא "ופתאום יבא" לא יהיו אזהרות והקדמות לפני שיבא, וכן יש מהגר"ח מולאזין תיאור כיצד יראו הדברים כשפתאום יבא.

הגאולה עומדת אחר כתלינו, ומי שיזכה לתקן את עצמו לפני התגלות מלכותו יתברך, הרי יזכה בזה לנצח נצחים, להיות במעלה גדולה יותר.

וז"ל הרב זללה"ה (ח"א פ"א מכתב כ') "וכמדומה שהימים ימי ערב יום שכולו שבת, וקרובה גאולתנו, ולב מי לא יחיל להוסיף בקדושה וטהרה באופן נמרץ לפני בוא יום... הגדול והנורא"¹.

¹ ובשבת קנ"ג א' אמר רבן יוחנן בן זכאי משל למלך שזימן את עבדיו לסעודה, ולא קבע להם זמן, פיקחין שבהן קישטו את עצמן וישבו על פתח בית המלך, אמרו כלום חסר לבית המלך, טיפשינן שבהן הלכו למלאכתן, אמרו כלום יש סעודה בלא טורח, בפתאום ביקש המלך את עבדיו, פיקחין שבהן נכנסו לפניו כשהן מקושטין, והטיפשים נכנסו לפניו כשהן מלוכלכין, שמח המלך לקראת פיקחים, וכעס לקראת טיפשים, אמר הללו שקישטו את עצמן לסעודה ישבו ויאכלו וישתו, הללו שלא קישטו עצמן לסעודה יעמדו ויראו, חתנו של רבי מאיר משום רבי מאיר אמר אף הן נראין

התשובה, כח מיוחד לתקן הכל

והנה קודם שנברא העולם ובכדי שהעולם יוכל להתקיים הקב"ה ברא בבריאה מיוחדת את התשובה, וכמבואר פסחים נ"ד א', ולכאורה הדבר צריך ביאור, מה שייד כאן בריאה מיוחדת, ולמה היה צריך קודם שנברא העולם, והרי הקב"ה רחום וחנון טוב ומטיב, וכשם שבבשר ודם שייד ענין של מחילה ופיוס בין אדם לחבירו, על אחת כמה וכמה...

והתשובה היא שמכיון שהקלקול על העבירות הוא קלקול במציאות, וכמו שיתבאר, לא שייד כאן ענין של מחילה, וברחמים גדולים ברא הקב"ה כח מיוחד ומחודש לתקן את כל אשר פגמו, משל למה הדבר דומה לאדם ששבר לחבירו את ביתו, הרי גם אם ימחול לו חבירו על הצער הרי הבית ישאר שבור, ואילו ע"י התשובה הכל נבנה מחדש.

לאחר שנברא העולם, הרי העבירות והמצוות הם מציאות קיימת, אסתכל באוריתא וברא עלמא, כל העולמות נבראו בהתאם למצוות ולעבירות, המצוה בונה עולמות במציאות, והעבירה מחריבה, מי שרצה לעשות עבירה וניסה הרבה מאוד ולא הצליח, הוא ניצל מלהחריב העולם, ומי שרצה לעשות מצוה ולא הצליח הוא לא זכה לבנות, ומי שנזהר שלא לעשות עבירה ונכשל בשוגג, הוא עשה חורבן בשוגג.

למשל, אדם שרצה להרוג את חבירו, וניסה בכל טעדי שבועלם ולא הצליח, ולעומתו חבירו נשמת הגרזן מידו והרג בשוגג, הרי הרוצח הוא זה שהרג בשוגג... אמנם רוצח בשוגג - אבל "רוצח", ולעומתו חבירו, אמנם בתכונתו ומידותיו הוא יותר גרוע, אבל הוא ניצל מלהיות רוצח, העולם נברא עם מציאות של מצוות ועבירות, והעושה מצוות נעשה ראוי לידבק בשכינה, והעושה עבירות יש לו עונש קיים.

העונשים על העבירות הם במציאות החרבת העולמות, וכמו שהאריך הגר"ח מואלזין².

כמשמשין, אלא, אלו ואלו יושבין, הללו אוכלין, והללו רעבין, הללו שותין והללו צמאים, שנאמר כה אמר ד' הנה עבדי יאכלו ואתם תרעבו הנה עבדי ישתו ואתם תצמאו הנה עבדי ירונו מטוב לב ואתם תצעקו מכאב לב, ע"כ.

² הובא להלן חלק ד'.

א"ה, עוד נתבאר בזה במקו"א: הגר"ח מואלזין מסביר מה שכתוב כל האומר הקב"ה ותן יותרו חייו, והרי זה מדה טובה, והקב"ה רב חסד, ומה כל כך גרוע לומר שהוא ותן.

וכן במצוות הכל לפי המעשים, התיקון הוא במציאות, וע"י המצוות האדם נעשה יותר קדוש במציאות, וכדכתיב למען תזכרו... והייתם קדושים לא'... ובתפילה קדשנו במצותיך, וקדשתנו במצותיך.

ואמנם אין המצוות דומות לעבירות, המצוות הם מציאות קבועה יותר, שלא שייך להפסידה, ואילו העבירות אפשר לתקן ע"י תשובה או יסורים, [ובתומר דבורה כתוב שחסד גדול הוא שהקב"ה לא לקח המצוות תמורת העבירות, כי אז היו ח"ו נשארם בלא שום מצוה, אלא ברא שלעבירות יש תיקון, יכולים הם לימחק, והמצוות נשארים לעולם].³

והוא מסביר שהקב"ה ברא עולם שהוא מעניש את האדם על החטאים לא בגלל שהוא לא מוותר לו, רק שאסתכל באורייתא וברא עלמא, המצוות בונים את העולם והעבירות מחריבים את העולם. בן אדם שעשה עבירה חוץ מזה שהוא ברא מלאך רע שרוצה להעניש אותו וזה התיקון של המלאך, כמו שמבואר, הוא החרב עולמות וחורבן שיהודי עושה הוא הרבה יותר גדול, הגר"ח מולאזין אומר שכשטיטוס נכנס לקודש הקדשים הוא לא פגם בעולמות כלום, וכשיהודי עושה דבר קטן הוא מחריב עולמות.

הקב"ה נתן תורה ומצוות והא גילה לנו איך הוא ברא את העולם, בראתי עולם שזה מקיים אותו וזה מחריב אותו, אם אתם רוצים להגיע לתכלית תעשו מצוות, זה יבנה את העולם ויתקן אותו ויגיע לשלמותו, והעבירות יחריבו אותו, אדם עשה עבירה, במציאות הוא החרב את מה שהוא החרב, בנפש ובעולמות, ולא שייך כאן ענין של ויתור, המצוות הם מציאות והעבירות הם מציאות.

ועל כן לא שייך לומר כאן ויתור, לא מתאים ע"ז ויתור, ויתור לא בונה עולמות, הוא רק יכול לא להעניש, אבל המציאות שאדם קלקל זו מציאות, ולא שייך על זה ויתורים.

כתוב והאלוקים עשה שיראו מלפניו, אם לא יהיה עונשים לא יהיה יראת שמים, לכן הוא ברא את מידת הדין כדי שיהיה יראת שמים.

והגר"ח מולאזין מבאר בשם הזוהר שהקב"ה ברא כח עליון שנקרא תשובה, לפני העולם, בבריאת העולם הוא ברא שמצוות בונים אותו ועבירות מחריבים אותו, זה המציאות של העולם, הוא גילה כך בראתי את העולם.

ולכן הוא ברא תשובה שהיא כח עליון שיהיה כח שיתקן ויבנה, לכן היתה צריכה תשובה ליברא לפני העולם, כי צריך יותר כח מהעולם.

אנחנו לא מבינים בזה, מספיק לנו המילים שאנחנו שומעים, וכמו שרואים אדם הראשון פגש את קין, והוא אמר עשיתי תשובה, והוא אומר לו לא ידעתי שיש כזה דבר, הוא התחיל לטפח בראשו.

³ הדבר מבואר ברמב"ן, והאריך בזה בספר תומר דבורה שהקב"ה לא לוקח מצוות תמורת עבירות, אלא על עבירות מקבלים עונש והמצוות נשארו.

הרמב"ן כותב וז"ל "ולא יקח שוחד מיד אדם ופירושו בשוחד שאפילו חסיד גמור שיעבור עבירה לא יקח ממנו מצוה ממצוותיו בשוחד לכפר לו אבל יענישוהו על חטאיו ויגמול לו כשל טובותם".

ובספר תומר דבורה כתב "המצוה היא כפורחת עלתה ניצה, ובוקעת ועולה עד אין תכלית לכנס לפניו יתברך, אמנם העוונות אין להם כניסה שם חס ושלוה, אלא כובשים שלא יכנסו, כדכתיב לא

העבירות יוצרים במציאות מחיצה בינינו לבין הקב"ה, וכמ"ש ישעיה נ"ט "הן לא קצרה יד ד' מהושיע ולא כבדה אזנו משמוע כי אם עוונותיכם היו מבדילים ביניכם ובין אלקיכם וחטאותיכם הסתירו פנים מכם משמוע"⁴.

והקב"ה אוהבנו ורוצה לעזור לנו, אבל אין זה מתאים לבריאה, כי לפי הבריאה יש כאן קלקול, יש כאן עונש, לכן הוא ברא כח מיוחד של תשובה, כח שבונה ומשנה סדרי העולם, כח הבונה ומתקן הדברים משרשם [וכמו שאר דברים שנבראו קודם שנברא העולם או בבין השמשות, כמטה של משה, שהוא כח מיוחד לשנות סדרי

יגורך רע, לא יגור במגורך רע, אם כן אין העון נכנס פנימה ומטעם זה שכר מצוה בהיא עלמא ליכא, מפני שהמצוה היא לפניו יתברך והיאך יתן לו ממה שלפניו, שכר רוחני בעולם גשמי, והרי כל העולם אינו כדאי למצוה אחת, ולקורת רוח אשר לפניו, ומטעם זה לא יקח שוחד של מצוות, המשל בזה, **אין הקב"ה אומר "עשה ארבעים מצוות ועשר עבירות נשארו שלוש מצוות וילכו עשר בעשר"**, חס ושלום, אלא אפילו צדיק גמור ועשה עבירה אחת דומה לפניו כאילו שרף את התורה, עד שירצה חובו ואחר כך יקבל שכר כל מצוותיו, וזה חסד גדול שעושה הקב"ה עם הצדיקים, שאינו מנכה מן המצוות, מפני שהמצוות חשובות מאד ומתעלות עד לפניו יתברך, והיאך ינכה מהן בשביל העבירות, כי שכר העבירה הוא מחלק בגיהנם הנבזה, והמצוות שכן מהנכבד בזיו השכינה".

על כל אדם לדעת שאם הוא תפס רגע אחד ולמד זה לא ימחק, והוא ישאר לחיי העולם, וגם אם הוא יעשה עבירות אמנם יקבל עונש, אבל המצוות נשארים והעבירות בחשבון.

אין מושג של "בין כה וכה", אדם צריך להפנים לעצמו, שאם בתוך כל הבטלה שלו הוא למד חמש דקות זה ישאר לו, הוא יקבל עונש על כל היום אבל החמש דקות האלו ישארו לעולם.

⁴ בברכת אהבת רבה... לשמור ולעשות ולקיים... העיר הרב זללה"ה דלשמור היינו מצוות לא תעשה, ולעשות היינו מצוות עשה, אבל לקיים לכאורה היינו בכלל לשמור ולעשות, וישיב ב' פירושים, א' דלקיים היינו לגרום שתתקיים התורה וכמש"פ הרמב"ן על הפסוק ארור אשר לא יקים את דברי התורה, ב' דלשמור ולעשות היינו שלא נעבור על דברי תורה, אבל עדיין צריך סייעתא דשמיא שבאמת נזכה שיתקיימו דברי התורה, למשל מי שלא בדק תפיליו כפי הדין שתפילין אי"צ בדיקה, אבל באמת הם נפסלו, דנמצא שלא עבר על המצוות, אבל נכשל בברכה לבטלה ולא קיים מצוות תפילין, וכן הנותן צדקה למי שאינו ראוי, הוא אמנם שמר ועשה, אבל לא זכה לקיים, כמבואר ב"ק ט"ז ב' שביקש ירמיהו הנביא מהקב"ה על אנשי ענתות שאף בשעה שעושים צדקה הכשילם בבני אדם שאינם מהוגנים כדי שלא יהיה להם שכר גמור של צדקה, - בשביל לזכות שיתקיימו המצוות כפי שראוי צריך להקדים לזה תפילה.

ובגמ' אשכחן בכמה מקומות שנתגלגלו לפעמים דברים שאינם רצויים ע"י אנשים שהתכוונו רק לטובה, עי' סנהדרין ק"ג ב' א"ר יוחנן משום רבי יוסי בן קסמא גדולה לגימה שהרחיקה שתי משפחות מירשאל כו', ורבי יוחנן ידידיה אמר מרחקת את הקרובים ומקרבת את הרחוקים ומעלמת עינים מן הרשעים ומשרה שכניה על נביאי הבעל ושגגתו עולה זדון כו', ושגגתה עולה זדון דאמר רב יהודה אמר רב אלמלי הלווהו ויהונתן לדוד שתי ככרות לחם לא נהרגה נוב עיר הכהנים ולא נטרד דואר האדמי ולא נהרג שאול ושלשת בניו, - וכי יש צד שיונתן לא רצה לתת לגימה לדוד, אלא שמרוב שהיה נלחם להצלתו כמבואר בפסוקים כל הענין, לא זכר להאכילו, וכן בכל דבר צריך תפילה מיוחדת לסייעתא דשמיא, ושלא יצא ח"ו מכשול מתחת ידינו.

בראשית, כך גם תשובה כח מיוחד לשנות את המציאות של העבירות], והדברים מפורשים בספר נפש החיים, עיי"ש, וכמו שהארכנו בשנים עברו.

אנחה כל דהו, בונה את העולם

כל הכח הנפלא והגדול הזה, הבריאה המיוחדת של תשובה, אינה דורשת מעשים גדולים ומהפיכות עצומות, רק החלטה אמיתית פשוטה בונה את הכל, - לכל אחד יש דברים שהוא באמת מתחרט עליהם, אם הוא "קצת" מתעמק ו"מחליט" שהוא מתחרט, הוא כבר בונה את כל מה שקלל, וכנגד האמת הפשוטה הזו, היצר הרע מכביד את הדבר כאילו יש כאן עבודה קשה, ובלתי אפשרי להשתנות ולהתהפך לאיש אחר, ומייאש את האדם בכך, כדרכו.

אך יש לחדד את הדברים בהסתכלות הנכונה:

"היכי דמי בעל תשובה, אמר רב יהודה כל שבאת לידו עבירה פעם ראשונה ושניה ופירש הימנה" (יומא פ"ו ב'), מי שמקבל על עצמו לא לדבר לשון הרע והגיע לידו נסיון של דיבור כזה פעם ופעמיים ונזהר ולא דיבר, הוא כבר "בעל תשובה" על לשון הרע, כל כך פשוט! - מי שמקבל על עצמו לא לדבר דברים בטלים באמצע הלימוד, ופעם ופעמיים הוא מתאפק, הוא כבר בעל תשובה.

אחת הטעויות הנפוצות בענין תשובה, היא בהבנת דברי הרמב"ם בהלכות תשובה (פ"ב ה"ב) "ומהי התשובה הוא שיעזוב החוטא חטאו ויסירו ממחשבתו ויגמור בלבו שלא יעשהו עוד כו', ויעיד עליו יודע תעלומות שלא ישוב לזה החטא לעולם כו'", ולכאורה אין הדבר מצוי כלל שיוכל להעיד יודע תעלומות שלא יחטא עוד, הרי לפעמים כמעט אפשר לומר שיוכל יודע תעלומות להעיד שבודאי ישוב לחטאו ח"ו, אבל להעיד שלעולם לא ישוב וכשל?⁵

⁵ ויתירה מזו מבואר בדברי חז"ל שהחוזר ומתודה על עבירות שכבר התודה עליהם יש בזה קצת חסרון לחד מ"ד, וכי אין לו עבירות חדשים שהוא מתודה על העבירות של שנה שעברה, רואים שכשמתודה ביוה"כ יודעים לומר שבמשך השנה הבאה כנראה יהיו לו ח"ו עוד עבירות.

וכבר ביאר הרב זללה"ה את דברי הרמב"ם (מכתבי התעוררות ח"א פ"ד מכתבים ג' ד'), שאין כונת הרמב"ם שתהא כאן "הבטחה" שלא יכשל שוב לעולם ועד, אלא רק להגדיר שאין החרטה כעת "מזוייפת", וכעת הוא בהחלטה כנה ואמיתית ושלמה שלא לשוב לכסלה, היינו שאם ישאר במצב הרוחני הזה שבו הוא עומד כעת, הוא באמת לא יכשל, כי האדם הוא בשר ודם, ויש דברים שמתחדשים עליו.

"יעיד עליו יודע תעלומות" – ר"ל יעיד עליו שהוא מדבר ברצינות, זה הכל... וזהו לשון **יודע תעלומות** דהיינו סתרי הלב, ולא אמר יודע עתידות, וכן מבואר במקור שהביא הרמב"ם מן הפסוק ולא נאמר עוד וגו', וכי יש הבטחה בפסוק שבאמת יהא כך שלא יחטא עוד בעבודה זרה, אלא שלפי מצבם כעת הם בדרגה כזו שלא יחטאו עוד, וכן מקובל ממרן זללה"ה "וואס איז תשובה, תשובה איז אקרעכץ" (מהי תשובה, תשובה היא אנחה), שיאנח על מה שעשה, ואמנם יש דרגות בתשובה, ויש שעוונותיו נעשין לו כזכויות, אבל העיקר הפשוט הוא לחזור בו כפשוטו.

והנה רוב הדברים הרעים שאדם עושה הוא נאנח עליהם, וכשמתגבר כמה פעמים לאחר שעושה תשובה הרי זהו עיקר תשובה, - ופה נכנס כל הסוד שנברא קודם בריאת העולם.

בגד שהוא מאוד לא נקי, כדי להוריד ממנו את עיקר המיאוס אפשר בקלות להכניסו במים ולהעביר את עיקר הלכלוך, (אמנם לעולם יש מעלה לטרוח וללבנו ביותר, אבל את העיקר כדי שיקרא בגד נקי אפשר בקלות), כן גם הדברים הגדולים שאדם מתחרט עליהם באמת ומתפטר מהם, יש להתייחס אליהם בהתאם, ולהאמין שהתפטר מהם, וגם מדברים שעדיין לא הגיע לדרגא מושלמת של החלטה שהוא עוזב אותם, גם בזה יש חשיבות גדולה לתשובה, אף כשאינה מושלמת, כי האדם בתוך תוכו הוא באמת מתחרט ורוצה להיות טוב [וכמ"ש הרמב"ם גבי כופין אותו עד שיאמר רוצה אני], וכשעומד לפני הקב"ה ואומר לו אני רוצה באמת להיות טוב, תעזור לי להחליט זאת באמת, גם זו דרגא גדולה מאוד של תשובה.

יש ליזהר מהטעיית היצר כאילו תשובה היא דבר גדול, וכשעומדים לומר סליחות, עלינו להרגיש את האמת הפשוטה שאנו באמת רוצים להיות טובים, ושהקב"ה ממתין ומצפה לקריאתנו אליו.

ובגמ' יומא פ"ו הפליגו בגדול ענין התשובה ואמרו גדולה תשובה שמגעת עד כסא הכבוד ופ' הר"ח שם שאפילו אם עשה עבירות גדולים המגיעים עד כסא הכבוד ג"כ התשובה מתקנת אותם.

עוד אמרו שם גדולה תשובה שמביאה רפואה לעולם, וגדולה תשובה שמקרבת את הגאולה, וגדולה תשובה שמארכת שנותיו של אדם, וגדולה תשובה שבשביל יחיד שעשה תשובה מוחלים לו ולכל העולם.

יש לנו אוצר, מתנה נפלאה! רק תהיה אמיתי.

הקב"ה אוהבנו ומצפה מתי יוכל להיטיב לנו

והנה הקב"ה באהבתו אותנו, אהבה רבה ויתירה, משתוקק שנעשה תשובה כדי שיוכל לתקנינו ולמחול עוונותינו, והקב"ה אומר כמה וכמה פעמים "שובו בנים שובבים", והדברים מפורשים בהרבה פסוקים שהקב"ה רוצה לעזרנו אלא שהעוונות מבדילים, ובסנהדרין צ"ז ב' שהקב"ה מחכה לחננו ולגאלנו אלא שמדת הדין מעכבת, היינו שכיון שהקב"ה ברא את העולם שהעבירות הם מציאות המקלקלת, כביכול אינו יכול להיטיב לנו כשהעבירות מבדילים, והקב"ה מצפה לנו מתי נעשה תשובה כדי שיוכל כבר למחוק את העבירות, ומתי נבקש ממנו שיתן בליבנו לעשות תשובה על אותם דברים שאנו מתקשים להתחרט עליהם כראוי, וכמבואר ע"ז ה' א' שבני ישראל נקראו כפויי טובה כשלא ביקשו שהקב"ה יתן בלבבם ליראה אותו, עוד אמרו יומא ל"ט שהבא ליטהר מסייעין אותו, והביאו ע"ז המשל שכביכול הקב"ה אומר בוא ונתבשם אני ואתה.

ומספרים שמרן זללה"ה היה דרכו לפעמים בעשי"ת לקרוא נביא ישעיהו, - כשקוראים ומתבוננים בדברי הנבואות רואים עד כמה אהבתו של הקב"ה עצומה לאין שיעור, ועד כמה הוא קרוב כל כך אלינו, וממילא מקבלים את הרגש, כל כך הקב"ה קרוב לנו ורוצה לעזרינו, "תנו עוז לאלקים - על ישראל גאותו" תעזרו לו לעזור לכם.

וכן בברכת אבות וזוכר חסדי אבות ומביא גואל לבני בניהם למען שמו באהבה, הקב"ה רוצה לגאול את בני ישראל, אבל אם אין להם זכות ותמה זכות אבות, ולכאורה במציאות אי אפשר לגאול אותם, הקב"ה מקשר את בני ישראל עם שמו, והגאולה היא למען שמו, ועדיין אחרי כל זאת זהו "באהבה", הקב"ה אוהבנו וגואלנו באהבה, וגילה לנו את הטכסיסים כיצד יוכל לעזרנו, וגם מי שמרגיש שהוא עדיין לא בדרגה של תשובה אמיתית, גם אם הוא מרגיש קצת מזוייף, הקב"ה מצפה שיתפלל לפניו, רבש"ע אני יודע שאני לא אמיתי, אבל אני מבקש שתעזור לי להיות בדרגה הזו, וסלח לי על מה שעשיתי, ותעזור לי על להבא, - וגם זו דרגה מסויימת של תשובה, ואמרו בגמ' שהפסוק "הרחב פיך ואמלאהו" קאי על רוחניות, לבקש כל העולה על דעתו בענין הרוחניות.

סיכום הדברים

ראש השנה הוא יום דין, והרבה פעמים הדין מכריע לנצח נצחים, ובקלות אפשר להפטר מכל העוונות ולהיות צדיק, והקב"ה אוהבנו ורוצה שנהיה מתוקנים, ומצפה לבקשתנו שיתן בליבנו לעשות תשובה כראוי.

תשובה היא מהשבעה דברים שנבראו קודם שנברא העולם, ויש לעי' מהו הענין המיוחד בתשובה שצריך לבראה קודם העולם, ויישוב הדבר מבואר בנפש החיים דכיון שאסתכל באורייתא וברא עלמא הרי המצוות והעבירות נקבעו במציאות בטבע העולם, ובעשיית מצוה מתוסף קדושה ואור בעולמות, ולהיפך בעבירה מתוסף כח הטומאה וסילוק הקדושה, ונמצא עי"ז שכמו שבין אדם לחבירו העבירה פועלת מציאות בצער האדם והפסדו, כך במצוות שבין אדם למקום הרי המצוות בעצמן פועלות הבנין או להיפך, וכמו שכשאדם סולח לחבירו לא תוקן עי"ז ההפסד והצער שנגרם לו, כך בכל המצוות אף אם הי' הקב"ה סולח ומוותר לאדם שלא יענש, מ"מ עדיין החורבנות קיימין.

ולצורך זה ברא הקב"ה תשובה קודם שנברא העולם, והיא כח עליון מעל לסדר הנהגת העולם, ובכח זה אפשר לתקן הקלקולים ולהחזירם כקודם החטא, ויותר מזה

שאף יכול להוסיף בהם קדושה יותר ממה שהי' בתחלה, וז"ל הנפה"ח ע"י כח התשובה שמגעת עד שרשה העליון עולם התשובה, עלמא דחירו ונהירו דכולה, ומשם מתאצל ונשפע תוספת קדוש עליונה ואור מבהיק להם ולכלות כל טומאה ולתקן העולמות כמקדם, וביתרון אור חדש מעולם התשובה המופיע עליהם.

עיקר התשובה למעשה

ואיתא בפסיקתא שכל הנביאים קוראין לישראל לתשובה, אבל הושע מלמד מה יפייסו על עצמם שובה ישראל קחו עמכם דברים ושובו וגו', [ונשלמה פרים שפתינו וגו' ולא נאמר עוד אלהינו למעשה ידינו וגו' מה כתיב בתריה ארפא משובתם אוהבים נדבה כי שב אפי ממנו].

הושע לימד את עם ישראל מהי תשובה, רק תאמרו "שלא נאמר עוד..."

ואיתא במדרש ויצא קין מלפני ד', יצא בשמחה, פגע בו אדם הראשון אמר לו מה נעשה בדיןך, אמר לו עשיתי תשובה ונתפשרתי, התחיל אדם הראשון מטפח על פניו ואמר כך הוא כוחה של תשובה ואני לא הייתי יודע, מיד עמד ואמר מזמור שיר ליום השבת, הרי שאדם הראשון בעצמו התפלל על גדול כוחה של תשובה, ומה היתה תשובתו של קין, בא בטרוניא, גדול עוני מנשוא, הוא מודה שהוא עשה עוון, הוא הסכים שזה היה מעשה לא טוב, ונחשב לו זה כתשובה עי' פדר"א פכ"א.

קין לא נזכר כאחד מגדולי בעלי התשובה, ואדרבה כתוב שבא בטרוניא גדול עוני מנשוא, אלא שסו"ס תוך כדי הטרוניא הוא מודה שזה עבירה, וע"ז אמר עשיתי תשובה ונתפשרתי, שמבקשים מהאדם רק שירגיש שהוא לא בסדר, וירצה להיות טוב מכאן ולהבא.

רואים מכאן כמה התשובה זה דבר קל ופשוט, האדם אומר חטאתי, והכל נמחק כי באמת רוב העונות של האדם אינן דברים שהוא חי בהם אלא שהוא נכשל במקרה, ובאמת רוצה להיות בסדר, והרי הוא צריך רק להתבונן שזה לא הי' בסדר, ושהוא מתכוין להיות בסדר מכאן ולהבא, ועליו להאמין שבזה מתכפר לו הכל, זו תשובה אמיתית ויש הבטחה שמתכפר בתשובה.

ההכרח לעשות תשובה

חומרת הנמנע מן התשובה יותר מן החוטא

כתב הרמב"ן בדרשה לראש השנה דכיון שיש אפשרות של תשובה להעביר החטא, הרי זה שנמנע מן התשובה חמור מן החוטא, כי החוטא הכעיס בוראו רגע אחד, והנמנע מן התשובה מחזיק בחטאו כל הזמן, והרי זה כעושה כנגד רצונו כל הזמן.

וזה לשונו "והתשובה חסד גדול על הבריות אבל עונש גדול הוא להם, שבזמן שאדם חוטא לא עבר על רצון בוראו אלא שעה אחת בשעת החטא, וכשהוא עומד במרדו ואינו שב בתשובה נמצא כל ימיו מכעיס לשם, ואינו חושש לעשות רצון בוראו כלל כו', אמר הקב"ה גיליתי לכם דין יוהכ"פ והודעתי לכם שאני מכפר בו על השבים, ופירשתי לכם כל טכסיסין של יום בתענית ובתפלה וקרבות, ולא חששתם על דברי לשוב כלל, הלא זה מרד גדול הוא, נמצא קירובן של ישראל אצל הקב"ה הוא הגורם להם ריחוק וגלות וכל עונש, וכל שכן הזוכים לישב לפני הקב"ה בארצו שהם כמו רואי פני המלך, ואם זהירים בכבודו טוב להם ואשריהם, ואם ממרים בו אין לך מרד גדול מזה ואוי להם יותר מכל אדם כו'", עי"ש.

ולמדנו מדברי הרמב"ן שיש להתייחס לכל חטא שאפשר לחזור ממנו כחיוב לעשות מצוה חדשה, וההמנעות מלחזור בתשובה כעבירה חדשה, - מצוות תשובה היא לא רק מצוה לתקן דבר שעבר, שהרי כתב הרמב"ן שהחטא שלא שב ממנו כעומד וחוטא חשיב.

השלוחה מפחד הדין באה מריחוק ולא מגדלות

והנה הדבר פשוט שהשלוחה שלנו בענין התשובה באה מריחוק ולא מגדלות, שהרי כל הקרוב מתיירא יותר, כמו שאמר דוד המלך ע"ה סמר מפחדך בשרי וממשפטך יראתי, וכן רבן יוחנן בן זכאי אמר בשעת פטירתו ברכות כ"ח א' "איני יודע באיזו דרך מוליכין אותי", וכן בכל דור כל מי שרחוק מתורה מתרגש פחות מיום הדין, וכל הקרוב

קרוב יותר ליראה ולתשובה, והענין מפני שהאדם נברא עם ערלה ללב שאוטמת בעדו מלראות ולרצות הטוב, וככל שמסיר הערלה מלבו רואה האמת יותר, והעבירות כעב וענן לעשות מסך להבדיל בין האדם ליוצרו, וככל שמטהר עצמו הרי הוא רואה מעבר למסך, וכן אמרו שבת ל"א ב' יודעים הם הרשעים שדרכם למיתה אלא שיש להם חלב על כסלם, וזהו מ"ש ומל ד' א' את לבבך ואת לבב זרעך לאהבה וגו'.

ולשון הרמב"ן "זהו שאמרו בא ליטהר מסייעין אותו, מבטיחך שתשוב אליו בכל לבבך והוא יעזור אותך כו' כי החמדה והתאוה ערלה ללב, ומול הלב הוא שלא יחמוד ולא יתאוה וישוב האדם בזמן ההוא לאשר הי' קודם חטאו של אדם הראשון שהי' עושה בטבעו מה שראוי לעשות, ולא הי' לו ברצונו דבר והפכו כו' וזהו ביטול יצה"ר כו'", עי"ש, ולכן כל מי שאטום יותר רואה פחות.

לבנות את העבודה על הבנה ולא על חרדה

אבל יש להתבונן שלא נתכוין הקב"ה שישב האדם וירעד ויפחד, כמו שלא ישמח המלך בעבדו שיושב וחרד לפניו, והוא מצמצם כל הבנתו בחרדתו, ואע"פ שאינו יכול לתבוע ממנו שעשה עוול, אבל אינו שמח במעשיו, כי אין כבודו נשלם ביראתו כל זמן שאינו מרחיב ליבו לסייע את המלך בהנהגת מדינתו ופרסום כחו והרחבת שלטונו ושכלול צבאו, כי היראה והחרדה מונעות בעדו מלפעול ולהרחיב דעתו, ועוד כי העוסק בחרדה אין לו רוחב לב לדעת עומק רצון מלכו, ולהבין ערמוניות שונאו, וכשיסיח דעתו מן החרדה הפסיד הכל, לא כן זה שמבין כח המלך ותכסיסיו, שאין חרדתו תלויה במצב רוח, והמלך יכול לסמוך עליו.

וזהו מ"ש בחובות הלבבות שהחכם אבלו בלבו וצהלתו על פניו, וכענין שכתוב תחת אשר לא עבדת את ד' א' בשמחה ובטוב לבב, שמתוך האהבה והיראה יש לעשות רצונו ית' בשמחה ובטוב לבב, שעל"ז ירחיב לבו לדעת יותר רצונו, וזוהי היראה האמיתית, שאינו עושה רק להציל עצמו מעונש, אלא מרחיב לעשות יותר נ"ר ליוצרו.

וכתוב בכתבי הגר"ז מסלנט שאמו של הגר"א באה אחרי מותה להגר"א והוכיחתו על שהיה מתאבל יותר מדאי על בנים שמתו, אמרה האדם צריך להיות שש ושמח על

שעדיין עודנו בחיים חיותו ויכול לתקן, כי עונשי הגיהנום גדול עד מאוד בלי רחמנות כלל, עכ"ל, הרי שהתיקונים אינם באבילות אלא בשמחה.

ומי שמבין הדברים בסוד העולם, ומשקיע עבודתו בחרדה על חשבון התורה, הרי הוא כפושע על כבוד שמים, אבל יש לדעת שאין העבודה בשמחה והרגשת שלווה קולא בחומר הגיהנם, אלא חומרא והידור במצוות היראה, שע"ז יעשה יותר נ"ר ליוצרו, וינצל מטעויות שנעשים מחוסר הבנה, ותהא יראתו קבועה תמיד, ולא תלויה בעתים, והיות וקשה להנחיל לצעירים שני ההפכים יחד, לא רבים יחכמו לדעת זאת.

הפליאה עצומה על התנהגותינו שהיא סותרת לאמונתנו

ובאמת לפי אמונתנו וידיעתנו אי אפשר לתאר ולהעלות על הדעת שיכול האדם להגיע עד כדי כך בהתנהגותו, כמו שאנו נוהגים בעצמינו, שהרי אנו כבר מוסרים עיקר חיינו לתורה ולמצוות, ועם כל זה אנו חיים בסתירות עצומות לאמונתנו בכל רגע, ובהפסדים גדולים לעמלינו, ומצטערים ע"ז וחוזרים ושוגים, וגם מי שמקרקע כסותו אינו נוהג כך, שהרי אינו מצטער על מעשיו, ואנו מצטערים ואעפ"כ חוזרים ועושין, ממש לא יאומן כי יסופר, וכן בסוד העולם כולנו מאמינים לאלו שעברו לפנינו והזהירונו מן המכשולות, ואנו יודעים להעריך את אלו שעברו את העוה"ז בשלום, ואעפ"כ אנו נוסעים בדרך המכשולות.

ונדפס מהרש"ז בלאך וז"ל במדרש רבה (בראשית פ' כ') ד' תשוקות הן וכו' ואמר הגר"א צוק"ל יש עוד תשוקה אשר אין בכח איש לצייר ולשער חזקה וגודלה, בעת שמוליכין את האדם מביתו לקברו ואז תפקחנה כל חושיו ורואה מה שלא יכול לראות בעת חיותו, ומראין לו עונשי הגיהנום ותענוגי הגן עדן, ורואה איך כלה ימיו בהבל, וכל כספו וזהבו אשר עמל עליהם הם לצנינים ולחוחים בעיניו, כי בעבורם קנה לנפשו עונשי הגיהנום וגם הפסיד תענוגי הגן עדן, ויתבונן אז בשכלו הזך כמה תענוגי גן עדן הפסיד בעוה"ז כי יפה שעה אחת בתשובה ומע"ט בעוה"ז מכל חיי העוה"ב, וכמה שעות היו בכל ימי חייו אשר הלכו בבטלה אשר כל שעה ושעה היה יכול להרוויח גן עדן בתענוגים נפלאים אשר עין לא ראתה, ומחמת גודל התשוקה אשר הוא רוצה

להתעדן שם והוא אין יכול להיכנס שם מחמת שהוא מלוכלך בצואת עוונותיו, הוא מרוצה להיענש בגיהנם בעונשים קשים ומרים רק שיבוא אחר כך לתענוגי הגן עדן, ואין בכח אדם לצייר גודל שברת לבו וחרטתו, ואם יהיה לאדם בעוה"ז אחד מאלף אלפים חלק מהצער שיש לו שם בעוה"ב, היה מוכרח למות מחמת שלא היה יכול לסבול גודל הצער, רק בעוה"ב נותן לו הקב"ה כח שיכול לסבול זה הצער, ואז גודל תשוקתו שיתן לו רשות לחזור לביתו לעסוק בתורה ועבודה כל ימי חייו, וממרט שערות ראשו וקורע את בשרו ואומר אוי לי איך החלפתי עולם בתענוגים נצחיים על עולם חושך, והצער הזה קשה לו מכל יסורי גיהנום.

בהסכמה אחת כבר טיהרנו את עצמינו

והנה אפשר לנו בשעה זו ע"י הסכמה אחת לתקן ברגע אחד הרבה מאד, ננסה כעת לחשוב רגע ולהסכים שטרם נבא לדבר נחשוב אם אין חשש לשה"ר או רכילות במה שאנו חושבים לדבר, וכידוע לה"ר כנגד כולם, וכשנבא לעשות מעשה, נחשוב תחילה אם אין בידנו כעת לעסוק בתורה, וכן בכל דבר ודבר לחשוב תחלה מה רצון הקב"ה מאתנו בזה, ובהסכמה זו כבר טיהרנו עצמינו וממילא נתעלינו ונתקרבתנו הרבה לתכלית העולם, כי הוסרו מדרכנו המחיצות המבדילות.

תשובה מעוון ביטול תורה

איתא בגמ' אר"ה כיון שעבר אדם עבירה ושנה בה הותרה לו הותרה לו ס"ד אלא נעשית לו כהיתר, מבואר בגמ' בכמה מקומות דר"ה בא לומר שנעשית לו כהיתר ממש, ולא רק שמתרגל והוקל האיסור בעיניו, ובזה מיושב למה אמר הותרה לו, שאם הי' אומר נעשית לו כהיתר, לא היינו שומעין עיקר החידוש שנעשית לו כדבר היתר גמור, והיו מתפרשים דבריו בענין ההרגל, וקמ"ל שהוא יותר ממה שמובן לן בפשטות שההרגל גורם, אבל עכשיו קמ"ל שנעשית לו כהיתר גמור, ולכן אמרו קדושין כ' א' דפעם ראשונה תניא לא הרגיש ובפעם שניה תניא לא באת לידן, לפי שבדאי יכשל

ולא ירגיש שהרי נעשית לו כהיתר כדר"ה, ומה"ט אמר עולא שם מ' א' שנענש על המחשבה, ואמרו יומא פ"ו א' דתנן אחטא ואשוב תרי זימני כדר"ה ששוב לא יחזור בו, ואמרו מו"ק כ"ז ב' בכו בכו להולך כי לא ישוב עוד וגו' ר"ה אמר זה שעבר עבירה ושנה בה ר"ה לטעמיה כו', ואמנם אם שב בתשובה שלימה חזר ג"כ לשמירתו כדמעיקרא, ומצינו בגמ' שההרגל מחזק היצה"ר עד שמתקשרים לו בדביקות, כדאמרינן בסנהדרין ס"ג ב' שכשהתחילו ישראל לעבוד ע"ז ידעו שאין בה ממש, רק רצו לפרוק מעליהם עול תורה, ושוב לא יוכיחום על העבירות, ואח"כ עבדו ע"ז בדביקות במסירות נפש, ואמרו בגמ' בתר דאביקו בה, ופרש"י אחר שנתקשרו בה מעצמן תקפה חיבתה עליהם, וכן לענין הטובה כל מה שמרגיל עצמו נעשה לו טבע ואינו רואה דבר זה כנסיון.

ועלינו להתבונן שוב בעון ביטול תורה שהרגש נשחק מרוב העבירות, עד שנעשית לו כהיתר, ושוכחים להעריך כל רגע של לימוד, ואף האברך שבימי בחרותו התמיד מאד בלימודו, הרי במשך הזמן ברוב הטרדות נעשית לו כהיתר, ואמנם השאיפות הגדולות לתלמוד תורה ולהיות ת"ח קיימות, אבל הרגש לביטולים הקטנים נחלש, ויש להתעורר בתשובה לחזק הרגש האמיתי שכל שהאדם גדול יותר בתורה, הרי תורתו חשובה יותר, וכל הדברים הנוראים שהובאו בנפה"ח שער ד' לא נשתנו מחומרתם, ואדרבה יותר נצרך הדבר בדורנו אשר החושך יכסה ארץ, וכל רגע מהתורה מציל את העולם מצרות רבות, וכלשון מרן זללה"ה בזמן המלחמות והחורבנות שהלומד בעת הזאת עושה חסד עם כל ישראל.

והשל"ה במסכת שבועות הביא בסיפור המעשה של הב"י והחברים בליל שבועות, ששמעו שם גודל צער השכינה ושמחתה בלימודם, ואמרה להם השכינה אשריכם ששמתם על נפשכם לעטרני בלילה הזה, אשר זה כמה שנים נפלה עטרת ראשי ואין מנחם לי, ואני מושלכת בעפר חובקת אשפתות, ועתה החזרתם עטרה ליושנה כו', ואילו הייתם משערים אחד מאלף אלפי אלפים ורוב רבי רבבות מהצער אשר אני שרויה בו, לא היתה נכנסת שמחה בלבבכם ולא שחוק בפיכם, בזוכריכם כי בסבתכם אני מושלכת בעפר, לכן חזקו ואמצו ועלצו בני ידידי המהדרים לפני הקב"ה כו', ואם כך נאמרו הדברים לפני ארבע מאות שנה, כמה צריך להשתדל בכל רגע שאפשר ללמוד בזמנינו.

וראוי לכולם להתחזק מחדש בכח השאיפות כמו בתחלת דרכו, שאין ההצלחה בתכלית העולם נקבעת במעמד החברתי והרבני, ואף לא בפיסגה הגדולה של ת"ח וגדול בישראל, כי העיקר הוא לימוד התורה ועמלה, וזה ביד כל אחד לעשות בד' אמות של הלכה שלו, ולהגיע לתכלית האהוב והנרצה לפניו יתברך.

ג

מעלת התשובה

כשבאים לבקש מחילה מהקב"ה על מה שהכעסנו אותו, יש להתבונן תחילה, בקשר של הקב"ה ובאהבה שהוא אוהב אותנו, ושכל הכעס על החוטאים אינו אלא משום שהוא הכרחי מחמת עוונותינו, ולא ח"ו משום שנחסר במשהו מן האהבה הגדולה.

בענין זה מה ששמענו על הפסוק "ביום בוא גוג על אדמת ישראל תעלה חמתי באפי", אמר הרב זללה"ה כי מי שאומר שמתכנן שמתי שיבא כך וכך אז אני אכעס זה לא כעס רגיל, זו ראייה שכל הכעס אינו במושגי הכעס שלנו, "דאס איז הראייה אז דער הייברשטער איז קיין מאל נישט אין כעס".

אפשר להסביר הדברים במשל [אף שגם זה אינו כלל בענין הנמשל, אלא קצת לשבר את האוזן], הדבר דומה לילד שעשה מעשה שלא כהוגן, ואביו אומר לו "תבטיח שלא תעשה זאת שוב", והבן מתעקש לסרב, והאב מכה אותו והבן עדיין מתעקש, והאב מוכרח להכות שוב ושוב, ובעיני הילד הקטן נראה כאילו הוא מקבל "עונש" אבא כועס עליו, אבל האמת היא, שהאב משתוקק שייגיד כבר "כן, אני מבטיח", כדי שיוכל להפסיק להכותו, הוא "מוכרח" לצער את עצמו ולהכות את בנו, עד שייגיד "כן",

- הילד עלול להרגיש כאילו האבא כועס עליו ומעוניין להכות אותו, אבל אדם שמבין יודע מי הוא זה שרוצה יותר שהילד יהיה טוב ולא יצטרך להכותו, וכמה האבא מצפה ומחכה שבנו יכנע ויאמר רק מילה אחת "כן", כמה הוא מצטער כל פעם שנאלץ להמשיך להכותו, וכי הוא רוצה להכותו בשביל עצמו ? הרי כל מטרת ההכאה כדי שהילד ישתפר ויטיב לו.

על אחת כמה וכמה ביחס העוונות שלנו, הקב"ה אומר לאדם אני מחכה כבר שתגיד שאתה חוזר בתשובה, כדי שאני יוכל לתת לך את כל מה שאני יכול ורוצה ומשתוקק לתת לך, ולא שיש ח"ו יחס של כעס ושצריך ריצוי.

ומעבר לכך, כל מטרת בקשת הסליחה היא כדי שהאדם יתנהג מעתה ולהלן כהוגן, וכמשל הנ"ל, כשהאב אומר לבנו שיבקש סליחה, וכי הוא מעוניין בתהליך בקשת הסליחה, הא אין לו ענין רק במה שישתפר מעתה ולהלן, וכל זאת לא בשביל האבא כלל, רק שמרוב אהבה האבא משתוקק שלבן יהא טוב בשיפור מעשיו וינחל כל טוב.

הקב"ה הרבה יותר קרוב אלינו מכל מיני קורבה, והוא מחכה שנהיה טובים ומחכה שנתפלל שיתן בליבנו להיות טובים, ומחכה שנבקש ויסלח לנו, וכענין שאמרו הבא ליטהר מסייעין בידו, כשרק יוכיח שהוא מעונין ליטהר מיד יסייעו אותו, וכמ"ש בוא ונתבשם אני ואתה, הקב"ה שמח מכך.

כשעומדים בבקשת הסליחות, צריך לזכור את כל זאת, שהקב"ה שמח לסלוח, ומצפה לסלוח.

כחה של תשובה – לבטל כל גזירה

במדרש שיר השירים ר' אחא ב"ר אבין בר בנימין בשם ר' אחא בריה דר"פ אמרין גדול כחה של תשובה שמבטלת את הגזירה ומבטלת את השבועה, מבטלת הגזירה מנין שנאמר כתבו את האיש הזה ערירי וכתוב ביום ההוא נאם ד' צב' אקחך זרובבל בן שאלתיאל עבדי וגו', מבטלת את השבועה מנין שנאמר חי אני נאם ד' כי אם יהיה כניהו בן יהויקים מלך יהודה חותם על יד ימיני, וכתוב בני יכניה אסיר שאלתיאל בנו וגו', ר' תנחום ב"ר ירמ' אמר אסיר שה' חבוש בבית האסורין, שאלתיאל שממנו הושתלה מלכות בית דוד, דבר אחר אסיר שאסר הקב"ה בשבועה את עצמו, שאלתיאל ששאל לב"ד של מעלה והתירו לו נדרו, והובא ענין זה בגמ' סנהדרין ל"ח א'.

למדנו מכאן שאע"פ שהגיעו עוונותיו לדרגה כזו שנשבע הקב"ה שאינו מעמיד מלך מיכניה ושיהא גבר שלא יצלח בימיו, אפ"ה הועילה תשובתו להפוך הדברים, וחזרה מלכות בית דוד לבניו בדרך נס כמבואר בגמ', ולפי שדרך היצה"ר ליאש את האדם מן

התשובה הן מפני רוב עוונותיו והן מפני שא"א לתקן, הנה לפנינו מלך שהרבה עוונות ואח"כ ישב בבית האסורים ותיקן עוונותיו בלי מהפיכות בעולם המעשה, ומובא מהזוהר פ' תרומה גודל כחה של הרהור תשובה גם כשלא אסתייעא מילתא לשוב למעשה.

ועלינו להחדיר לעצמנו:

א. שבכל מצב מועילה התשובה, ועיין רמב"ן ריש דברים שזה מכוונתו של משה רבינו ע"ה בתוכחתו שסיפר להם ריבוי עוונותיהם במדבר להראות לישראל איך שהקב"ה מתנהג עמהם במדת רחמים שלמרות הכל הם קיימים ונכנסין לארץ ישראל, ולא יתיאשו כי הסליחה והמחילה ממנו ית' סיוע ועזר לבני אדם בעבודתו וכענין שאמר הכתוב כי עמך הסליחה למען תורא, שע"י שהקב"ה סולח אז האדם משתדל לחזור בתשובה, אבל אם לא היתה אפשרות לחזור ולתקן, ה' האדם מתיאש ושוקע בעוונות.

ב. שכשאנו מבקשים והחזירנו בתשובה שלימה לפניך, אין זו בקשה מזויפת, גם על הדברים שאנו מרגישים שלא הגענו לדרגה של תשובה שלימה, דסו"ס רצוננו להגיע לזה, ובידו להסיר ערלת לבבינו לעשות רצונו בשלימות, ועצם הדבר שהאדם מבקש בקשה כזו לפני הקב"ה מוכיח שבתוכו כח הרצון הזה שולט על חיצוניותו.

ג. להתבונן ולהפריד בין העוונות שאנו קרובים לשוב מהן ובין העונות שאנו צריכים יותר סייעתא דשמיא לשוב מהן, ולא להתיאש מכולן בגלל זה שעומד לנגד עיניו עוונות שעדיין אינו בדרגת תשובה שלימה.

עיקר הכפרה כדי שנוכל ליטהר ולידבק בד'

שנינו בסוף מסכת יומא אר"ע אשריכם ישראל לפני מי אתם מיטהרין ומי מטהר אתכם, ונראה דר"ע קאי על הפסוק לפני ד' תטהרו, דבאמת פשטיה דקרא לומר כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם לפני ד' מכל חטאתיכם, אלא לפי שנאמר מכל חטאתיכם לפני ד', דרש ראב"ע למעוטי עבירות שבין אדם לחבירו, וכנגד זה הביאו

דברי ר"ע שאמר לפני מי אתם מיטהרין שביאר הפסוק כפשוטו לפני ד' תטהרו, והיינו שעיקר הטהרה מן העוונות היא כדי שנהיה ראויים להדבק בד', כי לאחר שנאמר יכפר עליכם "לטהר אתכם" מכל חטאתיכם, הוסיף הפסוק לומר שלפני ד' "תטהרו", ככלה שמטהרת עצמה לפני חתן נכבד, שאין עיקר הכפרה לכפר לנו על עונש החטאים, אלא עיקרה לטהר אותנו שנוכל להדבק בד', ואף העוונשים אין מטרתם כעין נקמה וגמול, אלא לטהר אותנו.

ואח"כ אמר ומי מטהר אתכם, והביא ע"ז שני פסוקים, וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם, ואומר מקוה ישראל ד', ובעלמא אמרינן מאי ואומר, שיש תוספת בפסוק השני, וכאן נוסף בפסוק האחרון שני ענינים, דהפסוק הראשון מיידי בהזאה כמו שמזין מי חטאת על טמא מת, ואמנם נטהר מטו"מ אבל עדיין צריך טבילה במקוה, ועוד שהמזה מטהר את הטמא מרחוק, והוסיף ואומר מקוה ישראל ד', דהו"ל למימר תקות ישראל ד', אלא לרמוז שהקב"ה מטהר את ישראל כמקוה, טהרה גמורה, ועוד שטהרתם בתוכו בדיקות כמקוה ולא בהזאה מרחוק, ומזה יתחזק האדם לתשובה, כי הקב"ה מטהרו כדי שיוכל לידבק בו, והטהרה מהעוונות מסירה המחיצות המבדילות אותו מן הקדושה, ויתרגש מאהבת ד' אותו וחפצו בו.

וכמו שלמדנו שהעוונות הם המרחיקים את האדם מהאפשרות להדבק בד', כן המצוות מקרבות את האדם להדבק בד', כדכתיב והתקדשתם כי קדוש אני, והייתם קדושים לא', וזהו שמבקשים קדשנו במצוותיך, ברוך אשר קדשנו במצוותיו, ועסק התורה כנגד כולם, ובזה הרי כל אחד מרגיש בעצמו מיד איך שעסק התורה מדבקו בקדושה ומדות טובות, וכתב הטור דוחיי עולם נטע בתוכנו קאי על תורה שבעל פה, והנה הגרעין של האילן של חיי עולם נטוע בתוכנו בתוך כל אחד מאתנו, ועלינו להצמיחו ולהביא פירותיו, ופירותיו הם פרי עץ החיים חיי עולם אשר נטע בתוכנו.

להאמין בכח התשובה

התשובה בונה הכל

טעות מרה מצויה אצל בני האדם, והיא חוסר האמון בכח התשובה, יודעים הכל אבל לא מספיק מרגישים עד כמה באמת ברגע אחד של הרהור תשובה מתהפך כל מצבו, מרשע לצדיק, ונבנים כל החורבנות שעשה במעשיו הרעים.

והנה כתוב שהתשובה נבראה לפני העולם, הקב"ה הוצרך לברא בריה מיוחדת קודם שנברא העולם, ולכא' למה צריך לברא כזה דבר, הרי בכל בין אדם לחבירו הוא דבר מובן שמבקש ממנו מחילה ומתפייס.

והתשובה לזה שהעולם נברא ע"פ איסתכל באורייתא וברא עלמא שהמצוות מקיימים אותו והעבירות מחריבים אותו.

היות והמצוות והעבירות הם מציאות קיימת, שהמצוות מקיימים ובונים עולמות, והעבירות מחריבים במציאות, וזהו מציאות קיימת וא"א לשנות את זה שכך הוא סדר העולם, וכמו שהאריך בנפש החיים, וכן ביאר שם שנברא כח רע בעולם הזה התחתון, והאדם מתקנו ומבטלו ע"י מעשיו הטובים, ומחזקו ע"י עבירות, והמציאות הזו לא תלויה בכונה ורצון, אדם שניסה להרוג את חבירו עשר פעמים ולא הצליח הרי הוא כאדם רגיל אלא שהוא אדם מושחת ורשע, ואילו אדם שבטעות נפל לו הגרזן והרג הרי הוא נקרא רוצח ומותר לגואל הדם להרגו, ולא משתנה לפי הרצון והכונה, וא"כ אם היה הקב"ה מוחל לאדם כדרך בני אדם שמתפייסים זל"ז, עדיין אי"ז מתקן את הפגם שנעשה בעולמות, ולזה נברא כח התשובה, שיש בו כח לתקן, כ"ז מבואר בדברי הגר"ח מולאזין.

וזהו מה שהיה צריך לברא לפני בריאת העולם, משום שלפי סדרי העולם הרגילים, אין שום סיבה שיתוקן ויבנה מה ששייבר, אלא הוא ככח חיצוני לפני העולם שיש בו כח לתקן, וא"כ אין זו כפרה בלבד, אלא הוא כח מיוחד לתקן, וכן יש בכח התורה כח מיוחד לתקן מעבר לסדרי העולם לפי שגם היא קודם לעולם ואיסתכל באורייתא וברא עלמא, וזהו באמת כח פלא, שאין לו הסבר טבעי.

קשה לו לאדם להאמין בכח הזה, וכדרך היצה"ר שמסובב את האדם בכל הדברים.

בגמ' קידושין מ"ט ב' מבואר להלכה שאדם רשע שקידש אישה ואמר לה הרי את מקודשת לי ע"מ שאני צדיק, אפי' רשע גמור מקודשת, שמא הרהר תשובה בדעתו, הנה בהרהור והחלטה לחוד נהפך ליקרא צדיק.

יש לנו את כח התשובה, ומי שמתבונן בדבר, ומבין את ההזדמנות הגדולה לפעול ברגע אחד, שלא זו בלבד שימחול לו הקב"ה עוונותיו, אלא יבנה ויתקן כל מה שקלקל, ושכל רגע ורגע שהוא מעכב זאת הוא חי בחורבנותיו ומוסיף עליהם, לא יהיה מסוגל להתעכב אפילו רגע אחד מלעשות תשובה.

דרך תשובה

אין לך דבר שעומד בפני התשובה, וקודם בריאת העולם ברא הקב"ה כח התשובה שיהא בה הכח לתקן העולם משרשו, וכל העבירות נתקנים בכח התורה כמ"ש הגר"א דזהו מה שתרגם ונקה לדתייבין לאורייתא.

האדם יודע בעצמו שרצונו האמיתי הוא לעשות תשובה שלימה ולקבל נטייה טבעית לטוב, ויתבונן בתפלתו שהוא מבקש בקשה אמיתית ממי שבידו לשנות הכל ורצונו בתשובתו ואוהבו אהבה רבה וחומל עליו חמלה גדולה ויתירה, וכך יתקשר בלבו לכוונה נכונה ותפלתו נשמעת.

כתוב מהגר"ח מואליזין כלל התשובה מדינא דגמרא נקל לצאת, היינו אם יגמור בדעתו שלא יעשה עוד אם יבא לידו, ויתרון מרירת הלב הוא רק מידת חסידות, עכ"ל, חובתינו להאמין בכח התשובה, שהעירפול והייאוש בזה מעצת היצה"ר וגובל בחסרון אמונה בתורה.

ויש להפריד בין העבירות שהותרו לו לבין העבירות שהוא בדרגת תשובה, שמאלו האחרונות יכול להפטר בקל, וגם מאלו שקרוב להכשל יבקש בכונה נכונה ויסכים להתגבר בכל פעם שיעלה זה בידו, וכל התגברות קיימת לו לעולם, וזה פרי העוה"ב, ועל החטאים ייענש, אבל אין ההתגברות הולכת לאיבוד בגלל שנחלש ונכשל אח"כ.

אם היינו בוטחים בתשובה, היינו מדקדקים יותר

כמדומה שאם היינו מקבלים ידיעה מן השמים שנתכפרו כל עוונותינו, ועלינו להתחיל מעכשיו חשבון של זכויות וחובות, הרי בוודאי היינו מדקדקים בכל ביתר שאת, משתדלים בתורה ובמצוות, ונזהרים מעוונות וחטאים, ויש להתבונן למה אין לנו הרגשה זו אחרי שהקב"ה הבטיחנו על התשובה פעמים רבות, בתורה ובנביאים, ואמר מחיתי כעב פשעך וכענן חטאתך שובה אלי כי גאלתיך, שובו שובו, ונאמר מכל חטאתיכם לפני ד' תטהרו,

ולכאורה נראה שיש לזה שתי סיבות עיקריות, א' הייאוש וחוסר אמונה בכח התשובה, ב' שהיצר מגדיל את ענין התשובה שצריך מלאכה גדולה בעמל ויגיעה, ועי"ז מתייאשים מלהשתדל ונשארים בהרגשת החטאים שהרי בלא"ה לא נוכל לתקן.

הקב"ה גלגל חטאים חמורים לגדולי עולם כדי ללמדנו שע"י התשובה אפשר ליטהר לגמרי

והנה מצינו בגמ' ע"ז ד' ב' דאמר ריב"ל שלא ישראל היו ראויין לעשות העגל, שהרי הקב"ה אומר מי יתן והיה לבבם זה ליראה אותי כל הימים וגו' הרי שהיה להם יראת שמים גמורה, ולא היו ראויין לחטא (בסיני נאמר, אלמא גיבורים ואמיצי לבב ביראתם היו. רש"י) אלא ליתן פתחון פה לבעלי תשובה, והיינו דא"ר יוחנן משום ר"ש בר יוחאי לא דוד ראוי לאותו מעשה ולא ישראל ראויין לאותו מעשה, לא דוד ראוי לאותו מעשה, דכתיב ולבי חלל בקרבי (יצר הרע חלל בקרבי ואין לו כח לשלוט בקרבי, רש"י), ולא ישראל כו' אלא למה עשו לומר לך (גזירת מלך היתה ליתן פתחון פה לשבים, רש"י), שאם חטא יחיד אומרים לו כלך אצל יחיד ואם חטאו ציבור כו' וצריכא כו' יחיד דלא אלימא זכותיה אימא לא, צריכא, והיינו דרשב"נ א"ר יונתן מאי דכתיב כו' נאם דוד בן ישי שהקים עולה של תשובה, ואין הכונה שהכשילוהו מן השמים ח"ו, אלא שלפי מעלתו ה' ראוי לסייעתא דשמיא להצילו, כמו שאמר השטן לר"ע קדושין פ"א א' אי לאו דמכרזי עלך ברקיעא הזהרו בר"ע ותורתו כו' הרי שבגלל ההכרזה הזו נזהר השטן שלא להכשילו, וכן הענין בבני ישראל ובדוד המלך.

הרי לפנינו שגלגל הקב"ה חטא חמור לדוד המלך ע"ה ונכתב בפסוקים באופן היותר חמור וכמו שאמר נתן הנביא לדוד בכבשת הרש, ואע"פ שאמרו שבת נ"ו א' שדוד לא חטא, מ"מ עיקר גלגול המעשה, וכתיבתו בנביא בכל חומרתו, הוא כדי ללמדנו כמה תשובה מועלת שאפי' מחטא חמור כזה של עבירות הכי חמורות אפשר להגיע לדרגת דוד מלך ישראל, עד שאמרו פסחים קי"ט ב' שלעתיד לבוא נותנין כוס של ברכה לאבות ולמשה ויהושע לברך וכל אחד מהם נמנע בגלל פגם שבידו, ולבסוף נותנין לדוד ואומר להם אני אברך ולי נאה לברך שנאמר כוס ישועות אשא וגו'.

להתחזק בידיעת כח התשובה

כתב הרמב"ן בהקדמה לחומש דברים ואמנם חסד גדול הוא שהקב"ה חפץ בתשובת רשעים בכל מצב שהם, שאם האדם אינו שב בעצמו הרי הוא מתקן קלקוליו ביסורין, ואם הוא שב למרות שהכעיס וקלקל בחטאיו וראוי לעונש גדול כמבזה המלך, הרי הקב"ה מתעסק בתיקון קלקוליו, כענין שכתוב אם רחץ ד' את צואת בנות ציון וגו'.

וכמ"ש בנפה"ח שער א' שהחטא עצמו הוא עונשו והוא מוכרח לקבל דינו ע"י אותן כוחות הטומאה שהגביר במעשיו, ובזה ממילא יתוקן הפגם של העולמות ושל נפשו, או ע"י כח התשובה שמגעת עד שרשה העליון עולם התשובה עלמא דחירו ונהירו דכולא, ומש מתאצל ונשפע תוספת קדושה עליונה ואור מבהיק להת... ולכלות כל טומאה ולתקן העולמות כמקדם, וביתרון אור חדש מעולם התשובה המופיע עליהם, ועי"ש בפרק כ' ביאור פרטות סדר תיקונם והתקשרותם ע"י התשובה, איך שמעורר בקול דברים שלו שיתאצל תוספת קדושה ממנו ית"ש עד שורש הנשמה כו' וכן ע"י עסק התורה בבינה יתירה בעומק תבונתו מעורר שיתאצל תוספת קדושה על שורש נשמתו ומשם לנשמתו להחזירה שתאיר עליו אורה להשכילו בתורה הקדושה כו', עכ"ל.

ויש להתחזק באמונה בכח התשובה, כי יותר ממה שהאדם רוצה בה, הרי הקב"ה חפץ להיטיב עמו בזה, ואמרו יומא פ"ו ב' עבירות שהתוודה עליהם יוהכ"פ זה לא יתוודה עליהם יוהכ"פ אחר, ומשמע הטעם מפני שכבר נתכפרו, עי"ש ברש"י ד"ה

וחטאתי, ונחלקו תנאים אם חזר והתוודה הר"ז מגונה או משובח, והנה עבירות שאינו עתיד ליכשל בהם עוד, הרי תשובתו שלימה, ואלו שלא הגיע לדרגה כזו מ"מ כיון שרצונו בתשובה ומתפלל ע"ז, גם זוהי דרגה מסוימת של תשובה.

למדנו מזה שהקב"ה הקדים כח סליחה כדי שלא יתייאש האדם מעבירות שבידו, וימנע מלהמשיך במלחמתו עם היצה"ר, ונמצא שהסליחה עוזרת ליראת ד', וממילא מובן כחו של יצר להחליש האמונה בכח התשובה, כי נבראה לבטל טענותיו, והפסוק מסיים יחל ישראל אל ד' כי עם ד' החסד והרבה עמו פדות והוא יפדה את ישראל מכל עוונותיו, וכבר נתבאר ענין הפדיון מהעוונות שנבראו מלאכי חבלה מהעוונות ונהרסו עולמות הקדושה, והפדיון הזה כפדיון שבויים מיד המשחיתים ותיקון העולמות, וביאר הרמב"ן בפרשת נצבים כי המצוה הזאת לא נפלאה היא ממך וגו' כי קרוב אליך הדבר מאד בפיך ובלבבך לעשותו, דקאי על מצות התשובה, וכל הנביאים מזהירים על התשובה ומבטיחים כחה, ומכל זה למדנו כמה גדול כחו של יצר ביאוש מן התשובה, וצריך להתחזק באמונה שלימה בכח התשובה.

הרגשת ריחוק לאחר שחזר בתשובה

פגיעה בכבוד שמים

ויש להבין מ"ט דת"ק דחמיר ליה כ"כ כשחזר ומזכיר עונותיו הראשונים, אבל כשנתבונן בחסדי ד' והתייחסותו לחוטא ששב, נבין שזה שחזר ומזכיר חטאו ומתייחס לזה כאילו לא נמחל לו, הרי הוא מתכחש לכל הטובה שמרעיפין עליו מן השמים, ואינו מתחבר אל הקירוב הזה, ואינו מאמין שלא כמדת הקב"ה מדת בשר ודם, שאדם שמפייסין אותו אע"פ שמחל הרי הוא נשאר בריחוק מסוים ואינו מעונין להדבק באהבת החוטא, ומרגיש שעדיין מגיע לו עונש וריחוק מסוים.

ובגמ' שם אמרו א"ר יצחק אמרי במערבא משמיה דרבה בר מרי בא וראה שלא כמדת הקב"ה מדת ב"ו, מדת בשר ודם מקניט את חברו בדברים ספק מתפייס הימנו ספק אין מתפייס הימנו, ואם תאמר מתפייס הימנו ספק מתפייס בדברים ספק אין מתפייס בדברים, (דהיינו שמתפייס רק בדורון או בפיצוי אחר), אבל הקב"ה אדם

עובר עבירה בסתר מתפייס ממנו בדברים, שנאמר קחו עמכם דברים ושובו אל ד', (לשון בסתר צ"ב, דהא בקרא מיירי שעבדו ע"ז בגלוי, ועמהרש"א שכתב דבגלוי יש דין של ב"ד, וברש"ש כתב דיש חילול השם, ובפשוטו אם הגירסא נכונה לא בא לאפוקי בגלוי, אלא לומר שעשה עבירה גמורה ולא הקנטה בדברים בלבד), ולא עוד אלא שמחזיק לו טובה שנאמר וקח טוב, ולא עוד אלא שמעלה עליו הכתוב כאילו הקריב פרים, שנאמר ונשלמה פרים שפתינו, שמא תאמר פרי חובה ת"ל ארפא משובתם אוהבם נדבה.

להתבונן באהבת השם יתברך

ואחרי הקירוב הזה של הקב"ה אל השב לפניו, אפי' בעבודה זרה החמורה כדכתיב ולא נאמר עוד א-להינו למעשה ידינו, א"כ מובן שמי שאינו מקשר נפשו אל הקירוב הזה, ומרגיש כתינוק שמבין את כעס אביו ופיוסו כעין שוטר ושופט, ואינו מבין גודל השמחה שיש לאב בתשובת בנו לטובת בנו, הרי הוא באמת גורם סלידה וריחוק ופגיעה בכבוד שמים בזה שמגלה דעתו איך הוא מתייחס לאהבת השם אותו ומראה בדבריו שאינו מתקשר ומתקרב מהיחס הזה, ומרגיש עדיין רחוק וזר ומזכיר עונות ראשונים כאילו לא ה' כאן פיוס, והפסוק אומר דרשו ד' וגו' וישוב אל ד' וירחמהו ואל א' כי ירבה לסלוח, כי לא מחשבותי מחשבותיכם ולא דרכיכם דרכי נאם ד', כי גבהו שמים מארץ כן גבהו דרכי מדרכיכם ומחשבותי ממחשבותיכם, שאם נכיר אדם נוח שמתפייס מהר ומרגיש הפיוס והקירוב, הרי בכל המושגים ששייך לאדם עדיין גבהו דרכי הקב"ה עמנו כגובה שמים מארץ, ובכל התקרבות מסוימת שהאדם עושה מעצמו, אפי' שהיא רק טיפה בים של חובותיו, הרי הוא מקבל יחס מיוחד על המשהו שעשה, ולכן לא ימעט בעיני האדם כל משהו טוב שמתעורר לו, כגון שמכוין בברכה אחת כראוי, לא יתן לעצמו הרגשה של ביטול בתוך ים הברכות שלא כיוון בהם, כי אין היחס מהשמים אלינו כן, בלי מושג ממחשבות בנ"א.

וקצת אפשר לראות מושג בזה מהפסוק זכרתי לך חסד נעורידך אהבת כלולותיך לכתך אחרי במדבר וגו', ולכאורה רחוק מאד להתייחס להליכת בני ישראל במדבר כחסד, הרי

הם היו מעונים בעבודת פרך, ויאנחו ויזעקו מן העבודה, וירעו אותם ויענום, והקב"ה הוציאם ברכוש גדול, בעמוד אש וענן, והכה את המצרים בארצם ובים ולא חסרו דבר, ואיך אפשר להתייחס ליציאה הזו כחסד, אבל היות ויש כאן גם משהו מסוים של הקרבה בהליכה למדבר, הקב"ה מתייחס לנקודה הזו וקורא לה חסד נעוריק.

וכן בברכת אבות הקב"ה מתייחס לאבות שעשו עמו חסד בקיום מצוותיו, בזמן שבאותה ברכה אנו אומרים שגם האבות לא ה' להם קיום בלא חסדי ד', דזהו זוכר חסדי אבות ומביא גואל לבני בניהם באהבה, ומלבד שמכיר טובה לאבות, עוד מביא גואל לבני בניהם, ולמען שמו, והכל באהבה.

בכל מצב ניתן להגיע למצב של לפני החטא

בי"ג מידות אומרים ד' ד' אני הוא קודם שיחטא האדם ואני הוא לאחר שיחטא האדם ויעשה תשובה, והענין שלא תהא לאדם הרגשה, שהוא כבר לא ראוי להיות רצוי ואהוב לפני הקב"ה כצדיק גמור, אלא בכל מצב שהוא נמצא בו, הוא יכול להגיע למחיקת העבר כקודם החטא, ואפשר שיש בזה עוד ענין, לפי המבואר בנפש החיים שיש עולמות שאין החטא מגיע לפוגמן, והתפלה מגעת עד כסא הכבוד, במקום שלא הגיע החטא לפגמו, וזה יחס אחר של תפלה ובקשה, כמבקש מהמלך שיסייעו לתקן מה שקלקל אצל השר שלו, וכאילו לא פגע בכבוד המלך כלל, וכ"ה האמת שהימין פשוטה לקבל את האדם בכל מצב, וכמו שהאדם מרגיש שאילו ה' הוא השופט, ה' מתייחס יותר לחלק האמיתי שבו שהוא רוצה להיות טוב, ולא ה' מבטל סיכוייו מפני מצבו, כך הוא האמת כלפי הקב"ה, והרבה יותר מזה, וכל אחד יכול להתפלל לפני הקב"ה במצבו עם כל החסרונות שבו, שיתן בלבו למרות הכל לעשות טוב, כי הרי באמת יש בו הרצון הזה, ובידי שמים ליתן לו הכל ע"י כח התפילה, כמש"פ מרן זללה"ה דכל שמגיע ע"י התפילה של האדם עצמו או של חבריו עליו מיקרי בחירה.

ביד כולנו לתקן הכל

ועוד מכוחות היצה"ר להראות שכבר אי אפשר לחזור מקלקולו, כמו שמצינו שהלך אלישע לדמשק להחזיר את גיחזי בתשובה, א"ל כך מקובלני ממך כל המחטיא את הרבים אין מספיקין בידו לעשות תשובה, וכן מצינו בחגיגה ט"ו א' שאמר ר"מ לאחר חזור בך, א"ל כבר שמעתי מאחורי הפרגוד שובו בניס שובבים חוץ מאחר, וביאר הרב זללה"ה בספר חגיגה דאין התשובה ננעלת בפני כל אדם, אלא שנטלו ממנו את הסייעתא דשמיא לחזור בו, וכמ"ש תו' מירושלמי דאר"מ על אחר דומה שמתוך תשובה נפטר, וכן אלישע הלך להחזיר גיחזי, ולא נתייאשו בגלל שהחטיאו את הרבים, והנה עם טענות כאלו סותם השטן את האדם מן התשובה, אבל באמת התשובה קרובה לכל אדם, אלא שהחטאים סותמין עיניו ומושכין אותו אליהם, ועלינו להתחזק ולהאמין בכח הגדול של התשובה שקדמה לעולם ובכוחה לתקן הכל בכל מצב שהוא.

מן האמור נלמד שביד כולנו לתקן הכל, בכל מצב שהוא, ולבנות הכל מחדש ביתרון האור ממה שהיה קודם לכן, ומה שאנו מתרפים מלתפוס המתנה הזו בשתי ידיים זה בא מחוסר האמונה והבטחון שאמנם שייך מצב כזה, ומכחו של יצר שניתן לו להטעותינו בכח גדול בגלל ריבוי עוונותינו שמבדילים בעדינו מלראות האמת.

ידיעת כח התשובה

איתא במדרש רבה על הפסוק ויצא קין מלפני ד' ר' חמא בשם ר' חנינא ב"ר יצחק אמר יצא שמח, כמה דאת אמר וגם הנה הוא יוצא לקראתך וגו', פגע בו אדם הראשון אמר לו מה נעשה בדיןך. א"ל עשיתי תשובה ונתפשרתי, התחיל אדם הראשון מטפח על פניו אמר כך היא כחה של תשובה ואני לא הייתי יודע, מיד עמד אדם הראשון ואמר מזמור שיר ליום השבת טוב להודות לד' וגו', כמדומה שגם אנחנו עתידין לטפח על פנינו ולומר שלא ידענו שכך היא כחה של תשובה, הרי אם היינו מאמינים בכוחה של תשובה שאפשר להפטר מעונות ראשונים ולהתחיל החיים מחדש בלב טהור מנוקה מכל עון, הרי היינו מתחזקים מהיום והלאה ביתר שאת ברצון ובשמחה בקיום המצות ועסק התורה, מלבד שהיינו נפטרים מהעונשים הגדולים וטמטום הלב שבא מהעונות.

בספר ראשית חכמה פ"א הביא מדברי הזוהר תנינן לית מילה בעלמא דקיימא קמי תשובה, ולכולא קוב"ה מקבל ודאי, ואי תב בתיובתא הא איזדמן לקבליה אורח חיים אע"ג דפגים מאי דפגים כולא אתקן וכולא אתהדר על תקוניה, דאפי' על מה דאית אומאה קמיה קוב"ה דא-ל צבא-ות קרי ביה יעץ ומי יפר, דא היא רזא סתימאה וזו דכד קוב"ה אומי אומאה לא אומי אלא אם לא יעביד תיובתא, והא לית פתגמא דקיימא קמי תיובתא ועל כולא מכפר קוב"ה כו' מכאן דתשובה מתבר כמה גזיזין ודינין וכמה שלשלאין דפרזלא ולית מן דקיימא קמי תיובתא כו' עי"ש בארוכה.

היצר מגדיל ענין התשובה שהיא צריכה עבודה גדולה

והנה כחו של יצר הוא להגדיל ענין התשובה שהיא צריכה עבודה והשתעבדות גדולה, ועי"ז להרחיק את האדם מן התשובה, והרי כך היא דרכו בכל הנהגתו עם האדם, שבשעת עשיית החטא מראהו כדבר של מה בכך, ואח"כ נותן לו הרגשה של עברייני שא"א לתקן, וכן בענין התשובה האמת היא שלהטהר מהחושך הגדול הרי התשובה קלה, דהיינו בעונות שהאדם נכשל לפעמים, ובאופן כללי אינו שקוע בעון זה, הרי הוא מתחרט חרטה גמורה, ובקל מקבל עליו על העתיד קבלה שלימה, ואף אם חוזר ונכשל היינו מפני שירד מהמדרגה שהי' בה בזמן שחזר בתשובה כטבע האדם שנחלש ונרדם מהתעוררותו, אבל אם הי' נשאר באותה התעוררות כל ימיו, לא הי' חוזר על עון זה, וזוהי תשובה כיון שבאותה שעה היתה אמיתית.

ה

התפילה לתשובה

התפילה לתשובה - יותר מכל הבקשות

ויש לזכור שהתפלה והבקשה לתשובה והמחשבה והשאיפה לזה, זוהי ג"כ דרגת תשובה מסוימת, שהוא מכניע עצמו ומכיר בחטאו ובחובתו לשוב ולעשות רצונו, והבא

ליטהר אין מתייחסים אליו בריחוק כדרך שבשר ודם מתייחס אל הבא לפייסו על מה שפגע בו, אלא אדרבה מסייעין אותו כמו שאמרו בא ונתבשם אני ואתה, והקב"ה מצפה לתשובתו ושמח לקראתו, וזה יותר מכל הבקשות שאדם מבקש לעצמו, שכאן הוא מבקש דבר שהקב"ה הניחו ביד האדם, כענין שכתוב מי יתן והי' לבבם זה להם ליראה אותי, ואמרו חז"ל ע"ז ה' א' שהי' להם לומר תן אתה, הרי לפנינו דבר שכביכול הקב"ה מודיע לנו שרצונו שנבקש ממנו על זה, וממילא יש יחס אחר לבקשה כזו.

התשובה שע"י התפילה היא בכלל "שובו אלי"

בדרשת מהר"ח מואלזין לראש השנה מתחיל בדברי המדרש איכה, אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה רבש"ע שלך הוא, השיבנו, אמר להם שלכם הוא שנאמר שובו אלי ואשובה אליכם אמר ד' צב-אות, אמרה לפניו רבש"ע שלך הוא שנאמר שובנו אלוקי ישענו, לכן נאמר השיבנו ד' אליך ונשובה, ועי"ש מה שכתב בזה, ולפי הלשון במדרש תחלה אמרה כנסת ישראל השיבנו סתם לא מהאי קרא, ולבסוף מייתי קרא דהשיבנו ד' אליך, ואח"כ מבאר המדרש המשך הפסוק מהו חדש ימינו כקדם, ואינו בא לבאר למה נאמר השיבנו, והנה כנסת ישראל לא אמרה שובה אלינו ונשוב אליך, אלא שובנו א-לוקי ישענו דהיינו שהקב"ה ישיב את שניהם יחד, לכך נאמר השיבנו וגו', וכ"מ בילקוט תהילים לא אתה תשוב לעצמך ולא אנו נשוב לעצמינו אלא שנינו כאחד שנאמר שובנו א-לוקי ישענו, ועי"ש עוד קראי דשובה ישראל ושובה ד' עד מתי.

והענין מבואר, שאם התשובה תבא ע"י תפלתינו, הר"ז גופא בכלל שובו אלי ואשובה אליכם, וכמ"ש מרן זללה"ה בביאור הפסוק מי יתן והי' לבבם זה להם ליראה אותי, ואמרו ע"ז ה' א' שהי' להם לומר תן אתה, שמה שנותנים מן השמים ע"י תפלה נחשב בידי אדם. וממשיך הגר"ח ז"ל הנה בעוונותינו הרבים אנו הולכים בויכוח הזה, זמן כביר וארוך, ובסוה"ד כתב שכנסת ישראל בקשה עוד שובנו אלקי ישענו ר"ל שעל כל פנים תושיע ותסייע אותנו לעשות תשובה שלימה, ומסיים לכך נאמר חדש ימינו כקדם כאדם הראשון, ר"ל כמו שפתח לו הקב"ה פתח לתשובה כן בקשה שיסייעה ג"כ לעשות תשובה שלימה, עי"ש.

גם במצב של "מאוס מאסתנו" יש לבקש "חדש ימינו כקדם"

ויש עוד ללמוד מן הפסוק הזה שאפי' במצב של כי אם מאוס מאסתנו, [כמבואר בפסוק שאח"ז], אפשר לבקש חדש ימינו כקדם, כמו שמפרש במדרש דחדש ימינו כקדם ר"ל כאדם הראשון קודם החטא, שהיא הדרגה הגדולה שלא זכו לה בכל הדורות אלא בני ישראל בהר סיני משקיבלו את התורה עד שחטאו בעגל, ולמדנו מזה שאין להתיאש אפי' אם הגיעו למצב של מאיסה ח"ו, ואין להסתפק בבקשה מועטת, אלא חדש ימינו כקדם, וזהו לשון חדש ימינו להחזיר המצב שהי' בינינו קודם החטא.

ו

להתבונן בדרכיו ועניניו

התשובה – להשיב ליבו אל דרכיו ועניניו

כמדומה שבמקום לחפש רעיונות של חיזוק, אפשר להחליט לעצמו שבשנים או שלשה ימים הבאים ישים לבו על דרכיו ועניניו, ויציין לעצמו נקודות התורפה שהוא נכשל בהם, או זמנים וענינים שיכול להוסיף בהם, וימצא לעצמו גדר שיכול לעמוד בו, ויכתוב בפנקסו בל"ג לנהוג כך, ואין לזלזל בתקופה טובה לומר שהרי לא יעמוד כך לעולם וכיו"ב, והרי אמרו בירושלמי ליהרר מפת עכו"ם בעשי"ת, אע"פ שידע שיחזור לאכלה אחר יוהכ"פ, דמ"מ ההכנעה לזמן מורה על ההשתעבדות והרצון, (כמו שמקובל בעולם שמי שכבר נתפס מדקדקין עליו יותר, עד שיראו שנהג זמן מסוים כראוי), ויש מטענות היצר שלהתנהג בחסידות לזמן, זהו זיוף, ואל תאבה ולא תשמע לו, ואדרבה תקופה טובה מעמידה את האדם במחלקה אחרת, וכבר דיברנו פעם שהתכלית אינו ביום המיתה, אלא כל יום שעושה רצון קונו הגיע בו לתכליתו.

התשובה צריכה חיפוש וחקירה

ובבואינו לקיים מצות התשובה מצינו שכתוב באיכה נחפשה דרכינו ונחקורה ונשובה עד ד', למדנו מזה שהתשובה צריכה חיפוש וחקירה, ואמרו בגמ' יומא ט' ב' שהראשונים נתגלה עוונם ע"ז ג"ע וש"ד, ואע"פ כן נצרכו לחיפוש וחקירה, וכן מצינו בירמי' ט"ז והי' כי תגיד לעם הזה את כל הדברים האלה ואמרו אליך על מה דבר ד' עלינו את כל הרעה הגדולה הזאת, ומה עוננו ומה חטאתנו אשר חטאנו לד' א', ואמרת אליהם על אשר עזבו אבותיכם אותי וגו' ואת תורתך לא שמרו, ואתם הרעותם לעשות מאבותיכם וגו', הרי לפנינו שבמצב כזה עדיין שואלים את הנביא על מה וגו' ומה עוננו ומה חטאתנו.

וכן אמרו נדרים פ"א א' מי האיש החכם ויבן את זאת דבר זה נשאל לחכמים ולנביאים ולא פירושו עד שפירשו הקב"ה בעצמו דכתיב ויאמר ד' על עזבם את תורתך וגו' ולא שמעו בקולי ולא הלכו בה, ושאלו בגמ' היינו לא שמעו בקולי היינו לא הלכו בה, אמר רב יהודה אמר רב שלא ברכו בתורה תחלה, וביאר הר"ן בשם רבינו יונה לפי שהיו עוסקין בתורה תמיד לפיכך היו החכמים והנביאים תמהים על מה אבדה הארץ, עד שפירשו הקב"ה שהוא יודע מעמקי הלב שלא היתה התורה חשובה בעיניהם כ"כ שיהא ראוי לברך עליה כו' עי"ש, ואין הכונה שהי' חסר בדרגות הגבוהות, אלא זוהי סוג תורה אחרת, אבל האדם מעצמו לא יכול לעמוד על זה, ואמרו ירושלמי חגיגה פ"א ה"ז מצינו שויתר הקב"ה על ע"ז ועל ג"ע ועל ש"ד ולא ויתר על מאסה של תורה כו'.

היצה"ר מצדיק את הנהגת האדם, וצריך חקירה וחיפוש לתשובה

נחפשה דרכינו ונחקורה ונשובה עד ד', למדנו מפסוק זה שאפי' בבית ראשון שהיו עוונותיהם מפורסמים היו צריכין חיפוש וחקירה לתשובה, והטעם לפי שהיצה"ר נותן מסילות בלב האדם איך להצדיק הנהגתו, שאין נוח לאדם להרגיש שהוא חוטא, ומסביר לעצמו שזה רק בינתיים עד שיסתלקו המפריעים וישוב בתשובה, או שהוא

כרגע אנוס, או שלפי כשרונותיו החלושים או טרדותיו המרובים מספיק לו לימוד רגיל, וכיו"ב במהלך המחשבות, ובפרט בין אדם לחבירו שבקל מיישב לו הנהגתו בגלל מומיו של פלוני.

ידיעת הטעויות שטועה בהם – מעיקר התשובה

ובאמת בדרך כלל כל דרך איש זך בעיניו, ויש לו מסילות בלבו להצדיק מעשיו, שעכ"פ לא יהיו חמורים כ"כ, ובעיניו שבין אדם למקום מראה לו מקום להיתרים שונים, אם מפני שבלא"ה לא יצליח וא"כ אין עונו מרד ח"ו, אלא הוא כאנוס, או שיצרו נותן לו הרגשה שע"כ ירגע ויניח לו, ודומה לשותה מים מלוחים שצמא יותר, ואין צ"ל בין אדם לחבירו שיש לו הוכחות רבות להצדיק מעשיו, ולכן עיקר גדול בעבודת התשובה הוא בחיפוש וחקיקור ידיעת המציאות, שהרי הרבה מן העבירות הם מטעויות במונחי היסוד של הבנת המציאות, בין בעיניו שבין אדם לחבירו שהטעות מצויה בהם, ובין בעיניו שבין אדם למקום, כי אילו ידע האדם גודל כחו במעשיו ובדבריו, ה' מתלהב ברגשי קדש לכל המצוות בלא טורח כלל, וכן בבין אדם לחבירו, כששומע על חבירו שיש לו בעיה נפשית ויש לו מגבלות, או צרה אחרת, מיד מתמלא עליו רחמים אע"פ שמתחלה רדפו ושנאו, וז"ש נחפשה דרכינו ונחקורה שעיקר העבודה היא לברר אם ההשקפה שלנו נכונה, אם באמת פלוני שנדמה לי בביורו שהוא כך וכך, האם ההנחה הזו נכונה, ואולי לפי תכונותיו שהם שונות משלי, אין פעולה זו מוכיחה על חסרון כ"כ, וזה מבלי החיוב לדון לכף זכות, אלא טעות בעיקרו.

ומטבע האדם בהכוונת היצר לראות את הדברים שהוא מתוקן בהם כדברים חשובים, ואת הדברים שאינו מתוקן בהם כדברים פגומים, ומהכיוון הזה הוא שופט את חבירו, למשל הנהגר בכשרות המאכלים רואה את זה לעיקר, והנהגר בעיניו שבין אדם לחבירו רואה את זה כעיקר, וע"פ רוב אין מעלת האדם על חבירו בשינויים אלו מפני ההבדל ביראת שמים, אלא מהתכונות התורשתיות הטבעיות והרקע החברתי של כל אחד, ואף על פלפול התורה אמרו בגמ' סנהדרין ק"ו ב' רבותא למיבעי בעיי, הקב"ה לבא בעי, דכתיב וד' יראה ללבב, ובזאת יתהלל המתהלל איך הוא עומד בזמן הנסיון בדבר שמזדמן לפניו, וזה מוכיח כמה לבו מסור ליראת שמים.

ואפשר שזה בכלל מה שאמר הלל הזקן שבת ל"א א' דמאי דעלך סני לחברך לא תעביד זהו כל התורה, ואידך פירושא הוא, שאם ידע האדם גודל כחו שהוא בונה עולמות ומחריבן במעשיו, ה' נזהר בכל המצוות משום מאי דעלך סני, ואמנם עיקר דבריו לומר שיסוד התורה הוא ללמד לאדם בין אדם לחבירו, וכשיתנהג כראוי ממילא יגיע לקיום כל התורה, אבל האמת שכשיתבונן בהנהגת העולם ידע שכל מצוות התורה בכלל הזה, לטובת עצמו ולטובת כל העולם, אלא שאין הדברים גלויים לעין, רק ע"י לימוד התורה.

נחפשה דרכינו ונחקורה

כתיב בקרא (איכה ג' מ') "נחפשה דרכינו ונחקורה ונשובה עד ד' ", וכן אנו אומרים בסליחות ובשני וחמישי נחפשה דרכינו ונחקורה ונשובה אליך, מבואר כאן שבשביל לחזור בתשובה צריך לחפש, להתבונן, ולחקור, לא די לחזור בתשובה מהדברים המוסכמים והפשוטים, אלא נחפשה ונחקורה, צריך חיפוש וחקירה אלו דברים הם אינם כהוגן כדי לשוב מהם, וכמו שאמרו בגמ' (ברכות ה' א') מהאי קרא "יפשפש במעשיו", והדברים צריכים ביאור מה צריך כ"כ הרבה לחפש ולחקור, הרי הכל דברים פשוטים, לכאורה כל אחד יודע במה הוא לא בסדר, הרי המצוות והעבירות ידועות המה.

אבל הדברים מבוארים בכמה מקראות במשלי שכל דרך איש זך בעיניו, האדם מיישב לעצמו באופן טבעי את הנהגותיו, אין אדם רואה חובה לעצמו, היצה"ר מסדר לו את הדברים לפי הראש שלי, אמנם אדם כן מאשים את עצמו בדברים מסויימים, אבל להבחין שיש לו טעות גדולה, ולראות באמת את מצבו, זה צריך נחפשה ונחקורה, ובאמת הרבה פעמים כדי לעמוד על טעותו, צריך עבודה קשה, כי איך יכול לחשוב שמה שהוא רואה בעיניו ומבין בלבו, זו באמת טעות.

לחפש ולחקור את הטעויות שמחמת העצלות

כשאנו באים להתבונן לחפש דרכינו ולחקור אותם, יש לדעת שזה לא פשוט, עם כל מה שזה נראה כאילו הכל פשוט, אבל המציאות היא שכל אדם מדמה שהוא בערך בסדר, פחות או יותר, ודודי הגר"מ שליט"א אומר שהתבטא פעם מרן זללה"ה שבשביל שהאדם יוכל לעמוד על ידיעת עצמו ולקבוע מה "הוא" באמת, הוא צריך להיות בדרגה של אמורא.

כתיב במשלי "חכם עצל בעיניו משבעה משיבי טעם", העצל חושב את עצמו לחכם יותר משבעה חכמים גדולים, שטוענים לו דברים של טעם, מבואר כאן בפסוק שהעצלות מביאה את האדם לחשוב שהוא באמת צודק במעשים שהוא עושה מחמת עצלותו, הוא לא מרגיש שהוא עושה מחמת עצלות, אלא מרוב חכמה משום שהוא מבין אפילו יותר משבעה משיבי טעם, והפסוק מגלה, שכל טענותיו ותירוציו המוחכמים הכל מגיע מכך שהוא "עצל".

ובמדרש (מובא בילקוט שם)⁶ מובא תירוצים שהעצל משיב לאותם שבאים ואומרים לו שילך ללמוד אצל רבו, והוא משיב יש שחל בדרך ואני מפחד ממנו, אומרים לו הלא רבך כבר נמצא בתוך המדינה, והוא משיב אני חושש שיהיה אריה בין הרחובות, וכשאומרים לו הרי הוא כבר נמצא אצלך בבית, והוא משיב אבל אולי הדלת אצלו סגורה, וכשאומרים לו שהדלת פתוחה, הוא אומר אין זה משנה אם הוא נמצא או לא נמצא אני רוצה עוד לישון תעזבו אותי.

⁶ ילקוט שמעוני משלי רמז תתקסא, אמר עצל שחל בדרך, שבעה דברים אמר שלמה בעצל, כיצד, אמרו לעצל הרי רבך בעיר לך ולמוד תורה ממנו, והוא משיב אותם מתירא אני מן הארי שבדרך שנאמר שחל בדרך, אומרים לו רבך בתוך המדינה עמוד ולך אצלו, אומר להם מתירא אני שלא יהא ארי בין הרחובות שנאמר ארי בין הרחובות, אומרים לו הרי הוא בתוך ביתך, אמר להם אם אני אלך אצלו אני מוצא את הדלת נעולה, אומרים לו פתוח הוא שנאמר הדלת תסוב על צירה, לסוף כשלא היה יודע מה להשיב אומר להם הדלת פתוחה או נעול מבקש אני עוד לישון מעט שנאמר עד מתי עצל תשכב, עמד לקום משנתו בבקר נתנו לפניו לאכול והוא מתעצל ליתן הפת לתוך פיו שנאמר נלאה להשיבה אל פיו, ואיזהו השביעי מחורף עצל לא יחרוש ושאל בקציר ואין, א"ר שמעון בן יוחאי כל מי שאינו למד תורה בנערותו מבקש ללמוד בזקנותו ואינו יכול לכך נאמר ושאל בקציר ואין. ע"כ.

אבל מה שרואים כאן, ש"חכם" עצל בעיניו, הוא עצל, והוא בטוח שהתשובות שהוא עונה הם מחכמה, והם מיישבים ומצדיקים את הנהגתו באמת, והדברים מצויים בכותלי בית המדרש פנימה, זה לא התכונות שלי, וזה לא החברותא המתאים לי, ואין הסוגיא נוחה לי, וזה לא לפי הראש שלי, וכנהנה רבים רבים, כידוע, אבל החידוש כאן, שהאדם הזה בטוח שהוא הצודק ולא עמדו על תכונותיו ועל בעיותיו, וכמו שהפסוק מעיד שהעצל מרגיש את עצמו יותר חכם.

וזה נוגע לנחפשה דרכינו ונחקורה, כל אחד מסודר לו הדברים, היצה"ר לא אומר לו תעזוב את הלימוד, אבל היצה"ר מדמה לו במבט שטחי שהוא בערך בסדר, וככה מרגיע אותו, בשביל עד שלא יחשוב ויתבונן עם עצמו באמת, הוא מסודר בינתיים.

וכמובן, האדם מתעצל לחשוב, וכמו שכתב בחזו"א שלפעמים העצלות גורם לתנועה ולמרץ, האדם רודף אחר תאותיו, ואיזה קול פנימי דופק וצועק לו, לא, זה לא בסדר, והוא מתעצל לחקור ולחשוב מה הקול הפנימי הזה מעורר אותו עכשיו, וממשיך ברדיפתו במרץ מתוך עצלות לעצור ולהתבונן.⁷

האדם מתעצל לחקור מה אינו כשורה אצלו, ומה "הוא" צריך לשנות.

סיכום הדברים

בבואנו לשוב ולחקור דרכינו, אחד העיקרים היותר נחוצים הוא להחדיר הידיעה, שצריך להתבונן, שלא נשלה את עצמנו שהתירוצים שהורגלנו ליישב לעצמנו הם באמת תירוצים, אלא לדעת שזה ממידת העצלות, עצלות הגוף להתגבר ולפעול, או עצלות המחשבה להתבונן מה לא בסדר.

⁷ וז"ל בקוב"א ח"א אגרת ג' "והננו עומדים על מדת העצלות התופסת מקום מכובד בין מדות המשחיתות. העצלות משתרעת על כר נרחב, על המחשבה ועל התנועה. לפעמים אפשר למצוא את העצלות לגורם לתנועה ולמרץ, כשהתנועה טבעית למלא תאותו חשקו ומתקו, ושמה בחביון לב דופק פקפוק ולחש באזנו: לא! לא! משהו שלא בסדר. אבל העצלות מערפלת שלא יוסיף כח להכריז מלחמה נגד בחירת נפשו הזדונית." עכ"ל.

ובמכתבי התעוררות חלק א' פרק ב' מכתב ו', "והעצלות יותר מכל המידות היא משוללת מציאות, כי לעולם האדם בעל מרץ לאשר אוותה נפשו, ואין העצלות אלא עצת היצר ותו לא, וכתוב אמר עצל ארי בדרך וגו', כלומר העצל חושב כי ארי בדרך ובאמת אף שועל אין שם, (ואדרבה ארי שלא בדרך), ר"ל כי העצלות רק דמיון ותו לא, ובמעט עוז לחגור מלחמה הנצחון בטוח, העצלות תעלם כליל והמרץ יקח מקומה, וזו נחלתם של אלו שנוח להם שנבראו".

ז

היצר מושך את האדם נגד הבנתו ורצונו

כדי להמחיש עד כמה היצר מטעה את האדם ומשבש אותו לעשות נגד רצונו, שזהו דבר שאינו נתפס בשכל אנושי, ניתן לומר שמזה לבד ניתן להגיע לידיעת האמונה, וכשאנו מדברים על הוכחה לאמונה אין כונתנו לסייע את האמונה ח"ו, אלא להמחיש לאדם איך שהשטן מתעסק בו בכל עת, ולהבין מזה סוד העולם ומעלתו של האדם.

הנה כל הנמצאים כאן מאמינים באמונה שלימה ויודעים שהקב"ה ברא את העולם, העולם הזה והעולם הבא, ונתן לנו את התורה, ונתן לנו שני יצרים יצר טוב ויצר רע, כולם בטוחים שיש גן עדן וגיהנם, כולנו מאמינים ויודעים כיון שכך קיבלנו במסורת ברורה דור אחר דור מאבותינו שעמדו על הר סיני, כולנו גם רואים בחוש את ההשפעה המוחשית של התורה על לומדיה, שמי שטעם זאת יודע שאין דומה להשפעה זו בשום ענין בעולם, וכן רואים בחוש את ההשגחה הפרטית בעולם בכלל, ועל לומדי התורה בפרט.

אבל יש הוכחה שגם מי שלא זכה לכל זה, גם מי שלא זכה למסורת הדורות, ולא זכה ללמוד תורה, ולא נפקחו עיניו לראות את יד הקב"ה בעולם ולא שמע זאת מאף אחד, גם הוא מוכרח להגיע על ידה לאמונה שלימה, אם יתבונן בעצמו, יהיה לו הדבר מוכח מתוכו בלי שום ספק, וכמו שיתבאר.

כל הנמצאים כאן, כולם רוצים ללמוד בהתמדה, כולם רוצים להתפלל כראוי, כולם רוצים להיות צדיקים, וכולם יודעים הכל, וכולם מתמסרים בלי גבול לכך, כולם בטוחים שיש גן עדן ושיש גיהנם, כולם יודעים את כל זה בשלימות, ומשתדלים על זה ומתפללים על זה, ועושים מאמצים לכך.

ולעומת האמת המוחלטת הזו, בכל יום בכל שעה ובכל רגע, הנה רוב הזמן ברוב החיים של האדם הוא עושה ההיפך ממה שהוא רוצה, הוא רוצה להיות שקוע רק בלימוד, והוא לא שקוע לגמרי, הוא רוצה לכוין בתפילה ואינו מכוין כראוי, וכיו"ב.

נשאל את האדם הזה, האם אתה מרוצה ממה שאתה עושה, הוא ישיב אני לא מרוצה, נשאל אותו אתה יודע שתקבל על זה גיהנם, הוא ישיב אני יודע, נשאל אותו, אז איך אתה עושה את זה, הוא ישיב נכון, אתה צודק.

איך אפשר להסביר שאדם עושה מעשים רעים שאם היה מפסיד על זה מחצית השקל לא היה מעלה על דעתו לעשות אותם, וכאן הוא יודע שהוא מפסיד את החיים שלו בעולם הזה, הוא יודע שיש גיהנם בעולם הבא, הוא מאמין, הוא בעצמו מאמין. והוא יודע על עצמו שהוא מאמין, הוא חי כל היום עם התכלית האמיתית של העוה"ב של גן עדן וגיהנם, הוא משקיע בזה והוא מתמסר לזה הוא לא מזויף, הוא מוכן לשלם בשביל זה הרבה מאד ממון, הוא מוכן להשקיע בזה חוסר שינה וחוסר אכילה ולקום מוקדם לתפילה, וכיו"ב, ועם כל זה הרבה מאוד דברים הוא עושה נגד רצונו, בלי אף אחד שמכריח אותו ומבקש ממנו, ואף אחד אינו מפריע לו, הוא לא מרוצה ממה שהוא עושה אבל הוא עושה.

איך הוא יכול להסביר זאת לעצמו?

אתה מאמין בכל רגע של תלמוד תורה שהוא הטוב הגדול לנצח נצחים, ואתה מאמין שכל דיבור של לשון הרע זהו אבדון לנצח נצחים, ושהתפילה היא הדבר שהכי מועיל, הוא מאמין, והוא יודע בעצמו שהוא לא מזויף, הוא יודע שהוא משקיע באמת, כל אחד כמה שהוא משקיע, ואף על פי כן הוא עושה נגד רצונו, - ולא שהוא מאבד את אמונתו, שהרי למחרת הוא שוב ישקיע ויעשה את כל הדברים הללו וימשיך להשקיע כסף, וזמן, ויוותר על רצונותיו, וימשיך להתמסר בשביל האמת שהוא בטוח בה, ועם כל זה....

ולא זו בלבד שהוא עושה נגד רצונו, אלא הוא מצטער במאוד מאוד על מעשיו, והוא מבטיח לעצמו שהוא לא יעשה זאת שוב, ואף על פי כן הוא חוזר ועושה זאת.

מי שחושב על כך, כיצד יתכן מה שקורה כאן, מה באמת קורה כאן, שאני בעצמי עושה לעצמי את כל הצרות בידים, ומצטער ע"ז, ושוב עושה, בלי שום אדם שמפריע לי, אף אחד לא נמצא פה, אף אחד לא מכותיב לי מה לעשות, שהרי כשאני מחליט ללמוד אני לומד, אף אחד לא באמת מפריע לי.

כל מי שמתבונן רואה הנה, יש כאן בהכרח איזה כח מסתורי, משהו שמימי שמחפש אותי, ועוקב אחרי, ואיכפת לו ממני, ודואג שלא אעשה מה שאני רוצה.

מה זה יכול להיות? כל אחד שם לב, יש כאן איזו תעלומה... תעלומה בו בעצמו, כל כך לא רוצה, ועם כל זה עושה?

מי שמתבונן בכך רואה את כל סוד העולם, - בו בעצמו, בלי שיצטרך להאמין לשום אדם. אין לזה שום הסבר בעולם, מלבד האמת הברורה שיש יצר הרע שהוא מלאך והוא יושב בין "מפתחי הלב", והוא כחלק מן האדם, והוא משתמש בכשרונות האדם, ובשכלו,

יש יצר טוב ויצר הרע, והם שני מלאכים שמטפלים בו, שהם אינם יכולים להכריחו, לא היצר טוב יכול להכריח אותו, ולא היצר הרע יכול לכפות אותו, אלא הברירה בידו, והוא מתנדנד בין שני ההפכים בכל עת ובכל שעה.

דברים אלו שמענו בע"פ מהרב זללה"ה לפני שנים רבות, וכהיום הדברים מודפסים במכתבי התעוררות וז"ל "מפלאות העולם הוא היות הכל גלוי וידוע למאמינים, ואע"פ כן יד היצר תקיפה לכוון את החיים על פי שגרת ההבל כאילו יש ממש בעולם החולף, ואליבא דאמת זו ראייה שאין עליה תשובה, על אמתות האמת ביצר טוב ויצר הרע, כי לא יתכן לתאר כזאת בהבלי העולם, שיהא הכל טוב עד אין חקר בצד אחד וכל הרע בצד שני, ואע"פ כן יפרפר האדם בין שניהם". עכ"ל. וע"ע מש"כ בזה שם ח"א פ"א מכתב י"ט ומכתב כ"ו ובחלק ב' פ"ב מכתב ג' ובעוד מקומות⁸.

⁸ ופעם הזכיר הרב זללה"ה בהקשר לזה את דברי הגר"א שהובאו לעיל שאין בכח אדם לצייר גודל חרטתו ושבירת לבו, לאחר שנפטר מן העולם על כמה שעות שהיו בכל ימי חייו אשר הלכו לבטלה

וכשממשיך להתבונן יבין שמהדברים הראשונים שעליו לעשות בבואו לחפש דרכיו, הוא להפנים שהוא נמצא במלחמה שהיא נגד רצונו, מלחמה עם מלאכים שניתנה להם רשות להטעות אותו ולא להכריחו, תופעה שאיננה מתקבלת על הדעת באופן טבעי כלל, והקב"ה העמידו בתוכה, והודיע לו כי הוא מסוגל להתגבר ולעמוד על רצונו ולהצליח במערכה.

המוסר הטוב ביותר הוא הלימוד ממעשי עצמו

לאחר שנתבאר שהתשובה צריכה חיפוש וחקירה, כי היצר מטעה את האדם, וגם מכריחו לעשות נגד רצונו, יש להתבונן כיצד לעמוד על טעויות שהורגל בהם, הרב זללה"ה היה אומר בשם מרן זללה"ה שהמציאות היא שכשאדם קורא קורא בספר מוסר את שלילת הדברים השליליים, לעולם איננו מעלה על דעתו שהדברים נכונים לגביו, כל דבר שהוא קורא הוא מיד יודע לומר, על מי הדברים אמורים, הענין הזה מכוון במדויק כלפי ראובן, וזה כלפי שמעון, והוסיף מרן זללה"ה שאם הוא היה כותב ספר מוסר הוא היה מסדר את כל הדברים השליליים כדברים חיוביים, תהיה רשע ואל תהיה צדיק, תהיה קפדן, תהיה כעסן, תהיה גאוותן, [למשל, במקום להפליג בגנות הקפדן, ה' מסדר המידה הזו בלשון חיובית, כגון שצריך שיהי' סדר בעולם, ואם תעיר לחברך ותעמיד אותו על מקומו, מיד כשצריך, לא יהיו לך עמו עניינים לא טובים, והעולם יעמוד על תילו, בסדר הראוי, בשלוי, ואדרבה בגלל שאתה מוותר לו פה ושם נגרמים כל הצרות והמחלוקות, וכיו"ב], כל הדברים לפי הטענות שהאדם מצדיק את עצמו כשעומד בפני נסיון, ואז כשהאדם בתחילה מסכים עם הדברים, בסופו של דבר הוא יבין שמכוון אליו ויעמוד על טעותו.

אשר כל שעה ושעה היה יכול להרויח גן עדן בתענוגים נפלאים, ואם יהיה לאדם בעולם הזה אחד מאלף אלפים חלק מהצער שיש לו שם בעוה"ב, היה מוכרח למות מחמת שלא היה יכול לסבול גודל הצער, והצער הזה קשה לו מכל יסורי גיהנם, - והיה אומר הרב זללה"ה כיצד יתכן שאנשים יודעים כל זה, ובכל זאת מתנהגים איך שמתנהגים.

ומרן זללה"ה סיים ע"ז, וא"ת איך מותר לכתוב ספר כזה, תשובה, בשער הספר יהא כתוב חיברו היצר הרע, הוא השטן הוא מלאך המות⁹.

עוד שמענו בשם מרן זללה"ה שהנהגות החכמים ז"ל הם הספר מוסר הטוב ביותר, - והדברים מתבארים לפי הנ"ל, שכשאדם קורא את הדברים כדברי מוסר, הוא מיד מגן על עצמו, ומכוין את הדברים כלפי אחרים, אבל כשקורא דברים טובים ושבחי חז"ל, איננו מעורר מיד את הביקורת במה ששייך כלפי עצמו, וכשהוא מטה אזנו, הוא יכול להתחבר ולהתחזק מכך.

כמדומה שאפשר להוסיף רעיון נוסף של ספר מוסר שניתן ללמוד ממנו בלי שהאדם יעורר מיד את הביקורת, והוא "האדם בעצמו", כשהאדם יתבונן מנסיון חייו יהיה לו את הספר המוסר הטוב ביותר.

מי שיתבונן על השנים שעברו עליו, ויסמן לעצמו את הנקודות שחשב אותם לנכונים וטובים והתבררו שהם הבל ותוהו כלא היו, והדברים שחשב שהם בלתי אפשריים והתבררו כפשוטים, והמצבים שחשב שיש בהם חוסר שמחה והתבררו כשמחה שאין דומה לה.

כשיתבונן על זמנים שעברו עליו כשבכל זמן חשב שבזמן הבא יהיה יותר טוב מסיבות שונות, וכשהתברר ששינוי הזמן לא הועיל, תלה בסיבות אחרות, אבל גם בזמן הבא שלא היו כל הסיבות הללו עדיין הוא לא נעשה טוב מאליו... הוא יבין שאין שום סיבה שבעולם הגורמת שלא ילמד עכשיו כראוי, חוץ מהסיבה שהוא לא מתחיל ברגע זה ללמוד, וכלשון הרב זללה"ה (ח"א פ"א מכתב ז') "כי אין אמת בהשקפת הדמיון, כי הביטולים נגרמים על ידי סיבות, ובהעדרן יעדר הביטול, כי אין הדבר כן אלא להיפוך, הביטול מוליד הסיבות, וממילא הסיבות לא יחלפו אלא יתחדשו ויתוספו חדשים לבקרים..."

⁹ א"ה ומצינו כע"ז שבת ס"ג ב' ששלמה המלך הביא בספר קהלת דברי יצר הרע, אמר רב הונא: מאי דכתיב שמח בחור בילדותך ויטיב לבך בימי בחורותיך והלך בדרכי לבך ובמראה עיניך ודע כי על כל אלה יביאך האלהים במשפט - עד כאן דברי יצר הרע, מכאן ואילך דברי יצר טוב. ועי' מדרש קהלת שביקשו לגנוז משום פסוק זה ספר קהלת שהדברים נראים כדברי מינות, עי"ש.

כשיתבונן שבשבועיים הראשונים של הזמן הוא למד יותר טוב, ואחר כך פתאום הוא נחלש, ומה הפריע לו ללמוד?... שום דבר! ומי עשה לו את הירידה שאח"כ, הרי אף אחד לא מנע אותו.

כשיתבונן כמה "רגעים" היו לו הנאה אמיתית מתכניותיו של היצר הרע למלאות תאוותיו, באיזה דבר היצר הצליח לעשות אותו מאושר יותר, למשל אדם שמתרגל לאכול מעדנים, הרי שני' אחת הוא נהנה, וכל שאר היום הוא בחיפושים, מחפש ומחפש ורוב הזמן עובר עליו כשאין לו את רצונו, ורק רודף ומחפש, וחסר לו.

מתי הי' לאדם באמת נחת רוח מעצמו, הרי רוב הדברים שהיצה"ר מתכנן, בסוף הוא הרי לא מגיע לזה רק רודף ומחפש ורוצה....

כשיתבונן בענייני בין אדם לחבירו האם כשינסה להתנשאות או לפגוע בחבירו או להתנצח עמו, כמה פעמים באמת הגיע "להצלחה" כרצונו, הרי אף פעם לא הצליח, תמיד בסוף לא הגיע למה שקיווה, ואם הצליח, הרי תמיד יצא בהרגשה רעה.

אבל מתי הי' לו הרגשה טובה, רצופה ומושלמת, לא רגע אחד, אלא שבאמת הי' מרוצה מעצמו בשלימות, בהרגשה טובה ומשמחת, זה הי' לו "רק" בתקופה שבה הוא למד טוב, ואז הרגיש הרגשה טובה בכל היום, הרגיש נטיה רוחנית של רצון להתגבר על תאוותיו, - ובתקופה שבה ויתר והתגבר בענייני בין אדם לחבירו הרגיש מרומם בכל שעה.

כשיתבונן בכל זה זהו הספר מוסר הטוב ביותר, לא יצטרך להאמין לשום סיפורי צדיקים, ויגיע לזה מסיפורי עצמו.

שינסה לשחזר לעצמו מה שעבר עליו מר"ח אלול עד עכשיו, שינסה לראות האם באמת כל הרצונות שלו עמדו לפי תכניותיו, וכשיראה שאולי חלק מועט מאוד מהם התקיימו, יראה שכל המחשבות והרצונות הללו מקורם מהיצר הרע שמטעה את האדם ומראה לו על רע שהוא טוב.

היצר הרע מלמד את האדם כשהוא בחיידר שכשיעבור לכיתה הבאה יתחיל להיות טוב, ומהכיתה הזו לכיתה הזו, ומהחיידר לשיבה קטנה ומר"מ זה לר"מ אחר, ומשיבה קטנה לשיבה גדולה, ומשיבה גדולה לכולל, - ו"הוא" בטוח שלא מסובבים אותו, אלא כך זה באמת, וכאילו שהכל הגיוני ומובן.

כשהאדם יתבונן על עצמו יראה שהיצר משפיע עליו בטענות סותרות בכל פעם לפי מה שנוח לו באותו זמן, מתגבר עליו בכל יום, ומתחדש עליו בכל יום, אין רגע שהאדם משוחרר ממנו, ומסובב את האדם כרצונו, במחשבות סותרות והפוכות, והאדם לא שם לב איך שהוא מתהפך מרגע לרגע, בלי שום קושיות.

אין קושיות של "סתירה" בטענות היצר

בפרשת מרגלים כתוב שכל בני ישראל בכו, "ותשא כל העדה ויתנו את קולם ויבכו העם בלילה ההוא וילנו על משה ועל אהרן... ולמה ד' מביא אתנו אל הארץ הזאת לנפול בחרב נשינו וטפינו יהיו לבז הלא טוב לנו שוב מצרימה", כולם בוכים, ומדובר בדור דעה, אנשים גדולים, בעלי תבונה, הם בוכים, כי הם באמת חושבים שהם מלאים פחד להכנס לארץ ישראל, והם בוכים באמת, באמת מפחדים.

ומיד למחרת כשרק אומרים להם לא תעלו ולא תלחמו, מיד, "וישכימו בבוקר... לאמר הננו ועלינו אל המקום אשר אמר ד' כי חטאנו" פתאום נמוג הפחד, הכל מתהפך, ויעפילו לעלות אל ראש ההר, ד' אמר לא, איך יתכן כזאת? אנחנו עולים.

היכן נעלם להם כל הפחד הנורא שהיה להם, קצת כבוד עצמי, אתמול כל כך בכיתם, והיום הננו ועלינו, אלא הדברים ברורים, ברגע שנאמר להם לא לעלות, מיד הכל מתהפך, פתאום אין שום פחד לעלות, עכשיו היצר הרע סיבב את הכל להיפך, עכשיו עולים כי עכשיו השם אמר לא לעלות, פתאום נמוג הפחד, - אין להקשות.

וכן מצינו בבלעם שיודע את מעלת ישראל עד שאמר תמות נפשי מות ישרים ותהי אחריתי כמוהו, מוכן למות כדי שתהא לו אחרית כישראל, ויחד עם זה מייעץ לבלק להחטיא את ישראל, האמת ידועה היטיב בעומק הלב, אבל כח הטומאה של היצר גובר, ואין קושיות.

כשנסתכל על עצמנו על כל התהפוכות שהיצר מסובב את האדם, ממש לא יאומן, האדם משוכנע בדעתו שלכאורה יותר טוב שם או שם, ובעצם היצר מסובב אותו ומתעתע בו, היום בטענה זו ופעם אחרת בטענה הפוכה, עד שעושה האדם כשוטה, הוא חי בסתירות שאי אפשר להבינם.

סיכום הדברים

מכיון שהיצר מטעה את האדם בכל מיני הטעיות, עליו לחפש ולחקור, אלו מן הטענות שלו מקורם מהיצר הרע, וההתבוננות הטובה ביותר היא התבוננות של "עצמו", וכשיתבונן על עצמו, יראה את מצבו בעולם, וידע מעצמו שיש מלאך שמשתדל להכשילו, ומסובב אותו כל היום מעל ומעבר לכל הגיון, ומזה יבין חשיבותו וכוחו בעולמות העליונים.

ומזה ידע ליזהר מהתירוצים המפריעים את הלימוד, ויבין שכל התירוצים הללו הם "תירוצים", ויראה מעצמו שכשלמד טוב הרי הכל התגמד ונעשה כדברים של מה בכך, וכשאינו לומד טוב כל הדברים הקטנים נעשים "גדולים" ו"בעייתיים", ויראה מעצמו מה מכל התכניות שתכנן הצליחו, ויבין שכל התכניות כלפי העתיד הטוב אין בהם ממש, ותפקידו הוא רק לעשות הטוב ביותר ברגע זה, (מלבד שגם עצם התכניות מקלקלים וכמבואר סנהדרין כ"ו ב' מחשבה מועלת עי' רמ"ה שם).

* * *

ברכות ס"א א' אמר רב יצר הרע דומה לזבוב ויושב על שני מפתחי הלב כו'.

סוכה נ"ב א' אמר ר' יצחק יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום ויום כו' ארשב"ל יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום ומבקש להמיתו... ואלמלא הקב"ה עוזרו אינו יכול לו כו', ת"ר ואת הצפוני ארחיק מעליכם זה יצר הרע שצפון ועומד בלבו של אדם כו', ועלה באשו ותעל צחנתו שמניח אומות העולם ומתגרה בשונאיהם של ישראל, כי הגדיל לעשות - אמר אביי ובתלמידי חכמים יותר מכולם, כו' אתא ההוא סבא, תנא ליה כל הגדול מחבירו יצרו גדול הימנו.

ירושלמי יומא פ"ו ה"ב שאין יצר הרע תאב אלא לדבר שהוא אסור לו.

היצר מרמה את האדם

עוד רואים מהמעשה של קין איך שהיצר הרע מרמה את האדם, מצד אחד כואב לו שהקב"ה לא מקבל את הקרבן שלו, וזה מכניס אותו ליאוש שזה שהוא לא מספיק קרוב לקב"ה ונפלו פניו למה, כי הוא רוצה קרבת השם.

אבל מה עושים עכשיו, ויקם קין על הבל אחיו ויהרגהו, אהה, בזה הוא ישיג קרבת השם !.

כתוב במדרש ויהי בהיותם בשדה, מה היה "בשדה", היה ויכוח אצל מי יבנה בית המקדש.

אז מה עושים בשביל זה, הוא הרי מחפש את בית המקדש ומחפש את הקירבת אלוקים.

אין אצל היצר הרע קושיות, אם זה נכון שזה מה שחסר לי וזה מה שאני רוצה נעשה מה שצריך, אבל לא ! ויקם קין על הבל אחיו ויהרגהו, האם הוא חושב שעכשיו השם יקבל את הקרבן שלו, שעכשיו הוא יתקרב להקב"ה ? אבל אין שאלות! כי זה לא הולך עם חשבון, אין מחשבות, והיצר מסובב את הבן אדם.

כשהיצר הרע צריך הוא משתמש עם התכונה של להרגיש נחות, אתה לא יודע, ואתה לא יכול, והתוצאה של זה היא להפיל את השני, ולפעמים התוצאה היא להתייאש, או להתבטל, זה לא עם חשבון, ואין אצלו קושיות...

התורה מספרת שזה מלאך, זה לא אדם ואי אפשר להערים עליו, הוא נמצא בתוך הלב של האדם, ויודע היטב, הוא נמצא בתוך השכל שלנו והוא מסובב אותנו, ואעפ"כ אתה יכול למשול בו.

והנה נתנו לקין עצה, אם תיטיב שאת, מה זה אם תיטיב שאת איך תיטיב.

הגמ' אומרת בקידושין ל' ב' ושמתם סם תם נמשלה תורה כסם חיים [פירש"י שלם שאינו חסר שום הצלה], משל לאדם שהכה את בנו מכה גדולה והניח לו רטיה על מכתו, [מגדירים את השטן כמכה גדולה, באמת זו מכה גדולה אבל הוא שם לו תחבושת], ואמר לו בני כל זמן שרטיה לו על מכתך אכול מה שהנאתך ושתה מה

שהנאתך, ורחוץ בין בחמין בין בצונן ואין אתה מתיירא, ואם אתה מעבירה הרי היא מעלה נומי, כך הקב"ה אמר להם לישראל בני בראתי יצר הרע ובראתי לו תורה תבלין ואם אתם עוסקים בתורה אין אתם נמסרים בידו שנאמר הלא אם תטיב שאת, [פרש"י אם תטיב, לקח טוב, שאת, תתנשא על יצרך], ואם אין אתם עוסקים בתורה אתם נמסרים בידו שנאמר לפתח חטאת רובץ ולא עוד אלא שכל משאו ומתנו בד, שנאמר ואלו תשוקתו, [משאו ומתנו של יצר הרע באדם להחטיאו, רש"י], ואם אתה רוצה אתה מושל בו [עסוק בתורה ואתה מושל בו, רש"י, שנאמר ואתה תמשול בו].

יש לנו יצר הרע שעובד בלי יצר הרע, - כולם יודעים שבראש השנה כשהיצר הרע שומע קול שופר הוא מפחד שעוד מעט מגיעה הגאולה, כי הוא יודע שלעתיד לבא הוא אבוד, רואים מזה שבלי יצר הרע מפחדים מהעתיד, והיצר הרע עושה שלא מפחדים, והראיה שהיצר הרע עצמו כן מפחד, הוא יודע שזה אמור להיות והוא חושב בכל רגע אולי עכשיו זה יהיה.

ח

מעלת מקצת תשובה

יפה "שעה אחת" של תשובה

שינינו באבות פ"ד מי"ז הוא ה' אומר יפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים בעוה"ז מכל חיי העוה"ב ויפה שעה אחת של קורת רוח בעוה"ב מכל חיי העוה"ז ויש לפרש כי בעוה"ב התשוקה היותר גדולה היא לעשות נ"ר ליוצרו יתברך, וזה אפשר לעשות רק בעוה"ז בתשובה ומע"ט, ולכן בני העוה"ב אומרים שיפה שעה אחת כו', וכעת הגנו מתכנסים לשעה אחת של תשובה, ויהיו נא אמרינו לרצון לפני אדון כל.

מעלתה של נטיה קטנה של תשובה

והנה היצה"ר מגדיל ענין התשובה כדי להרחיקה מן האדם, אבל באמת האוצר הזה הוא דבר נפלא, שממש לא יאומן כמה רחמים ורצון יש בכל נטיה קטנה של תשובה, וזה לשון הרמב"ן על הפסוק כי קרוב אליך הדבר מאד בפיך ובלבבך לעשותו, המצוה הזאת על התשובה הנזכרת, כי והשבות אל לבבך ושב עד ד' א' מצוה, שיצוה אותנו לעשות כן כו', כי אין הדבר נפלא ורחוק ממך, אבל קרוב אליך מאד לעשותו בכל עת ובכל מקום, וזה טעם בפיך ובלבבך לעשותו שיתוודו את עוונם ואת עון אבותם בפייהם וישבו בלבבם אל ד', ויקבלו עליהם היום התורה לדורות כו'.

ואיתא בפסיקתא שכל הנביאים קוראין לישראל לתשובה, אבל הושע מלמד מה יפייסו על עצמם שובה ישראל קחו עמכם דברים ושובו וגו', [ונשלמה פרים שפתינו וגו' ולא נאמר עוד אלהינו למעשה ידינו וגו' מה כתיב בתריה ארפא משובתם אוהבים נדבה כי שב אפי ממנו].

ואיתא במדרש רבה שיר השירים פ"ב ופ"ה אמר הקב"ה לישראל בני פתחו לי פתח אחד של תשובה כחודה של מחט, ואני פותח לכם פתחים שיהיו עגלות וקרניות נכנסות בו, אילו היו ישראל עושין תשובה אפילו יום אחד מיד הם נגאלין ומיד בן דוד בא, אמר הקב"ה לישראל הרפו ממעשיכם הרעים ועשו תשובה כהרף עין ודעו כי אנכי אלקים, למדנו מכאן שאפי' יום אחד ורגע אחד של תשובה מביא הגאולה.

להעריך כל עבירה ששב ממנה

והנה כמו שכל מצוה נוספת יש לה חשיבות בפ"ע, וכן כל עבירה בפני עצמה, כך בענין התשובה כל עבירה ששב ממנה יש להתייחס לזה כעשיית מצוה וכמניעת עבירה יחד, ולא לזלזל בזה כמו שאין לזלזל במצוה נוספת ועבירה נוספת בגלל ריבוי המצוות והעבירות, וכל עבירה ששב ממנה הרי היא בטלה וגם מקבל שכר על חזרתו ממנה, וכל אדם לפי תכונותיו הטבעיות וההרגלות יודע מה הם העבירות שנמשך אליהם, ואיזה מהן שנכשל באופן מקרי, ויעביר תחלה העבירות המקריות, ויתפלל וישתדל

לשוב מן ההרגליות, -זו"ל רבינו יונה: אם כשלת באחד מהם תמיד, חזק ואמץ לשפוך שיח והרבה תפילה ותחנון ואזור חיל לקיים כל דברי עיקרי התשובה ותוסיף לקח מן הדרכים כו' בשער ה', ותמצא חנינה ותינתן לרחמים.

כל רצון של אדם להשתנות זה תשובה

קין היה ראשון בעלי התשובה, ומה היא התשובה הגדולה של קין? שהוא אמר גדול עווני מנשוא, הוא בא בטרוניא, גדול עווני מנשוא? האם אי אפשר לסבול את העוון? ואעפ"כ זה כבר גם כן תשובה, הוא הסכים להגיד שהוא עשה עבירה, אדם מכיר את העוון והוא יודע שהוא לא היה כהוגן זה כבר ג"כ תשובה.

כל רצון של אדם להשתנות זה תשובה, זה משפיע, וזה מכפר לו, אף שיש דרגות בתשובה.

היצר הרע אומר לאדם שתשובה זה דבר גדול, ועבודה גדולה, וכל מה שכתוב בספרים, והדרך רחוקה עד שיעיד עליו יודע תעלומות, שלא ישוב לכסלה עוד, כמו שכתוב ברמב"ם, והרי בורא עולם מעיד על כולם שיחזרו, והא ראה שיש חטא כל שנה מחדש, והתשובה היא, שאין הכונה ברמב"ם שהקב"ה יעיד על העתידות, אלא שבאותו הרגע הוא חושב באמת, שאם הוא ישאר בדרגא הזו שהוא נמצא בה עכשיו הוא יהיה צדיק, רק צריך להזהר שזה לא יהיה מזויף, אלא יהיה אמיתי.

אם עושים מזה דבר גדול כבר מתייאשים, זה אבוד וזה אבוד, זה גם כן חלק מהחוסר אמונה בתשובה, אם מאמין שכל מה שעושה תשובה מתכפר, ובכל הסכמה להיות יותר טוב, החטא הישן נמחק ולא חוזר, כמו שמבואר שאם חוזר ומתודה אומרים לו מה אתה מתודה, ואם מאמינים כראוי שזה נמחק הר"ז ג"כ מסייע לעשות תשובה יותר בקלות.

מהי עיקר התשובה

כמה התשובה דבר קל ופשוט

הטעות שבידיעה עד כמה התשובה ותיקון כל הקלקולים הוא דבר קל ופשוט, היא הגורמת למנוע מבני אדם לעשות תשובה, אם היינו מאמינים שבמילה אחת אפשר להפטר מכל כך הרבה עבירות מכל כך הרבה יצר הרע, אם היינו מאמינים ומרגישים את האמת הזו בחזקה, היה לנו הרבה יותר קל לעשות תשובה, הכל מורכב מהרגשות של חוסר אימון בכך שאפשר למחוק הכל, אבל מי שיקרא בנפש החיים וידע להכיר את האוצר הנפלא של תשובה, בקל יוכל להשתמש בזה, כי הוא הרי מוכן להודות שהוא לא בסדר ולהחליט שיהיה בסדר, וזהו כח התשובה, קחו עמכם דברים ושובו אל ד'. להתייחס לזה שהוא חטא ומודה ועוזב וכשהאדם אינו מאמין כ"כ בכח התשובה, הרי הצער שיהי' לו לעתיד לבא מעצם הידיעה הזו גדול מאד, שאילו היה יודע האמת של כח התשובה היה יוצא בקלות מרוב עבירותיו, כי בהרבה עבירות הוא באמת במצב של חרטה, אבל חסר רק את ההתייחסות לחשוב ע"ז, להודות ולבקש ולקבל. והיה חוסך לעצמו כל כך הרבה צרות בעוה"ז ובעולם הבא.

וגם אם אירע לאח"ז שנכשל בהם שוב, אין זוכרים לו העוונות הראשונים, שהם כבר נמחלו לו ע"י התשובה, וכפי שמפרש הרב זללה"ה במכתבים שמש"כ הרמב"ם שיעיד עליו יודע תעלומות שלא ישוב לכסלה עוד אין הכונה שיעיד שבאמת לא יהי' כך, ואדרבה מצינו שיודע להעיד שבאמת יהי' עוד מכשולות וכדכתיב וקם העם הזה וזנה וגו' שיודע שיחזרו להיכשל, וכונת הרמב"ם שיעיד עליו יודע תעלומות שאם הוא ישאר במצב הזה שהוא עכשיו בזמן התשובה לא יחזור להיכשל ואף שאח"כ האדם יורד מהמצב הזה, מ"מ בזמן של התשובה הוא היה במצב שבאמת היה ראוי להחזיק בזה שלא להיכשל והר"ז תשובה אמיתית ועונותיו הראשונים נמחלו, ומה שאח"כ נכשל הוא חשבון חדש, וכבר הארכנו בזה.

ומה שהאדם נראה לו שקשה לעשות תשובה מפני שאינו מתחבר לזה באמת שכח התשובה הוא כ"כ בקל, אבל האדם צריך להפנים בליבו את הידיעה הזו כמ"ש בנפה"ח שכח התשובה הוא כח שקדם לעולם.

והנה מי שבא להיטהר מכל עוונותיו, יש לו להפריד בין דברים שנכשל בהם בדרך מקרה, והוא מרגיש שאינו נפגש בהם בנסיון בכל יום, יש לרכז את כל העבירות הללו ולהיפטר מהם ברגע אחד ממש, החלטה של רגע והוא כבר נקי מכל העבירות האלו, רוב המכשולות הגדולים שעומדים לנגד עיניו, התשובה היא תשובה שלימה, ובאמת ברוב הדברים של האדם אינם דברים שהוא חי בהם, אלא שהוא נכשל בהם במקרה ובאמת רוצה להתנהג כראוי, [לשם משל מי שהזיז מוקצה בשבת או בירך ברכה בטעות או פגע בחבירו וכל כיו"ב], אמנם יש דרגות בתשובה, יש שמצטער מאד עד שזדונות נעשות כזכויות, ויש שנעשות כשוגגות, אבל להיפטר מהעוון החמור, הדבר קל מאד.

ולענין שאר עבירות שעדיין מרגיש שאיננו מצליח להגיע להחלטה שבמצבו כעת הוא מוגן מהם, תפקידו לחדד לעצמו שאיננו מרוצה מכך, וממתין ומצפה לסייעתא דשמיא לעבור את הנסיון הזה, ולהתפלל על כך, וגם זו דרגא מסויימת של תשובה, ולפי רצונו ותפילותיו, והתמדתו בתורה, יזכה להינצל מנסיונותיו.

להתבונן

מכתב שכתב הרב זללה"ה לפני מספר שנים ע"מ ללמדו לאברכים, וז"ל:

באתי להעיר על דבר הפער שבין מחשבותינו למעשינו, ומסתבר שגם כל דיני האדם לעתיד לבא, הוא מכל אדם לפי הבנתו, והנה כל אחד מאתנו מאמין באמונה שלימה שהקב"ה יחיד בעולמו ואפס זולתו, והוא המשמר נשמותינו בקרבנו בכל רגע ורגע בניסים תדיריים, והוא צונו חוקים ומשפטים אשר יעשה אותם האדם וחי בהם.

והנה כתב הגר"ח ז"ל בכתר ראש דתשובה דאוריתא קל לקיימה שאינה אלא הסכמה בלב לעזיבת החטא אם כן איפא ננסה כל אחד בלבו בשעה זו להסכים הסכמה שבכל צעד ושעל ישאל לעצמו מה רצונו יתברך מאתנו ברגע זו, ועל פי זה לקבוע את העתיד.

ויסכים שטרם בואו לדבר יחשוב אם אין חשש לשון הרע או רכילות במה שחושב לדבר, וכידוע לשון הרע כנגד כולם, וכשיבא לעשות מעשה, יחשוב תחילה אם אמנם אין בידו כעת לעסוק בתורה, עכ"ל.

לא לכולם יש לעתיד לבא אותו המשפט, כי מי שידע ולא נהג על פי ידיעתו נתבע על כך הרבה יותר, [וכמבואר שבת ס"ג ב'], ועוד ממרן זללה"ה "גיהנם מיועד רק לתלמידי חכמים", העמי ארצות לא ידעו מה רוצים מהם, ולעומת זאת אלו שיודעים, מהם אפשר לתבוע הרבה יותר,

זהו כל ענין התשובה, להחליט שמכאן ואילך הוא יתנהג כהוגן, ומבאר שם הגר"ח מולאזין שזהו כמו בבדיקת חמץ שכשעושים בדיקת חמץ וטורחים בנקיון, אבל שוכחים את העיקר ה"ביטול", כך גם כאן כשעוסקים בסיגופים וכו' עלולים לשכוח את העיקר והוא עזיבת החטא, - **הסכמה** זו כל התשובה.

החלטה, זה כל מה שדורשים מהאדם, ברגע זה אני מחליט שמעכשיו אני יחשוב מה הקב"ה רוצה ממני כל רגע, ותו לא מידי.

הדברים מבוארים בדברי הנביא

"ואותי יום יום ידרשון ודעת דרכי יחפצון כגוי אשר צדקה עשה ומשפט א' לא עזב ישאלוני משפטי צדק קרבת ד' יחפצון: למה צמנו ולא ראית ענינו נפשנו ולא תדע הן ביום צמכם תמצאו חפץ וכל עצביכם תנגשו: הן לריב ומצה תצומו ולהכות באגרף רשע לא תצומו כיום להשמיע במרום קולכם: הכזה יהיה צום אבחרהו יום ענות אדם נפשו הלכך כאגמן ראשו ושק ואפר יציע הלזה תקרא צום ויום רצון לד': הלא זה צום אבחרהו פתח חרצבות רשע התר אגדות מוטה ושלח רצוצים חפשים וכל מוטה תנתקו: הלא פרס לרעב לחמך ועניים מרודים תביא בית כי תראה ערם וכסיתו ומבשרך לא תתעלם: אז יבקע כשחר אורך וארכתך מהרה תצמח והלך לפניך צדקך כבוד ד' יאספק: אז תקרא וד' יענה תשוע ויאמר הנני", וגו'

הקב"ה אומר וכי אני מחפש שילכו כפופים ותצומו, לא זה מה שאני מבקש, זה אמנם יכול להועיל לאדם להכניע את יצרו, זו לא מטרה.

וכשאדם מגיע לדרגת תשובה גמורה, הוא מגיע לשלימות הוא מזומן מיד לעולם הבא, כמבואר באלעזר בין דורדיא, לא מבקשים מהאדם לסבול יסורים, אלא שיגיע לשלימות, ואז ממילא הכל יתוקן.

אמנם אדם שמרגיש קרוב להקב"ה כל אחד לפי דרגתו, הוא מתמלא צער על הפגיעה בכבוד שמים ע"י שעשה עבירה, [והדבר תלוי לפי דרגתו וכפי שנתבאר

בתחילת הדברים שזהו מן הדברים שלא שייד להגדירם במילים], - אבל המטרה היא אחת, אותה המטרה שהאב רוצה מבנו כשהוא מייסרו, אני רוצה שתהיה טוב כדי שיהיה לך טוב, וכל היסורים הם רק עזרה, וכמו שביאר הרמב"ן בפסוק ועתה ישראל מה ד' א' שואל מעמך כי אם ליראה וגו' לטוב לך.

וכפי שכבר נתבאר כשבאים לבקש מחילה וסיוע מהקב"ה צריך להתרגל להרגיש שהוא רוצה זאת יותר ממה שאנו רוצים, הוא רוצה לתת, ומצפה מתי יוכל למחוק ולתקן מה שקלקלנו, וכמ"ש בקרא "אם רחץ ד' את צואת בנות ציון", כביכול הקב"ה רוצה לכבס את הבגדים שלנו.

כתוב בנביא חי אני נאם ד' א' אם אחפוץ במות הרשע כי אם בשוב רשע מדרכו וחיה".

פעם אמר הרב הכ"מ שלכאורה הדבר תמוה וכי הקב"ה צריך להשבע, וכי לא מאמינים לו, וכי נחשוב שהוא חפץ במות רשע, ועוד קשה מהו לשון עתיד החפץ אחפץ, הו"ל למימר האם אני חפץ, וביאר הרב הכ"מ שזו הבטחה על העתיד הקב"ה נשבע שזה לא ישתנה לעולם, שבכל מצב שהאדם יהיה, יהיה הכי גרוע שיהיה הקב"ה תמיד ירצה שהוא יעשה תשובה.

וכפי שנתבאר לעיל העבירות הם מציאות, וכשעושים תשובה הקב"ה מתקן את הקלקולים שלנו.

והנה אנו רוצים לעשות תשובה, והקב"ה רוצה שנעשה תשובה, ורק יש לנו להרגיש את היחס הזה כראוי.

הגדר הראשון לתשובה

מה שאפשר להוסיף בלימוד התורה

ראיתי מודפס מכתבי הגרי"ז מסלנט, ובתחילתו כתוב הנהגות פרטיות מהגר"א וזה לשונו, כל היראות והחומרות וכל הזהירויות אינו עומד ואינו כדאי לבטל מעול תורה אפילו רגע אחד, והתשובה המעולה היא גם כן עול תורה, דמתרגמין בפסוק ונקח לא

ינקה, ונקה לדתייבין לאורייתא, וכל הגדרים וסייגים אינו כדאי רק לגדור ולעשות סייג לעמוד נגד עוה"ז להחליף על עול של תורה.

עוד שם בשם הגר"א הפוך בה והפוך בה דכולה בה, פי' להפוך המידות בעול תורה, בה לראות ולידע מה לעשות, ובה בגבורות להתגבר על יצרו רק בכח עול תורה, ושם וכלל השם הוא עול תורה לברוח מביתו לבית מדרש דומה דודי לצבי, כי צריך להיות רץ כצבי לרוץ על הרי בשמים.

א"כ הרי הגדר הראשון לתשובה הוא להתבונן מה שאפשר להוסיף בלימוד התורה, והנה יצר הענוה הוא מפריע גדול בהתמסרות לעסק התורה, והאדם צריך להחזיר לעצמו גודל חשיבות רגע אחד של תורתו, ולא נגרע מחשיבות ערך תורתו ע"י שיש ת"ח גדולים ממנו, וכל אדם מישראל הוא עולם בפני עצמו, ולפעמים תיקון עולמו בתורתו גדול מהרבה עולמות אחרים, ובפרט אם אין לו כבוד מתורתו שזהו העסק לשמה ומביאו לשלימות הרצויה.

וכבר הארכנו במקום אחר שתכלית האדם אינה ברגע האחרון של חייו, אלא בכל רגע הגיע לתכליתו של הרגע הזה, ובנה את העוה"ב שלו, כענין שאמרו בביאור הפסוק בא בימים, שמביא ימיו אתו בשלימות תיקונם, וכל תקופה טובה של התעלות נבנה ממנה עולמות קיימים שזהו חלקו לעתיד לבוא, כמ"ש בנפש החיים.

וגם בעוה"ז אם סייע לחברו ללמוד ולהתחזק, הרי הפירות של הזמן הזה אינם מתבטלים, ומסייעין אותו כענין כל המזכה את הרבים אין חטא בא על ידו, ויצויר לעצמו אילו שמע מבני החבורה או מאדם גדול איך שמעריך את תורתו, הרי עי"ז יתחזק לתת חשיבות לתורתו, שהרי האדם מושפע הרבה מהסובבים אותו, ואח"כ יתבונן בעצמו האם מה ששמעתי דבר זה מהקב"ה בעצמו משפיע עלי פחות ממה ששמעתי מבשר ודם, וכך יתחזק להוסיף גדרים להתמדה בכל מעמד שהוא נמצא בו.

עסק התורה מכפר על הכל

וז"ל נפש החיים ש"ד פרק ל"א ומזה הטעם ג"כ עסק התורה היא מכפרת על כל העונות של הנפש החוטאת, כמאמרם ז"ל מאי דכתיב זאת התורה לעולה ולמנחה

ולחטאת כו' ומסיק שכל העוסק בתורה א"צ לא עולה ולא מנחה ולא חטאת ולא אשם, ועיי"ש עוד ממדרשים ומהזהר שגם על עונות החמורים שאין הקרבנות מכפרין עסק התורה מכפר, ועוד שם העוסק בתורה לשמה אף אם נתלכלך תחלה בעונות וחטאים עצומים ונטבע מאד ברפש וטיט מצולות הרע ח"ו, עכ"ז ע"י עסק התורה יהא נכון לכו בטוח שודאי המאור שבה יחזירו למוטב, והטוב מתגבר והולך על הרע שבו מעט מעט, עד שלבסוף בהכרח יתגבר הטוב ויתפשט בכולו לגמרי, והוא מתקדש מטומאתו ופרחה טהרה בכולו.

ושם בפרק ל"ב והכל מטעם הנ"ל ששורשה העליון של התוה"ק היא מעל כל העולמות כולם, שע"י עסק התורה כראוי הוא מעורר שרשה העליון להאציל ולהשפיע שפעת אור עליון וקדושה על העולמות כולם, ורשפיה רשפי אש שלהבת נורא לגרש ולכלות כל הטומאות והזהמות שגרם במעשיו בכל העולמות להתקדש ולהאיר עוד בקדושה העליונה להתקשר יחד אחד בחבירו, וכל הפגמים מתמלאים וכל הקלקולים נתקנים וכל ההריסות מתבנים, והשמחה וחדותא יתירתא ואור העליון מתרבה בכל העולמות, וגם כי ידוע שכל דבר אינו נתקן אלא בשרשו העליון, וכל אחד מישראל שורש העליון של נשמתו הוא מאות אחד מהתורה הקדושה, לכן פגמי הנפש החוטאת נתקנים ונמתקים בשרשם בתוה"ק ע"י העסק בה כראוי, וכמו שאמר הכתוב תורת ד' תמימה משיבת נפש, שאף אם כבר נכרתה הנפש משורשה ח"ו, ותרד פלאים בעמקי מצולות הרע ח"ו, התוה"ק שעוסק בה היא מקימה ומוציאה ממסגרים ומשיבה אותה להתקשר כבתחלה וביתרון אור התוה"ק כו' ולכן תיקנו הראשונים ז"ל נוסח הוידוי ע"פ סדר הכ"ב אותיות כדי לעורר שורש העליון של נפשו אשר היא מקושרת ונאחזת בתוה"ק לטהרה ולקדשה.

עיקר התשובה החלטה לעתיד

והנה כולנו רוצים לעשות תשובה ומבקשים אבינו מלכנו החזירנו בתשובה שלימה לפניך ועכשיו העת רצון המיוחד לתשובה, נתבונן נא איך עושים תשובה, וכתב הגר"ח מואלז'ין ז"ל בכתר ראש זו"ל תשובה עצמית ע"פ דינא דגמרא בנקל לצאת, היינו שיגמור בדעתו שלא ישוב לכסלה עוד, ומרירות הלב ליתר שאת, ע"כ.

ובאמת הדבר מבואר בגמ' קידושין מ' ב' רשב"י אומר אפי' צדיק כל ימיו ומרד באחרונה איבד את הראשונות שנאמר צדקת הצדיק לא תצילנו ביום פשעו, ואפי' רשע גמור כל ימיו ועשה תשובה באחרונה אין מזכירין לו שוב רשעו שנאמר ורשעת הרשע לא יכשל בה ביום שובו מרשעו, [ובפסוקים שם יחזקאל פרק י"ח מפורש כל צדקותיו אשר עשה לא תזכרנה, וכן כל פשעיו אשר עשה לא יזכרו לו, עי"ש], והקשו בגמ' ונהוי כמחצה עונות ומחצה זכויות, פרש"י ולמה איבד את הראשונות, אמר ריש לקיש בתוהה על הראשונות, פרש"י מתחרט על כל הטובות שעשה, והנה ידוע שהתוהה על הראשונות אינו מסגף עצמו ולא בוכה על המצוות שעשה, אלא שחרטתו גמורה וקבלתו על העתיד גמורה שלא יעשה עוד מצוות, ובזה לבד הפסיד כל מצוותיו, והנה ידוע שמדה טובה מרובה חמש מאות פעמים ממדת פורענות, ואם מצוותיו נשכחות כל שכן עוונותיו.

ואמנם ודאי שאנו מתחרטים על העבירות שעשינו, מפני שכבר אין יצה"ר לעשותם, ואין לנו מהם אלא עונש, אבל כל זמן שבהגיע עוד פעם החטא לידינו נעשה אותו שוב, א"כ אין זו חרטה על העוול שבחטא, ואמנם אין אנו רוצים לחטוא, ואף מצטערים על מה שחטאנו, אבל כ"ז שלא עשינו השתדלות להנצל, א"א לקרא לזה חרטה גמורה.

והנה אם נסכים כעת שלפני כל מעשה נחשוב מה הוא רצון הקב"ה מאתנו בזה, ונחשוב אם אין בידינו לעסוק בתורה כעת, ולפני כל דיבור נחשוב אם אין בו לשה"ר ורכילות, כבר נטהרנו הרבה ברגע אחד, כי כח היצה"ר הוא בעירפול וחוסר מחשבה, ואם נעצור לרגע לא יהא לנו ספק מה רצונו, ואם יהא ברור לנו שזה נגד רצונו ולא נטשטש המחשבה, ממילא נמנע מזה, והנה הפכנו ברגע אחד לבעלי תשובה.

עניני תשובה למעשה

לחלק בין תשובת ה"פשעים" לתשובת ה"חטאים"

בענין התשובה צריך להסיר מעליו הערפול והטשטוש שמרחיק את האדם מן התשובה, ולברר החטאים ששב מהם בתשובה שלימה ויתודה ויתכפר לו, והחטאים שרוצה לשוב מהם ועדיין אינו מרגיש בטוח בעצמו, יתודה עליהם בלב שלם ויבקש ממי שבידו לעזור לו להתעלות ולהגיע לדרגה הזו, ונמצא שגם בקשתו זו שלימה היא.

ויתכן לפרש שזהו מה שאומרים מחה והעבר פשעינו וחטאתינו מנגד עיניך, כי במדה מסוימת מהפשעים הוא שב יותר בתשובה שלימה, ובמ"ב סי' תקפ"ד סק"ג העיר דצ"ל אבינו מלכנו מחה והעבר חטאתינו ופשעינו כי צריך לבקש תחלה על הקל, אבל בנוסח התפלה ביוהכ"פ אומרים ג"כ או"א מחול לעונותינו ביוהכ"פ הזה מחה והעבר פשעינו וחטאתינו מנגד עיניך כאמור אנכי אנכי הוא מוחה פשעך למעני וחטאתך לא אזכור, הרי שמזכירין בתפלה כמו באבינו מלכנו, וכסדר הפסוק שהזכיר הפשעים תחלה, ואפשר דמחה כנגד פשע דכתיב מוחה פשעך והעבר כנגד חטא דכתיב וחטאתך לא אזכור משו"ה אמר פשע תחלה, והרב זללה"ה אמר שלמחות ולהעביר מנגד עיניך חשוב העיקר שיעביר הפשעים, שכשהם כנגד עיניו הקטרוג גדול, ולכן הזכיר הפסוק מחית הפשע תחלה, וגם אנו מבקשים שיעביר תחלה הפשעים מנגד עיניו, וגם אם עדיין לא נמחלו, מ"מ שיסירם תחלה מנגד עיניו.

להזדרז להפטר מהעבירות שחרטתו עליהם מושלמת

ולכן יבחון האדם את מעשיו ויזדרז להפטר מאלו שחרטתו מושלמת, ויתוודה עליהם ויסדר מחשבתו איך שלא ישל בהם עוד, ועוד יתוודה ויתחרט על אלו שמרגיש שאינו בדרגה המושלמת, ויבקש רחמים ויטבס עצה איך למעט בנסיונות ככל האפשר, ועי"ז יקל עליו להתחיל חשבון חיים נקי, הן מבחינת הרגשתו שאינו מיואש מרוב חטאיו, והן

מבחינת סילוק המפריעים של החושך שנעשה ע"י העונות המבדילים ומעכבים אותנו מלהתקרב אל הקדושה.

לפרק החטא לחלקים

והעצה לזה לפרק החטא לחלקים, ולהחליט על פרט אחד שישמור עצמו ממנו ביותר, וישים כל השגחתו על הפרט הזה, ויתפלל ע"ז שישמרוהו מן השמים, למשל אם רגיל לדבר בתפלה יקבל על עצמו שלא לדבר באמצע קדיש לכל הפחות עד דאמירן בעלמא, ואם רגיל לדבר באמצע הלימוד יקבל ע"ע שבשתי שעות הראשונות של הסדר הראשון לא יפסיק, ואם יהא לו דבר נחוץ לא יפסיק בדיבור עד שיצא מביהמ"ד, וכיו"ב דברים קטנים מוגדרים שמרגיש שיכול לעמוד בהם, ויקפיד ע"ז הרבה, ויתפלל שלא יכשל, ואם אירע שנכשל יתוודה ויחזור וישמור, עד שיעקור הדבר לגמרי.

וכן בענין לה"ר ורכילות מי שרגיל בכך, יקבל על עצמו שלא ידבר על אדם מסוים, שיודע שיכול להשמר מזה, וקבלתו בטוחה בזה, וישגיח על קבלה זו באופן מיוחד, עד שישתרש ממנו הדיבור עליו, ואח"כ ישמרוהו מן השמים, כי ירגיש בעצמו כשהולך להכשל, ולא יכשל בזה בקל, אא"כ ינתק החוט בכח, וביאור הדברים כמ"ש לעיל דהקבלה על דבר פרטי קטן היא קבלה מושלמת, והזהירות אמיתית, ולכן ישמרוהו מן השמים, וכן בענין זהירות מאכילה מעדנים, ירגיל עצמו להגזר ממאכל מסוים ויקפיד ע"ז עד שישתרש ממנו, או להזהר מאכילה במקום מסוים וכיו"ב, כל אחד לפי תכונתו ומצבו, כללא דמילתא דבר קטן אפשר לשרש בקל, וזה מפיץ אור על השמירה כולה.

וכן אדם שנרדם בלא ברכת המפיל, ישקיע כח בענין זה באופן מיוחד, שלא ישכב קודם שיברך וכיו"ב, ויתפלל ע"ז, ואם נכשל יתוודה ויבקש, ואחר שיתרגל כך ישמרוהו מן השמים, (ואגב עיקר הפחד שמא לא יוכל לדבר עד שירדם, הוא כחו של יצר להגדיל הדבר כאילו יש בזה הפסד, ובקל יכול להחליט בדעתו שאין שום הפסד בשתיקתו, ועוד שאם ישן מעט רשאי לדבר כבר, ובעיקר איסור הדיבור, הרבה ראשונים לא קים להו איסור בזה, כמשנ"ת בספר הרב זללה"ה, וקרוב הדבר לומר שמי שיודע שיהא מוכרח

לדבר אחר המפיל, עדיף שיברך ולא ישן בלא המפיל, שאפי' אם דיבר אין זו ברכה לבטלה, אבל אין בידיו להורות כן למעשה, כמשנ"ת בספר שם).

ועוד יש בעצה הזו סיוע נוסף, היות והמכשול בדבר זה מורגש לאדם, שאחרי שנתרגל ומשים לבו לזה, שוב אינו בא בהיסח הדעת ככל העבירות שמורגל בהם, ממילא יוכל להתבונן בשעת נסיון לחשוב מהו רצון השם כרגע, וזה יתן בו כח להתגבר על הבושה והעצלות ועוד.

מדרגות רבות לתשובה

וז"ל רבינו יונה בשע"ת פ"א ט' והנה מדרגות רבות לתשובה, ולפי המדרגות יתקרב האדם אל הקב"ה, ואמנם לכל תשובה תמצא סליחה אך לא תטהר הנפש טוהר שלם להיות העוונות כלא היו זולתי כאשר יטהר האדם את לבו ויכין את רוחו וכו' וכענין הבגד הצריך כיבוס כי המעט מן הכיבוס יועיל בו להעביר הגועל ממנו אך לפי רוב הכיבוס יתלבן וכן כתוב הרב כבסני מעוני כו' ע"ש.

ובמסכת שמחות פ"ח ביארו חז"ל על פסוק זה שביקש דוד יסורים לנקות עונו, וכן מצינו במלאכת כיבוס שלנקות בגד מלכלוך גמור סגי בשרייתו זהו כיבוס, אבל בגד שאין עליו לכלוך גמור אלא שהושחר מעט מרוב הליבישה צריך שפשוף לצחצחו, וה"נ לטהר נפשו מלכלוך גמור סגי בשרייה, ולצחצחו וללבנו צריך כסכוס והתאמצות יותר, וכמ"ש בשע"ת, אבל יש למהר ולהסיר תחלה הלכלוך הגמור שיורד בקל, ולא להזניח הכל, בגלל שללבנו ליבון גמור צריך כסכוס ושפשוף.

סיכום הדברים - סידור ענייני התשובה

וכבר הזכרנו בענין התשובה שיש להפריד את הדברים שהאדם מרגיש שהוא כבר בדרגה שיעמוד בנסיון, שבזה תשובתו שלימה, לבין הדברים שהוא צריך סייעתא דשמיא להתגבר, שזה מועיל להקל על האדם את העול והטשטוש המביא לידי יאוש והזנחה, וזה בכלל מה ששינינו באבות ואל תהי רשע בפני עצמך.

כל אחד צריך לסדר עניני תשובתו והתקדמותו לפי תכונותיו, ולא יתייאש בראותו את חבירו שכבר נתגבר על תאוות השיחה או האכילה וכיו"ב, וכן לא יחזיק טובה לעצמו בזה שאין לו תאוות אלו וכיו"ב, שחלק גדול הם תכונות טבעיות ותורשתיות, ולא באו מנצחון במלחמת היצר, ויש כאלו שיש להם טבע ויצר פעיל וחזק, וכשמתגברים ומשעבדים את יצרם הרי הוא פעיל בתורה ועבודה יותר, ויש שיצרם רדום, וגם בתורה אינו פועל במרץ.

לכן ימדוד כל אדם את עצמו לפי תכונותיו ונטיות נפשו, ויפריד במחשבתו בין העבירות שעבר עליהם במקרה והוא בדרגת תשובה גמורה וישוב מהם, ובעבירות שהורגל יבקש רחמים שד' יתן בלבו לשוב גם מהם, ויקבל על עצמו גדרים קטנים שיוכל לעמוד בהם בקל, שהרי אמרו נדרים סייג לפרישות, שבלא קבלה אין האדם עומד בנסיון, כי לא בכל שעה הוא בעלייה רוחנית מספקת להלחם בדברים קטנים שהיצר מטעהו שזה דברים של מה בכך, ובמשך הזמן משתנה טבעו וכבר אינו בגדר נסיון בדברים אלו, ויכול להמשיך ולעלות, וכמו שביאר מרן זללה"ה באמו"ב פ"ג ס"ו שלאט לאט הוא מתרגל אל הטוב בנטיה עצמית וחפשית, יעו"ש.

על כל אחד לגדור עצמו לפי תכונתו

יש להעיר עוד שכל אדם נדון לפי שכלו ותכונותיו, כי יש אדם שנראה שנברא עם יצה"ר עירני שואף ומבקש, ויש שהיצה"ר שלו רדום בלי שאיפות, ואמנם היצה"ר הוא מלאך ושוה בכל אדם, אבל עיקר כחו לפעול עם תכונות הנפש הטבעיות של האדם, ואת הרדום משכנע לתרדמת עולם, ואת העירני לפעול, ואת המתאווה לתאוות, ולכן לא ימדוד אדם עצמו בתכונותיו של חבירו ולא את חבירו בתכונות שלו, לא לכף זכות ולא לכף חובה, וכן יש פעולה ששנים עושין אותה בשוה אחד סבור לעשות מצוה ואחד עושה עבירה גדולה, כגון מי שמעמיד דיין שאינו הגון, הרי מי שהולך תמים ע"פ מה שידוע ונראה לעינים, ולא שמע שיש ת"ח המפקקים בדבר, סבור לעשות מצוה וא"א לתבעו, כי אין תבונתו מספקת לחשוב שיתכן אחרת, אבל מי שמכיר את תוכו שאינו כברו הרי הוא כנוטע אשירה ומחריב את משפטי התורה, או לפעמים אחד

עושה מחאה לכבוד שמים, ומי שמבין תוצאותיה של מחאה זו יודע שזה רק יגרם חילול השם ועוונות רבים, וכן הדין בדברים רבים שתובעים ממי שמבין יותר לוותר ולהבליג יותר, ולעמוד יותר בנסיון, וכיו"ב, והשני פטור מזה.

לקבל גדרים קטנים כל אחד לפי ענינו

כתב מרן זללה"ה באמו"ב פ"ג ס"ו ואמנם תיקון הלב אין לו מזור זולת המעשים המתוקנים הנעשים בראשונה בכח מכריח בהסכם קדום, וברוב המעשים הטובים הנעשים במלחמה ובאומץ נגד הרצון החפשי, מתהפך רצון הלב מרע לטוב כו', ולאט לאט הוא מתרגל אל הטוב בנטיה עצמית וחפשית, כו' עי"ש, ושם ס"ז העמל בתורה כחו לזכות הנפש (מלשון זיכוד) ולעשותו עדין ומצוחצח מושך אליו את הרגש הנעים של טהרה וקדושה, ולטעת בקרב לב עמוק גיעול נפש להוללות ותענוגי הבל, נוסף לזה כו' עי"ש.

וכל אחד יקבל ע"ע בל"ג איזה גדרים קטנים לפי ענינו, וכמ"ש מרן זללה"ה שעי"ז יהפך לבו לנטיה עצמית לטוב, ולא ישאר כל חייו בגדר נסיון בדברים אלו, והקבלות יהיו על דברים מוגדרים ולא על הרעיון, כגון בגדרי מאכלות ימנע עצמו ממאכל מסוים שאין הכשרו חלק אע"פ שאפשר להקל, או ממעדן מסוים שיוכל בקל להמנע ממנו, ובתפלה יקבל ע"ע תפלה מסוימת פעם בשבוע שבה יפרוט כל בקשותיו, וישתדל לכיין בה יותר, ובדברים בטלים יגדור עצמו להמנע בשעה הראשונה של הסדר, או יותר, כל אחד לפי ענינו, ובענין הכתיבה לכתוב מעט לפחות ד' פעמים בשבוע, ובשינון המשנה כבר הארכנו במסייע הגדול שבזה בכל הענינים.

לקבל קבלות לפי תכונתו

כל אחד יסדר לעצמו קבלות לפי תכונתו, כגון לכתוב כל יום מעט בפנקסו, או לכה"פ ד' או' ה' ימים כל שבוע, וכן ברציפות הלימוד ב' וג' ימים בשבוע, וכן בהגבלות מי במיעוט תענוג ומי במיעוט שיחה ומי בשינון המשנה ומי בתפלה, ולא לטפס גבוה אלא קבלות קטנות לפי מקומו ושעתו, ובמשך הזמן יעלה יותר עי"ז. ואין להמציא

הנהגות חדשות, אלא הדברים הידועים הם הרצויים לפניו ית"ש, ואין לעשות רצונו לפי מיעוט שכלינו, ולהמציא רעיונות חדשים לעשות נ"ר לפניו, למה הדבר דומה לילדים שעושים על דעת עצמם בבית הוריהם שינויים וחדושים וסדרים בכוונה לסייע ולהיטיב להוריהם ובדרך כלל גורמים רק קלקול וצער.

לחזור בתשובה בדברים מוגדרים

כולנו רוצים לחזור בתשובה שלמה, רצון אמיתי, אבל כבר ראינו שלא מספיק הרצון, ורק המעשים יכולים לסייע את האדם, וגם החלטה על מעשים באופן כללי, אין לזה קיום חזק, וצריך להתבונן על מעשים מוגדרים לנהוג בהם, ומצוה גוררת מצוה ושכר מצוה מצוה, ועיקר המלחמה שלנו היא בעשה טוב וההתרחקות מן הנסיון, אבל התחבולות בזמן הנסיון עצמו, אין כוחם חזק אלא לאחר שקדמה יראת שמים ויראת חטא מספקת, ובפרט בדברים שנעשו לו כהיתר.

בדברים שקל לאדם לשמור עצמו החיוב גדול יותר, כמ"ש במנחות מ"ג ב' גדול עונשו של לבן יותר משל תכלת, דכיון שחוטי לבן קל להשיגם, הרי החיוב יותר לקיים מצוה זו, וכל שכן בסור מרע, וגם התועלת יותר כיון שיש קיום לקבלתו, והנה יש תאוות טבעיות אשר מותר האדם מן הבהמה אין, ויש תאוות של האדם בלבד, וכיון שהם באין ממעלת האדם, יש בכחו להתגבר עליהם בהתבוננות.

גדרים שונים

כיצד לגדור עצמו מדיבורים וקנאה ועוד

הגדר הראשון והמפסיד הגדול הוא הדיבור, וכתוב בדרשת הגר"ח מולאזין מגיד לאדם מה שיחיו, שלעתיד יראו לו כמה גדול כח הדיבור, וכמה החרیب בדבריו, ולכן יגדור עצמו להתרחק מכל שיחה, כי באמצע השיחה קשה לעצור, אבל שלא להתקרב לשיחה, ולהשתדל להיות מחוץ לענינים, זהו דבר שאפשר בקל יותר, ולא למהר להחליט שזו שיחה לצורך, ולא לקום באמצע הסדר אפי' לדבר בד"ת כי סופו גורר, וגם

בלימוד עיקר התועלת בעמל עצמי, ולא בדיבורים, (וע"ע מה שנתבאר בזה להלן י"ח) וגם מדיבורי מצוה יש להתרחק הרבה כי המצוה והתועלת שיוצאין מדיבור ספק גדול, וההפסדים קרובים ומצויים וקל לדבר דברי מצוה והעיקר תלוי במעשים.

ואם סובל מקנאה ותחרות, יתפלל על חבריו שיצליח וממילא יהא הוא ג"כ שותף בהצלחתו, ואפי' בלא רגש, רק שמשעבד פיו לבקש עבורו, וזה יגרום ביניהם גם אהבה ואחוה, וגם יועיל לחזק הרגש כמ"ש מרן זללה"ה באגרות ח"א קכ"ג וז"ל חסר לך הרגש של השתתפות בצער זולתך, והעצה לזה ההשתדלות להיטיבו ולהצילו מצער, והמעשה פועלת על הלב, וכן להתפלל על צרת זולתו אף שאין הדברים יוצאים מן הלב, ואף אם המצטער המוני הדיוט ובזוי, עכ"ל, ועוד שקנאת סופרים תרבה חכמה, וישתדל לעלות יותר, ולא לראות הצלחתו בירידת חבריו, ואם כולם יהיו קטנים ממנו הרי לא יעלה כלל, וישתמש בזה להרגיז יצה"ט על יצה"ר ולא איפכא, ואם בתפילה.

אם אינו מתרגש בתפלה יקבל על עצמו פעמיים בשבוע להתפלל במיוחד טוב ולפרט כל בקשותיו, וכן להתפלל קודם הלימוד וקודם כל צורך שיש לו, ואם במאכלות יקבל על עצמו לא לאכול בין הארוחות, או להמנע ממאכל מסוים, או להחליט קודם האכילה כמה יאכל, ולא לפי ההרגשה בזמן האכילה, ולא יקבל אלא דברים שנראה לו שבקל יעמוד בהם, ואם קשה לו לקבל כל יום, יקבל עליו ב' וה' וכיו"ב (א"ה), ועיין מה שנתבאר בזה בשיחה ט').

ויש לזכור שהיצה"ר מראה פנים כאילו רק זה תתן לי ואניח לך, והאמת שהוא כשותה מים מלוחים דומה שמרווה וצמא יותר, והיצה"ר רק מתחזק ומתגבר ומטרידו יותר, בתחלה הוא דומה כחוט של עכביש ואח"כ כחבלים של העגלה, כמ"ש סוכה נ"ב א' א"ר אסי יצה"ר בתחילה דומה לחוט של בוכיא ולבסוף דומה כעבותות העגלה, ולכן אם חושב להרגע מלחץ היצר, לא יתן לו מה שהוא מבקש, כי שקר הוא דובר לומר רק זה תן לי ואניח לך.

חיזוק ברציפות הלימוד

כמדומה שאפשר להתחזק שלא להפסיק בלימודו, ע"י שיקבל על עצמו שכשמתעורר לו רצון לעשות דבר מה אפי' הוא דבר ראוי, כגון שיחת טלפון של מצוה וכיו"ב, יעכב מעשהו חמש דקות, שישאר לו זמן מה להתבונן אם זה מוצדק להפסיק לימודו בשביל זה, וכן בשאר ענינים כיו"ב באמצע הלימוד, ואפי' לדבר בלימוד לא יקפוץ מיד כשעולה הרעיון בליבו, כי לבסוף נגררים מזה, וגם עצם הדיבור אם אינו הכרחי הרי הוא מחליש הרציפות, והרי הפתרון האמיתי אינו בדיבור עם האחרים, אלא שיתאמץ ויחזור על הדברים בעצמו, והעמל והבהירות הם יגרמו לו להגיע אל האמת, ואילו הדיבור אין בו עמל רק אסיפת מידע, וכן במעשים אחרים כשמחליט לאכול דבר מה, או לעשות דבר, אפי' שלא באמצע הלימוד, ימתין מלעשות מיד, ובזה ינצל מרוב המכשולות, שעיקר כחו של יצר הוא בפתאומיות, שקודם שנתן לבו לדבר, הרי הוא כבר לאחר מעשה, (וכן גזירת שמא יטה ושמא יחתה אינם שמא ישכח את השבת, אלא מפני שהיד ממחרת לעשות קודם המחשבה, ואפי' יזכר מיד באותו הרגע כבר יהא לאחר מעשה).

יא

כיצד לינצל בעתיד

כיצד מקבלים סיעתא דשמיא לינצל מעבירה

ירושלמי סוף"ק דקדושין ר' ירמיה בשם ר' שמואל ב"ר יצחק אדם שומר את עצמו מן העבירה פעם ראשונה ושניה ושלישית, מכאן ואילך הקב"ה משמרו, מ"ט הן כל אלה יפעל א' פעמים שלש עם גבר, א"ר זעירא ובלחוד דלא יתוב ליה, והחוט המשולש לא לעולם ינתק אין כתיב כאן, אלא לא במהרה ינתק, אין אטרחת עליו מיפסק הוא, מבואר כאן שאם אדם מתאמץ ושומר עצמו ג"פ מן העבירה שומרים עליו מן השמים, אבל אין הבטחה שלא יוכל לפרוץ השמירה בכח, דכתיב והחוט המשולש לא במהרה ינתק, אבל אם ימתח בכח ינתק, וזהו שאמרו דלא כתיב לא לעולם ינתק שאם תכביד עליו ינתק.

למדנו כאן עצה לסייעתא דשמיא איך להנצל מן העבירה, אבל עדיין קשה דברים עשו כן וחזרו ונכשלו, ונראה דיש עבירות שגם בזמן שהאדם משמר עצמו מהן אינו מנותק מן העבירה לגמרי, אלא שמצליח להתאפק, ובזה גם השמירה מן השמים היא בהתאם לשמירתו, למשל אדם מחליט שלא ידבר על שום אדם, ושמר עצמו מזה ג"פ ויותר מזה ועמד בנסיון, עדיין יודע בסתר לבו שאין שמירתו מוחלטת, כי לא הסיח דעתו מן העבירה באופן שמאמין כרגע שלא ישוב לחטוא, שאין הפחד מהעבירה מושרש בלבו מספיק, אבל אם הי' מגיע לדרגת שמירה שמרגיש עצמו חזק שלא יכשל עוד כלל, היו שומרים עליו מן השמים ג"כ באותו כח שמירה.

עצה טובה מיד כשנכשל להתבונן כיצד להנצל בעתיד

שמעתי עצה ממנהג גדולי ישראל בדרכי התשובה, שאם אירע מכשול חטא מסוים, הרי מלבד הצער והחרטה, יש להשקיע מחשבה ועיון מה הם הדרכים למנוע המכשול פעם שניה, ולקבוע הנהגות המונעות המכשול, וזה מוכיח שהוא מצטער על מעשיו ומקבל על העתיד קבלה אמיתית, וגם יעזור שבאמת לא יכשל עוד, למשל אדם נרדם בלא ברכת המפיל, יתבונן אם זה בגלל שנשכב עיף ונרדם באמצע סדר ק"ש, אז ישב עד שיברך המפיל, ואם מפני שחשש שלא יוכל לדבר אח"כ, ימנה שומר להזכירו לברך, או שישכב רק כשמרגיש שהוא ירדם מיד, או שיחליט לסבול אי נעימות זו וכשיתבונן בעצמו יראה שעיקרו דמיון ובאמת אין בושה ולא נזק גדול אם לא יוכל לדבר, (והרי יכול לדבר מתוך הכתב, וכן אם ישן מעט כבר יכול לדבר), וכן אם שכח לברך ברכה אחרונה, ינהיג עצמו לברך בקול, ולברך מיד, עכ"פ להתייחס לחטא שאירע ברגש ובצער, ויזכיר לעצמו המקרה והסיבה שבגללה אירע דבר זה, ולהרגיש שאירע כאן משהו שמצריך התבוננות ותקנה, וזה עיקר גדול בכפרה ובסיוע להבא, ועי' יו"ד סי' פ"ט בד"מ מתשובת מהר"ם פעם אחת מסעודה לסעודה מצאתי גבינה בין השיניים גזרתי להחמיר על עצמי בבשר אחר גבינה כמו בגבינה אחר בשר, והובא ברמ"א שם, ואמנם יש להזהר מלהחמיר בקבלות, וכן להתנות בלי נדר, אבל למדנו מכאן דרך התשובה.

לחדד את מטרתנו בעולם

המסילת ישרים מתחיל את ספרו, "יסוד החסידות ושורש העבודה התמימה הוא שיתברר ויתאמת אצל האדם מה חובתו בעולמו ולמה צריך שישים מבטו ומגמתו בכל מה שהוא עמל כל ימי חייו".

הפרק הראשון במס"י עוסק בכך שאדם צריך לחדד לעצמו מה עיקר התכלית שלו פה, ובשביל מה הוא חי פה, שיחדד לעצמו את הדברים שכולם יודעים, [וכמו שהוא כותב בהקדמת הספר שהקורא בספר כמעט שלא ימצא בו שום דבר חידוש ורוב דבריו הם דברים שרוב בני אדם יודעים אותם ולא מסופקים בהם כלל, אלא שההעלם מצוי מאד והשכחה מרובה].

המס"י מביא הוכחות מהמציאות של האדם בשביל מה הוא מגיע לעולם הזה, ולפ"ז יעשה חשבון מתי הוא מפסיד ומתי הוא מרויח.

כל רגע שעובר, יורד מחשבון החיים

פעם אמר הרב זללה|"ה שאם היה מגיע נביא לאדם ואומר בעוד מאתיים שנה תמות, הוא כבר היה מרגיש מוגבל, כי בכל רגע ירד לו רגע מהחשבון שהוקדש לחייו, והרי אם נאמר לבן אדם כמה אתה חושב שתחיה ? שבעים שנה ? מאה שנה ? עד מאה ועשרים שנה, יותר מזה אף אחד לא מברך אותו, ובכל זאת הוא מתנהג כאילו יש לו את כל הזמן שבעולם, ולמה כשיבא אליו נביא ויגיד לו בגיל מאה שלושים אתה כבר לא תחיה הוא כבר ירגיש מוגבל.

האדם מתהלך עם הרגשה שאין הגבלה, אמנם הוא מחדד לעצמו בשכלו שלא מסתבר שהוא יחיה יותר, וכו' וכו', אבל הוא מרגיש שתמיד יהיה זמן ותמיד הוא יוכל להסתדר, וזה מכחו של יצר.

הרמב"ן בהקדמה לתורת האדם מדבר על דברי הפילוסופים, האם צריך להצטער בעולם או לשמוח, והוא מסביר שעיקר מה שבוכים כשאדם נפטר, אף כשנפטר זקן,

משום שהאדם נברא לחיות לעולם, וכל המיתה שלו זה מהחטא, המיתה הזו היא צרה שאירעה לאדם, ולא שבאמת היה צריך להיות כך, וא"כ בוכים על ההפסד שקרה לנו במציאות שלנו בעולם.

בדרך דרוש אפשר לומר שלכן אדם מרגיש שהוא יחיה לעולם, לפי שבאמת תחילת בריאתו כך היא, אבל לא צריך להגיע להסברים כי היצר הרע פועל כך כדי להרגיע את האדם.

והאדם, מסתובב עם הרגשה שתמיד אפשר, הוא יודע אמנם שאם הוא ישאל את כל מי שעבר את העולם, הוא יגיד, כן, כשהייתי צעיר חשבתי שכשאני יהיה אברך זה יהיה, וכשהייתי אברך חשבתי כך, וכך נוסעים החיים ופתאום הוא מוצא את עצמו אחריהם...

האדם לא שם לב שהשנים שלו עוברות הוא דוחה מיום ליום, ממתין שיסתדרו הטרדות, שיסתדר הפרנסה והדירה ו... והוא כבר רחוק, אבל אף אחד לא מרגיש את זה...

וכמו שבכל הנהגת הבריאה הזמנים הקטנים רודפים אחד את השני עד שפתאום מוצאים שינוי גדול, וכמו שבחורף, היום נהיה קצר כל יום בחצי דקה, ופתאום מוצאים הבדל גדול...

השאננות אינה מובנת בלי יצר הרע

עכ"פ האמת כבר ידועה, השאננות אינה מובנת, א"א להבין את הרגיעה הזו בלי יצר הרע, ובאמת שבלי יצר הרע אנחנו לא יכולים להבין את עצמנו, אנחנו כבר רואים שהשנים עוברות, אנחנו יודעים שהכל נמצא בכמה שנים האלו שהאדם קובע את כל עתידו, כמעט אף אחד לא מתחיל בגיל מבוגר, יודעים הכל, ולא שמים לב לתפוס את ה"בינתיים".

המשל לזה שרואים שהכל זה יצר הרע, זה מהיצר הרע בעצמו, כשהשטן שומע קול שופר, הוא בהיל ולא בהיל, מי יודע אולי עכשיו זה הגאולה, ובאמת כל שנה ושנה זהו דיון מחדש, זה דבר שיכול להיות מיד, וצריך להיות בקרוב, וודאי יהיה, וכמו שהרמב"ן אומר שלא מוזכר בגאולה האחרונה תנאי דוקא אם יהיה תשובה, יש הבטחה גמורה

שיהיה כך, והשטן יודע שזה ודאי יהיה, וכשהוא שומע קול שופר הוא מזדעזע, כי אין לו יצר הרע.

אם יגידו לאדם שהמשיח מגיע בעוד חמש שנים, ביום פלוני ופלוני, הוא כבר יתפוס את עצמו, אם רק חמש שנים נשאר הוא ינסה כבר לתפוס, והרי המשיח כבר ודאי בדרך, כמו שאמרו שהרי יש כל כך הרבה הבטחות לימות המשיח, שזה כבר חייב להיות אין כבר למתי לחכות.

החפץ חיים היה דופק על השולחן והיה מזכיר את הנבואה "ופתאום יבא", לא יהיו הכנות לפני המשיח להגיד שהוא מגיע, מובא מהגר"ח מולאזין שאמר כך יהיה ביאת המשיח, אני יושב בחדר, והרבנית נכנסת ואומרת חיים שמעת המשיח הגיע, - לא יהיו הקדמות.

האדם אינו יכול לחשוב כשיתקרב ביאת משיח הוא יתפוס את עצמו, אין זמן כזה, פתאום יבא, זה דבר שיכול להיות מיד, וודאי יהי', וצריך להיות בקרוב, ולא יהיו הכנות.

האמת היא שגם בלי ביאת המשיח אי אפשר לעמוד בשאננות, כל אחד נידון בר"ה הזה לכל מה שיהיה ממנו לכל החיים שלו האדם חושב שהדין הוא לשנה, וחושב ש"איך שהוא" יסתדר עם שהנה הזאת, אבל האדם נידון בר"ה לכל החיים שלו בזה ובבא, כל עתידו של האדם יקבע בר"ה הזה, אמנם יהיה לו אפשרות לתקן גם בר"ה הבא, אבל לתקן זה כבר ענין אחר.

הכל עשוי כגלגל, העולם מונהג שכל המטיבין לו לא במהרה מריעין לו, וכל המריעין לו לא במהרה מטיבין לו, בן אדם צריך יותר זכויות בשביל לשנות את המצב שלו מאשר בשביל לשמור על המצב הקיים, וזה דבר שנכון בכל דבר ובכל תחום, אם קובעים לאדם בר"ה הזה את העתיד שלו, יכול להיות שזה אחראי לכל החיים שלו, לא לשנה אחת, הדברים הפרטיים יהיו שנה, אבל הגלגל של זה, איך שהוא יסתובב ועד שהוא יתפוס את עצמו, הוא יגלה את עצמו אחרי שנה של ירידה, ו... , לזה כבר צריך הרבה יותר ניסים, אסור לחשוב שזה רק שנה, ויש זמן לשנה הבאה.

בהתבוננות על חיי נצח, איך דקה מיותרת

חושבים שיש עוד זמן, הוא יתפוס את עצמו עוד מעט, אבל לא יתכן כזה מושג, האדם בכמה שנים האלו שהוא חי פה, הוא צריך לסדר את כל החיי נצח שלו. יש ווארט מהחפץ חיים על אדם אחד שתבעו אותו לאיזה ענין של צדקה והוא הביא הרבה קבלות שהוא כבר נתן הרבה צדקה, וטען כבר יצאתי ידי חובה ואיני נותן יותר, הח"ח אמר לו, א"כ גם כשתגיע לעולם העליון יכניסו אותך לגן עדן, ויגידו לך כבר יצאנו ידי חובה, אתה נמצא כאן בפניה...

אם אדם היה יודע כמה הוא צריך להכין לעצמו...

מובא בגמ' שאחד האמוראים נתן הרבה צדקה, ואמר יש לי דרך כזו ארוכה והצידה לדרך מעט, בן אדם צריך להשתמש בכל הזכויות שלו ובמצב שלו לחיי הנצח, וביחס לזה השבעים שנה שנמצאים כאן זה לא כלום... אם יעשה חשבון וינצל כל של רגע של כל יום בשביל הנצח שלו... זה כלום!!

איך טעם להמתין עד שיסתדר

אנו חיים ושוכחים לעצור ולתפוס את עצמו שלמעשה אני מפסיד את "כל" החיים שלי, אין שום רגע שאפשר לומר עליו "לא נורא" או "עד שיסתדר".

לפעמים אדם חושב נמתין עד שיסתדרו העניינים אבל אם אדם יבדוק לעצמו האם יש לי יום "נורמלי" בחיים, הוא יראה שאין כזה דבר, ואם הוא כבר חושב על איזה יום שהוא יום "כזה זה היום שהיה", כל יום יש לו את ההפרעות שלו ואת הטרדות שלו, כך היה וכך יהיה, וכל זה עוד בלי הפרעות חיצוניות... אין יום שאפשר לומר עכשיו זה בסדר.

אם כן, אין כזה מושג לתכנן את העתיד, צריך לעצור ולדעת ש"זהו" קיבלנו ידיעה שזה נגמר בעוד זמן מסוים, זה חובת האדם בעולמו, קודם לחדד לעצמו בבירור, ולומר לעצמו שאם הוא מפסיד פה חודש חודשיים הוא כבר בבעיה, כי אחר כך זה כבר עבודה יותר גדולה.

כשאנחנו מסתכלים על האנשים שעברו את העולם אנחנו רואים שרק יחידים עברו אותו כראוי, האחרים לא עוברים את העולם לפי התוכנית שלהם, יש כאלו יותר גרוע או פחות גרוע, אבל תשע מאות תשעים ותשע עבר להם החיים לא לפי התכנית שלהם, אז למה נהיה אנחנו חכמים ונחשוב שאצלנו זה יסתדר, צריך לעצור לדעת, זהו, נגמר, השנה זה הסוף! עכשיו דנים את כל התכלית של הבן אדם.

הובטחנו שנוכל למשול ביצר הרע

ההדרכה הראשונה של תשובה שאנחנו מוצאים, היא שהקב"ה דיבר עם קין, שם מתחילה ההדרכה הראשונה של תשובה, ואפשר לראות שם הרבה דברים, איך השטן עובד, ומה הקב"ה משיב לקין.

ויבא קין מפרי האדמה, יתכן שקין הביא ראשון, שהרי הוא כתוב בתורה ראשון, ואולי משום שהוא בכור הוא הקריב ראשון, **והבל הביא גם הוא, וישע השם אל הבל ואל מנחתו ואל קין ואל מנחתו לא שעה**, אמנם כתוב שקין הביא מהפסולת של פרי האדמה, אבל במדרש לא נראה שזה הסיבה שלא קיבלו אותו, אלא הוא לא היה ראוי שיקבלו את הקרבן שלו.

"ויחר לקין מאד ויפלו פניו" קין הצטער מאד שהקב"ה לא מקבל את הקרבן שלו, ויחר לקין הוא גם כועס, הוא חושב שהוא כן הגון, והוא גם מרגיש את הפחיתות הזו שהקב"ה לא מקבל את הקרבן שלו, ויפלו פניו, ומה הקב"ה אמר לו?.

ויאמר השם אל קין למה חרה לך ולמה נפלו פניך, –לכאורה אינו מובן, וכי הוא לא צודק, בשלמא למה חרה לך אפשר להבין, אבל למה נפלו פניך, אינו מובן וכי אפשר אחרת, והנה הקב"ה מסביר הלא אם תטיב שאת... ונראה שזה הסבר למה אינו צודק שנפלו פניו, ומבאר רש"י כתרגומו אם תטיב ימחלו לך ואם לא תקבל עונש.

אבל הדבר תמוה שואלים אותו למה חרה לך, הרי היה צריך לומר היטב חרה לי...

ומסביר הרמב"ן שהפריעה לו הפחיתות שלו מהבל, והקב"ה אמר לו הלא אם תיטיב "שאת", אם תיטיב אתה יכול להיות יותר גדול מהבל, למה אתה מתייאש ונפלו פניך, יש לך ברירה אתה יכול לגדול עוד יותר.

וזה לשון הרמב"ן "ועל דעתי אם תיטיב יהיה לך יתר שאת על אחיך, כי אתה הבכור, וזה טעם למה חרה לך, כי בבשתו מאחיו נפלו פניו, ובקנאתו ממנו הרגו, והנה אמר לו למה חרה לך על אחיך ולמה נפלו פניך ממנו, הלא אם תיטיב יהיה לך יתר שאת על אחיך, ואם לא תיטיב – לא עמו בלבד תבואך רעה, [אתה חושב שרק ביחס לאחיך, אם לא תיטיב גם בלי זה יהיה לך בעיות], כי לפתח ביתך חטאתך רובץ להכשילך בכל דרכיך, ואליך תשוקתו שהוא ישתוקק להיות דבק בך כל הימים, [היצר הרע לא קשור רק לאחיך, אם לא תיטיב אליך תשוקתו, "הוא ישתוקק להיות דבק בך כל הימים"], אבל אתה תמשול בו אם תחפז, כי תיטיב דרכיך ותסירנו מעליך, הורהו על התשובה שהיא נתונה בידו לשוב בכל עת שירצה ויסלח לו".

הקב"ה אמר לו אתה לא צריך להתייאש, יש לך עצה, אתה עוד יכול לעלות הדלת פתוחה ואתה עוד יכול לתקן ותדע לך שלפתח חטאת רובץ, יש כאן יצר הרע שעומד בפתח, אבל יש לך את הברירה אתה יכול למשול בו.

הגמרא אומרת ביומא נ"ב ב' ש"שאת" זה מהמקראות שאין להם הכרע, ולפי הרמב"ן זה מתיישב שפיר השם אומר לו הלא אם תיטיב שאת "ואם לא תיטיב" לפתח חטאת רובץ, ולפי הרמב"ן לא כתוב מה יהיה אם לא תיטיב, אלא זה דבר נפרד, שמספרים לו בראתי יצר הרע והוא לפתח חטאת, ואליך תשוקתו, זה לא תוצאה שאם לא תיטיב, ואפשר גם להסביר שזה המשך של אם לא תיטיב.

ולפ"ז מתפרש "שאת" לשני הצדדים, אם תיטיב "שאת", ו"שאת", אם לא תיטיב, דהיינו אם תיטיב תוכל לגדול יותר מהבל, ואם לא תיטיב העוון שלך יגדל [וכמו שיש במדרשים].

ועיקר הדברים שאמרו לו, אמנם בראתי יצר הרע בשביל להכשיל אותך, היצר הרע עומד ומנסה להכשיל אותו כמו שכתוב מצודה פרוסה על כל החיים, ואין פירושו שאם יבא לאיזה מקום הוא יכשל, אלא כל מקום הוא מצודה פרוסה, וצריך לברוח מהמצודה.

"ואליך תשוקתו", כל משאו ומתנו בך, כל מה שיש לו זה רק איך להחטיא את האדם, לכאורה זה מלאך וזה בן אדם, מי יכול לעמוד כשמלאך מנסה להתמודד איתו, אבל "אתה תמשול בו" אתה יכול למשול בו.

היצר הרע מראה לאדם כאילו יש לו כח יותר ממנו

המדרש מביא משל על לפתח חטאת רובץ, על שודד שעומד בדרך מחוץ לעיר, וכולם פוחדים שהוא יהרוג אותם ומוסרים לו את כל ממונם, עד שאחרי כמה אנשים שמסרו לו את כל הכסף עבר שם אדם חכם והוא שם לב שאין לו כלל כלי זין, והוא רק מאיים, אמנם הוא מבהיל ופחדים ממנו אבל מי שרק מתבונן הוא רואה שהוא כלום.

בזה המדרש מביא משל על כל הדורות עד אברהם אבינו שהיצר הרע אמר להם... והם פחדו ממנו בא אברהם אבינו וראה שזה סך הכל שודד שפוף שעומד שם, היצר הרע נותן את ההרגשה שאבוד! אבל באמת אין בו כח, ואין לו רשות להיות יותר חזק מהאדם, הבן אדם יותר חזק מהיצר הרע.

"לפתח חטאת רובץ ואליך תשוקתו ואתה תמשול בו", בראו את היצר הרע עם תשוקה להחטיא את הבן אדם זה מלאך שנתנו לו חשק רק להחטיא את הבן אדם, אבל אם אתה רוצה אתה תמשול בו.

הקב"ה אומר לבן אדם אני בורא לך משחית שכל משאו ומתנו בו, כל מה שיש לו זה רק איך להחטיא את הבן אדם, לכאורה זה מלאך וזה בן אדם, ומי יכול להתמודד עם מלאך אבל "אתה תמשול בו"!!!

יג

התבוננות במעשה התשובה

שתי דברים שיש לנו להתבונן בבואנו לחזור בתשובה, א. שבשעה קלה יכול אדם להיפטר מרוב עוונותיו, ב. שלומדי התורה יש להם דין אחר, כל פעולה וכל רגע שלהם יש לו מחיר אחר.

להפנים היטב שיש בעולם כח שנקרא תשובה, והוא עוד קודם שנברא העולם, ושמה שכבר תוקן על ידי תשובה תוקן לגמרי, ושאין להמשיך עם הרגשה כאילו עוונותיו מרובים מליכות להיות צדיק, כי ההרגשה הזו מכוחו של יצר היא לייאש את האדם, ויש בה גם איזה פגם באמונה כשאנו מאמינים למה שקיבלנו מחז"ל בכח התשובה.

אמנם זהו דבר שאינו מובן איך על ידי כמה מילים מתוקנים כל החורבנות, ושהנפש תתוקן בשלימות, אבל כך המציאות.

יש לנו להבין, ולא להישאר בהרגשה של ילדים קטנים שאינם מבינים את רצונו של אביהם לראות בהצלחתם ובתיקונם, ושהכל הכל רק מאהבה רבה ומחמלה גדולה ויתירה, ושהקב"ה רוצה ומצפה שנבקש שיחזירנו בתשובה, בכל מצב שהוא, הקב"ה רוצה לעזור לנו יותר ממה שאנו רוצים לעזור לעצמינו, למרות כל העוולות שאדם עושה וחוזר עליהם שוב ושוב, מנסים שוב ושוב לעזור לו.

אם אדם מתבונן בענין ומחזק לעצמו את האמונה הזו, שהקב"ה רוצה למחול והבטיח שימחל, ומסייע לרוצים לשוב, ולא ביקש שיעשו דברים גדולים, רק שישב בינו לבין עצמו ויחליט שמה שהוא מצליח לעזוב הוא עוזב, ויאמין שביד הקב"ה הכל, הוא פעם אחת יבקש באמת, וזהו, כבר לא צריך יותר, כבר נמחל לו הכל, "לא זו משם עד שמוחלים לו".

אם יוריד מעצמו את הענווה שלא במקומה, כאילו הדרך לזכות לתשובה שלימה היא ארוכה, ויחזק בלבו שאכן לי יש את הכח לחדש ימי קדם, בכח התשובה, הרי יפטר מן הכל ברגע אחד.

כיצד עושים נחת רוח

והנה האדם העומד לבקש מהקב"ה, הוא בודאי רוצה להראות שהוא מעונין להיות מעתה עושה רצונו, ויש להתבונן במה יזכה האדם לעשות נ"ר לפניו ולשוב בתשובה שלימה

ואמנם הדברים מבוארים שהדבר שעושה נחת רוח ליוצרו, הוא רק על ידי לימוד התורה, כמו שכתוב "ועושה נחת רוח ליוצרו", ומשמח את המקום.

ובנפש החיים שער ד' מאריך לבאר בדברים מפליאים מה אדם עושה בכל מילה של תורה, והרב זללה"ה הי' מזרז להרגיל בקריאת הדברים של מעלות התורה בשער ד'.

וכן מובא מהגר"א שעיקר התשובה היא במה שיוכל לקבל על עצמו עול תורה, ובכתבי הגרי"ז מסלנט, הנהגות פרטיות מהגר"א וזה לשונו, "כל היראות והחומרות וכל הזהירויות אינו עומד ואינו כדאי לבטל מעול תורה אפילו רגע אחד".

"והתשובה המעולה היא גם כן עול תורה, דמתרגמין בפסוק ונקח לא ינקח, ונקח לדתיבין לאורייתא.

"וכל הגדרים וסייגים אינו כדאי רק לגדור ולעשות סייג לעמוד נגד עוה"ז להחליף על עול של תורה".

עוד שם בשם הגר"א "הפוך בה והפוך בה דכולה בה, פי' להפוך המידות בעול תורה, בה לראות ולידע מה לעשות, ובה בגבורות להתגבר על יצרו רק בכח עול תורה".

"וכלל הכל הוא עול תורה לברוח מביתו לבית מדרש דומה דודי לצבי, כי צריך להיות רץ כצבי לרוץ על הרי בשמים".

כשאדם יבא לשמים ויראה מה היה כח מילה אחת של תורה שלו...

בשביל להמחיש לעצמנו ניתן להתבונן מה היתה עבודת התפילה של הגר"ח מולאזין, ולשם משל בעלמא נזכיר דבר אחד מהכתוב בספר נפש החיים שמה שהוצרכו חסידים הראשונים לשהות שעה אחת לאחר התפילה, משום שצריכים את הזמן הזה כדי לרדת מהמקום הגבוה שהיו בו בשעת התפילה, עוד כתב שם בביאור ד' שפתי תפתח, שבשעת התפילה צריך לבטל כל עניני הגוף, עד שמגיע לדרגת התנתקות גמורה מן העולם, ומגודל הדביקות של הנפש נעשה גופו כאילו הוא מת ורק הקב"ה פותח את שפתיו, נקל לנו לשער גודל מעלת תפילה אחת של הגר"ח.

ועם כל זה הוא אומר שהיה נותן את כל התפילות שלו בכל ימי חייו בשביל לזכות לדין אחד מחודש מן הגמרא, ועוד הביאו בשמו בשביל מיגו אחד שהיה יכול הרמאי לטעון, או נוסח אחר ברמב"ם.

לא מדובר כאן על דברים גדולים, חידוש אחד, טענה אחת, גירסא אחרת, לדעת להעריך...

החזו"א מזכיר דברי הגר"ח הללו ומבאר שבדאי אין מושג של מסחר בזכויות, ורק בא לבאר לנו זה לעומת זה, להסביר לנו לדעת איך למדוד את זה.

עוד כתב מרן זללה"ה שכח ההצלה של אנשים משמד הוא רק על ידי לומדי התורה שעל ידם משתפך רוח טהרה בעולם, זכות לימוד התורה היא למעלה למעלה מכל הזכויות שבעולם, וזו הנחת רוח היותר גדולה.

וזכורני מכתב הרב זללה"ה מלפני חמישים שנה, כאשר עסקנים העוסקים בקירוב שלחו מכתב שהיה בו פגיעה באברך ת"ח צעיר, הרב זללה"ה קרע את המכתב וצירף אליו מכתב בכתב ידו, וז"ל "המכתב הקרוע בזה לגורים קרע גם את לבבי, ... והם אינם יודעים שיום אחד ש... יושב ועוסק בתורה שזה לפני הקב"ה יותר מאלף פעולות הצלה". - הרב זללה"ה היה מהיחידים שעסקו בימים ההם בפעולות הצלה, ומכתב זה ללמד בא, שלמרות מסירותו הגדולה לפעולות הצלה כידוע, עדיין יום אחד של עסק התורה שווה יותר מאלף שכאלו.

להתבונן על זמנים שאינם מנוצלים

אם באים אנו לקיים את הדברים הנ"ל, ולעשות נחת רוח ליוצרנו, ולקבל על עצמינו עול תורה עלינו להתבונן לעצמינו על כל אותם זמנים שאינם מנוצלים כראוי, כיצד ניתן לנצלם באופן היותר מושלם.

★ להשקיע יותר ברציפות במהלך היום, שהרציפות היא עיקר כח התורה, שיהיו הסדרים ארוכים יותר, ולחבר סדרים זה לזה.

★ להשקיע יותר במניעת דברים בטלים, אין שום דבר שמצדיק לדבר, וכפי שהובא מדברי ביאור הגר"א למשלי שמכל דבר שאדם עושה נברא מלאך שתפקידו לגרום שישתוקק לעשות זאת שוב, ולכך בדברים בטלים יש יצר יותר גדול משום שלפי חומרת הדבר כך גודל כוחו של המלאך, ומובא בכתר ראש שתלמיד של הגר"ח מולאזין שאל אותו מהו גדר האיסור של דברים בטלים, וביקש שיאמר לו רק את ההכרחי מעיקר הדין ולא חומרות, ולא מצא לו היתר חוץ מהמעט המוכרח לפרנסה. – אין שום היתר גם לא לדבר מצוה, גם לא דיבורי השקפה, עוד רגע אחד שילמד שזה יותר מכל, ויעיל ויתקן כל הצריך תיקון יותר מכל הדיבורים, מי שרוצה לעזור לדור לתקן, ידע נאמנה שרק על ידי עסק התורה יביא את אור האמת לעולם, ולא על ידי

פעילות והסברים וכיו"ב. – הקושי להמנע מדברים בטלים אפשר למנוע אותו אם מתנתק מלהיות מעורב בענינים, שאז מונע מעצמו את החשק המיותר להשלים עוד ועוד ידיעה, ועד כמה שניתן למנוע זאת כך גם התביעה גדולה יותר.

★ לנצל את ימי שישי ושבת, למצוא כל אחד את הנוסחה כיצד יהיו אלו אצלו ימים של תורה, – הכלל הוא לתפוס מה ששייך לתפוס, גם מי שמוכרח להתעסק יותר, יתפוס מה שיכול תחילה לצורך הלימוד, אם שעה או שעתיים לאחר התפילה או יותר מזה, ורק בדרך זו יצליח להציל את הימים הללו, וגם תהיה לו ס"ד לצמצם בשאר הענינים בזמן קצר, – לעומת זאת המחשבה שנגמור מהר ואחר כך נוכל ללמוד, הנסיון מוכיח שסופה כשלון, אל תאמר לכשאפנה אשנה.

★ לנצל את הזמן בלילות, גם הזמן המיועד לשינה אינו הפקר, כי הכל בסופו של דבר על חשבון הלימוד, והוא נרדם בסדר או שאינו מרוכז, ואדרבה לפעמים הבטלה בלילה גרועה מהבטלה ביום, שדברים לוקחים בלילה זמן רב, מתוך הרגשה שהזמן הזה הוא זמן רשות, מה שביום יעשה בחצי שעה עלול לקחת בלילה שעתיים ויותר... ביום יש את הלחץ לגמור ולרוץ לכולל ואילו הלילה נדמה כזמן הפקר...

★ לימוד משניות בעל פה, על ידי לימוד המשניות יכולים לנצל זמנים רבים שלא היו מנוצלים, וכל רגע ורגע שאדם לומד ערכו לאין שיעור, וצריך לחדד זאת כראוי שגם בתוך זמן רב של בטלה, אם נזכר רגע אחד לומר משנה אחת, כבר זכה לעשות את הדבר הגדול ביותר.

ויש לזכור שכל קושי שהתגבר עליו לצורך לימוד התורה הרי זה בכלל יגיעת התורה, בין אי נעימות או כל סוג של קושי, וגם על זה נאמר יגיעת ומצאת תאמין, שהקושי הזה כשלעצמו יקרב אותו להגיע לתכלית ידיעת התורה, וכמו שנתבאר במקו"א מדברי הגמ' במנחות ועוד, ובכלל זה כל סוגי הקשיים וחוסר נעימות.

יד להרגיש בחוש

א. "היום הזה נהיית לעם..." "ולא נתן ד' לכם לב לדעת ועיניים לראות ואזנים לשמוע עד היום הזה", מה קרה היום הזה שלא קרה קודם לכן, פירש רש"י בפרשת כי תבא וז"ל, "עד היום הזה. שמעתי שאותו היום שנתן משה ספר התורה לבני לוי, כמ"ש ויתנה אל הכהנים בני לוי, באו כל ישראל לפני משה ואמרו לו, משה רבינו, אף אננו עמדנו בסיני וקבלנו את התורה ונתנה לנו, ומה אתה משליט את בני שבטך עליה, ויאמרו לנו יום מחר, לא לכם נתנה, לנו נתנה, ושמח משה על הדבר, ועל זאת אמר להם, היום הזה נהיית לעם וגו', היום הזה הבנתי שאתם דבקים וחפצים במקום".

רואים כאן שאפשר לקיים את כל התורה בשלימות ולהגות בה יומם ולילה, ועדיין לא להרגיש דבקים במקום, כי בלא התבוננות נשאים בידיעה בעלמא בלי להרגיש זאת בחוש, אמר פעם הרב זללה"ה בשם מרן זללה"ה שאם יבא אדם לבחור ישיבה היום, ויאמר לו דע לך שיש הקב"ה, והוא ברא את העולם, הוא ישתומם, ויקרא קריאות התפעלות איזו תגלית מרעישתה הוא שמע עכשיו, ואם יוסיף ויאמר לו (שלא רק שהוא ברא את העולם, והוא נמצא ומשגיח, אלא) הוא גם שומע מה שמדברים אליו, הוא לגמרי יהיה נסער מהתפעלות, ואם יוסיף לו שלא רק שאפשר לדבר אליו אלא אפשר לבקש ממנו דברים והוא נותן וממלא מה שמבקשים ממנו, בכלל לא ידע את נפשו ולא יהיה קץ להתפעלותו.

כונת הדברים, כולנו מאמינים בני מאמינים, כולנו יודעים הכל, יודעים שהקב"ה ברא את העולם, יודעים שהוא אוהב את עם ישראל, וכל אחד ואחד כבן יחיד, יודעים שאפשר להתפלל, ואפילו מצוה להתפלל, ויודעים שאם מבקשים מתמלאות הבקשות, יודעים הכל בידיעה חזקה, אבל לא "חיים" את זה מספיק, חסרה ההרגשה הזו בצורה מוחשית, כשאדם רוצה חפץ הוא הולך לחבירו ומבקש, והוא מבין שאם הוא מבקש מחבירו הוא כנראה יסכים ויתן, אותה הרגשה מוחשית והרבה מעבר לכך צריכה להיות בבואינו להתפלל, הנה אנו עתה ניגשים ועומדים מול הקב"ה ומבקשים ממנו, והוא נותן.

כולם יודעים ומאמינים אבל כשמרגישים בחוש כמו ששומעים את זה מהחזון איש, פתאום מגלים עולם חדש וקוראים קריאות התפעלות.

ולא נתן ד' לכם לב לדעת ... אנחנו חושבים שאנחנו כן יודעים, אבל לא חיים את זה מספיק, כשמשנה רבינו אומר היום הזה נהיית לעם, הוא ראה שהם כבר מרגישים את הענין הזה, מה שאנחנו לא מספיק מרגישים.

ב. כל אחד יבא לשמים לאחר מאה ועשרים, ויגידו לו הלא ידעת שבכל רגע ורגע כל הבריאה חיכתה ל"משנה אחת" שלך?, הוא יגיד: מה? לא העליתי על דעתי עד כדי כך, יאמר לו הקב"ה וכי מה יכולתי להגיד לך יותר ממה שאמרתי לך, וכי לא הבנת שאם כך אמרתי לך, זו המציאות...

... סיפור המובא בזהר על אחד שעלה על קברו של אביו והיה שם הלילול ומלאכים וישיבה של מעלה, לכבודו של אביו, פתאום הוא שומע קול שאומר, יש כאן מישהו מהעולם הזה?, אם כן מה הוא עושה כאן?, שירוך מיד ללמוד!.

כל השפעות לעולמות העליונים הם רק ממה שאנו עושים כאן בעולם הזה.

והדברים הם כמות שהם!

הגר"ח מולאזין כותב שיש שאומרים שצריך להתפלל בראש השנה גם על העולם הזה ולא רק על העולם הבא, ואמנם זה נכון כלפי מי שיודע להעריך מהו עולם הזה, כמו שהביא בשם הגר"א ז"ל ששמע ממנו כמה פעמים "וכי מה העולם הבא חשוב ואין ערך ודוגמה כלל נגד שעה אחת בעוה"ז בעסק התורה והמצוות...", ההזדמנות לעשות נחת רוח להקב"ה היא רק בעולם הזה, ואילו בעולם הבא הכל כבר "לאחר מעשה".

כתוב במשנה שרגע אחד בעולם הבא שווה יותר מכל חיי העולם הזה, זה בלתי נתפס, וביותר מה שאמרו שם יפה שעה אחת של תשובה ומעשים טובים בעולם הזה יותר מכל חיי העולם הבא, היתכן? שעה אחת בעולם הזה?, אבל כשנמצאים בעולם הבא ומגיעים לדרגת דביקות בהקב"ה גדולה כל כך עד שמוכנים לוותר על הכל! העיקר לזכות לעשות עוד רגע אחד נחת רוח להקב"ה.

וזהו מה שאמרו על משה רבינו וכי לאכול מפריה הוא צריך? אלא כל השתוקקותו היתה ליכנס לארץ ישראל ולקיים עוד מצוות.

בענין זה אפשר להזכיר מה ששמענו לפני כמה עשרות שנים מהרב זללה"ה בהקשר לענין מסוים השייך לחילול השם, וז"ל "עולם הבא מגיע לי? אני נותן את כל העולם הבא שלי בשביל שלא יהיה חילול השם!".

ההרגשה היתה שאומר וכי מגיע לי משהו? עד שיש לי הזדמנות, כביכול לתת משהו לקב"ה שלא יהיה חילול השם.

מי שעמל עד שמגיע לדביקות בהקב"ה, התשוקה העליונה היא כבוד שמים.

הדברים הם כמות שהם!

ג. וכך בכל העניינים,

כשקוראים נפש החיים שער ד', רואים בחוש עד כמה כל מילה של תורה פועלת באופן מפליא, [ובצעירותנו היה הרב זללה"ה אומר לנו לקרא נפש החיים שער ד'].

בשביל להמחיש לעצמנו ניתן להתבונן מה היתה עבודת התפילה של הגר"ח מואלז'ין, ולשם משל בעלמא נזכיר דבר אחד מהכתוב בספר נפש החיים, שמה שהוצרכו חסידים הראשונים לשהות שעה אחת לאחר התפילה, משום שצריכים את הזמן הזה כדי לרדת מהמקום הגבוה שהיו בו בשעת התפילה, עוד כתב שם בביאור ד' שפתי תפתח, שבשעת התפילה צריך לבטל כל עניני הגוף ולהרגיש עצמו כאילו הוא מת ורק הקב"ה פותח את שפתיו, נקל לנו לשער גודל מעלת תפילה אחת של הגר"ח.

ועם כל זה הוא אומר שהיה נותן את כל התפילות שלו בכל ימי חייו בשביל לזכות לדין אחד מחודש מן הגמרא, ועוד הביאו בשמו בשביל מיגו אחד שהיה יכול הרמאי לטעון, או נוסח אחר ברמב"ם.

לא מדובר כאן על דברים גדולים, חידוש אחד, טענה אחת, גירסא אחרת, לדעת להעריך...

לקבל מושגים!

בשמים עומדים ומצפים, מי נמצא כאן בעולם הזה ויגיד עוד איזה קטע גמרא, דברים שאנו קוראים ושומעים אותם, לפחות בשעה ששומעים אותם, להפנים מה ששומעים!.

ובירושלמי איתא שאפילו כל מצוותיה של תורה אינן שוות לדבר אחד מן התורה, מילה אחת של תורה, היא יותר מכל המצוות!

קשה לעכל זאת, אבל זו האמת, אם אדם יום שלם הסתובב בבטלה, ורגע אחד הוא נזכר ואמר מילה אחת, המילה הזו שווה כנגד כל מצוותיה של תורה.

צריך לזכור זאת ולחטוף כל רגע אפשרי, אין שום מושג של בין כה התבטלתי כל היום, כי כשעומד לפניו רגע של תלמוד תורה ערכו עצום, הרב זללה"ה היה רגיל לומר שמרן זללה"ה היה אומר לגערים על מנת לזרום "למה אתם אוכלים בטלה עם כף, תאכלו אותה עם מזלג, ואז יפלו כמה חתיכות של לימוד ברווחים שיש למזלג באמצע".

אמנם הדברים קשים להבנה, אך כשקוראים בספר נפש החיים איך שכל העולם מתקיים רק על ידי התורה, מקבלים קצת מושגים של הבנה.

ד. וכן בענין חידושי התורה, הגר"ח מואלז'ין כותב שחידוש הוא כל מה שמתגלה לאדם על ידי עמלו, כל אחד במקומו, כשהוקשה לו והגיע להבנה, זהו הנקרא חידוש.

ונעתיק מדברי הנפש החיים, עד כמה מגיעה פעולת כל חידוש וחידוש, ח"ל "וכ"ש חידושין אמיתים דאורייתא המתחדשין ע"י האדם. אין ערוך לגודל נוראות נפלאות ענינם ופעולתם למעלה. שכל מלה ומלה פרטית המתחדשת מפי האדם. קב"ה נשיק לה ומעטר לה. ונבנה ממנה עולם חדש בפ"ע. והן הן השמים החדשים והארץ החדשה שאמר הכתוב. כמ"ש בהקדמת הזוהר¹⁰

¹⁰ ר"ש פתח ואשים דברי בפיך כמה אית ליה לב"נ לאשתדלא באורייתא יממא וליליא. בגין דקב"ה ציית לקליהון דאינון דמתעסקי באורייתא. ובכל מלה דאתחדש באורייתא על ידא דההוא דאשתדל באורייתא עביד רקיעא חדא. תנן בההוא שעתא דמלה דאורייתא אתחדש מפומיה דב"נ ההיא מלה סלקא ואתעתדת קמיה דקב"ה נטיל לההוא מלה ונשיק לה ועטר לה בשבעין עטרין גליפין ומחקקן. ומלה דחכמתא דאתחדש סלקא ויתבא על רישא כו' וטסא מתמן וטסא בשבעין אלף עלמין וסליקת לגבי עתיק יומין כו'. וההיא מלה סתימא דחכמתא דאתחדשת הכא כד סלקא אתחברת באינון מלין דעתיק יומין וסלקא ונחתא בהדיהו ועאלת בתמניסר עלמין גניזין דעין לא ראתה כו' נפקין מתמן שאטן ואתיין מליאן ושלמין ואתעתדו קמיה ע"י. בההיא שעתא ארץ עתיק יומין בההיא מלה וניחא. קמיה מכלא. נטיל לההיא מלה ואעטר לה בש"ע אלף עטרין. ההיא מלה טסת וסלקא ונחתא ואתעבידת רקיעא חדא. וכן כל מלה ומלה דחכמתא אתעבידן רקיעין קיימין בקיומא שלים קמי ע"י והוא קרי לון שמים חדשים כו' סתימין דרזין דחכמתא עלאה. וכל אליון שאר מלין דאורייתא דמתחדשין. קיימין קמי קב"ה וסלקין ואתעבידו ארצות החיים ונחתין ומתעטרין כו' ואתחדש ואתעביד כלא ארץ חדשה מההיא מלה דאתחדש באורייתא.

עוד הביא שם מדברי תנא דבי אליהו סא"ר פי"ח ועל הנחל יעלה על שפתו מזה ומזה כל עץ מאכל ופי' שם כל זה הכתוב על ד"ת ואומר שם מהו לחדשיו יבכר למחדשי תורה שמחדשין את התורה בכל יום תמיד. לכן שהוא בכור כו' שמחדש ד"ת שהכל שמחין בו כו' שמחה מתחדש לו לאביו בכל יום כו'. ובכל מקום שמחדשין תורה שבישיבת בית הכנסת ובישיבת בית המדרש שמחה מתחדש להקב"ה בכל יום תמיד כו' ע"ש.

הדברים הם כפשוטן!; והחידושים הם אותם החידושים שאנו מחדשים בכל יום ויום, והרב זללה"ה היה אומר שמרן זללה"ה היה שש בהפלגת שמחה על כל איזה הערה והבנה כל דהו, כל איזה נקודה קטנה, כל איזה הבנה של שינוי בגירסא, וסיים בעצמו שכך ראוי להיות, וכי לא באש ניתנו, – וכידוע לא היו חסרים לו חידושים מופלגים.

וטוב להעתיק כאן מדברי תלמיד הגרע"א ז"ל על סדר הלימוד שלו עם התלמידים ועל שמחתו בהתבהרות הדברים.

וז"ל, למרות חריפותו המעוררת השתוממות של רבנו הגדול ולמרות בקיאותו הרבה בכל מקצועות התלמוד, בכל זאת נראה היה לנו התלמידים בכל פעם כשהרצה את שעורו **כאילו עוסק בענין הזה בפעם הראשונה בחייו**, נדמה היה לנו כאילו עוקבים אנחנו אחרי התהוות מהלך המחשבה שלו, בקיצור, מאמר חז"ל בכל יום יהיו בעיניך כחדשים קויים כאן כמעט פשוטו כמשמעו. **ההתפעלות מן החדש השפיעה עלינו השפעה עצומה והאמנו כי שותפים אנחנו בפעולת השיקול והמחשבה של רבנו וכאשר נתבהר לנו**

וע"ד כתיב כי כאשר השמים החדשים כו' אשר אני עושה כו' עשיתי לא כתיב אלא עושה דעביד תדיר ואינון חידושין ורזין דאורייתא. וע"ו כתיב ואשים דברי בפיך כו' לנטוע שמים וליסוד ארץ כו'. אר"א מהו ובצל ידי כסיתיך א"ל כו' והשתא דהאי מלה סלקא ואתעטרא וקיימא קמי קב"ה. איהו חפי על ההיא מלה וכסי על ההוא כר נש כו' עד דאתעביד מההיא מלה שמים חדשים וארץ חדשה כו'. ולאמר לציון עמי אתה כו' אל תקרא עמי אלא עמי למהוי שותפא עמי מה אנא במלולא דילי עבדית שמים וארץ כו' אופ הכי את. זכאין אינון דמשתדלין באורייתא. ובפ' ויחי רמ"ג ריש ע"א כתיב הדודאים נתנו ריח כו' אלין אינון דאשכח ראוּבן כו' ועל פתחינו כל מגדים אינון גרמו למהוי על פתחי ב"כ וב"מד כל מגדים. חדשים גם ישנים כמה מלי חדתאן ועתיקין דאורייתא דאתגלייא על ידיהו כו'. דודי צפנתי לך מהכא אוליפנא כל מאן דאשתדל באורייתא כדקא יאות וידע למחדי מלין ולחדתותי מלין כדקא יאות אינון מלין סלקין עד כרסייא דמלכא וכ"י פתח לון תרעין וגניז לון. ובשעתא דעאל קב"ה לאשתעשע עם צדיקייא בגנתא דעדן אפיקת לון קמי' ומסתכל בהו וחד. כדן קב"ה מתעטר בעטרין עלאין וחדי כו'. ומההיא שעתא מלוי כתיבין בספרא כו' זכאה חולקיה מאן דאשתדל באורייתא כדקא יאות. זכאה הוא בהאי עלמא וזכאה הוא בעלמא דאתי.

הנושא הרגשנו אותה השמחה שעליה אומר החכם מכל אדם: מאור עינים ישמח לב [משלי ט"ו ל'] והשגנו אז משמעות דברי חז"ל: **והיו הדברים שמחים כנתינתם מסיני** [ירושלמי פרק ב' דחגיגה]. ראוי לציין שגם בשעות אחרי הצהרים כאשר חזר הרב עם בניו על הסוגיא שכבר נלמדה ביסודיות לפני הצהרים, ושגם לי היתה הזכות הגדולה להשתתף בזה, חזרה על עצמה אותה התופעה, **במתינות ובנחת ללא חפזון הוא נגש למלאכה** – נאמן למאמר חז"ל "ומתלמידי יותר מכולם" ראה רבנו בעין יפה כאשר נתעוררו ויכוחים קצרים בעקבות שעוריו, דהיינו ויכוחים כאלה שתכליתם **להגיע לעומק המובן האמיתי של הסוגיא**. לעומת זאת **לא לרצונו היה כשעוררו שאלות מענינים זרים ורחוקים לגמרי**, אם לא שאלה כבר הובאו ע"י רבותינו בעלי התוספות וקנו עי"ז זכות שביתה בסוגיא. המעולים מבין התלמידים נקטו את הכלל: כי קאי רבי בהא מסכתא לא תשיילון מיניה במסכתא אחריתי [שבת ג:], לא מפני שחשבו שהדבר עלול להביא את הרב במבוכה אלא מפני שעל פי רוב, **פלפולים כאלה מסבכים יותר ממה שהם מבהירים**".

ומה שיש חידושים מרובים אינו פוגם במעלתם, אלא אדרבה כפי ששמענו מהרב זללה"ה שמכיוון שקיום העולמות על ידי חידושים, ויש כל כך הרבה עבירות בעולם, מוכרחים להזמין למעטים שלומדים תורה הרבה חידושים, כי רק כך יוכל העולם להתקיים, זה שיש הרבה חידושים בדור הזה הוא בדוקא משום גודל יקרתם, ושאי אפשר לעולם להתקיים בלתם!.

כשנבא לשמים ויאמרו לנו נכון! אתם נשאתם היחידים בעולם וכל העולם עומד עליכם.

ה. כוחו של היצר לייאש את האדם כאילו בין כה הכל אבוד, אני ממילא מלא בעבירות, אבל צריך להתבונן במחשבה אמיתית, שמבקשים סליחה מהקב"ה והכל נמחק כלא היה, כי עמך הסליחה למען תוורא, הרמב"ן בהקדמה לחומש דברים מבאר שהסליחה מאת הקב"ה עזר וסיוע לבני אדם בעבודתו יתברך, כשאדם יודע שברגע אחד הוא יכול למחוק את הכל, זה מחזק אותו להתעשת מחדש ולהשקיע.

אבל גם בזה צריך להשקיע ולחדד את ההבנה של מה שכבר יודעים, כן, אני אהוב לפני הקב"ה, והוא מצפה למעני שאתקן הכל, ולכך ברא את כח התשובה, ועתה אני

עומד לבקש מחילה ממי שרוצה לסלוח ובידו לסלוח, ומצפה ממני רק להיות אמיתי לבקש באמת, כענין שכתוב קרוב ד', „לכל קוראיו" לכל אשר יקראוהו „באמת", וכתוב בזוהר לית כאן וא"ו דכולהו חד, וביאר הרב זללה"ה שבכל אשרי כתוב אות ו' בחצי השני של הפסוק, וכאן לא כתוב ו' כי זה המשך אחד לכל קוראיו, ובתנאי שיקראוהו באמת, אין כאן תנאי של צדיק וחסיד, רק „לכל קוראיו" אשר יקראוהו באמת.

”להרגיש” את הדין

כח ההרגל מקלקל את רגש חרדת הדין, מתרגלים שיש מושג של ראש השנה ואומרים סליחות, ואחרי זה הימים עוברים, כך זה חוזר על עצמו מידי שנה בשנה, נכנסים להרגל, אמנם מתפללים ומשתדלים, אבל לא מתבלבלים ויוצאים מדעתם מרוב פחד, לא מספיק ”מרגישים” מה שהעולם עובר בימים אלו, לא מספיק מרגישים את ההזדמנות.

עלינו ללמוד מהשטן שההרגל הזה הוא כח היצר, מי שאין לו יצר הרע איננו נכנס להרגל, מי שרואה מה באמת נעשה בשמים יודע להרגיש שבכל רגע ורגע עלול הכל להשתנות מן הקצה אל הקצה, הנה מבואר בר"ה ט"ז ב' אמר רבי יצחק למה תוקעין בראש השנה כו' למה תוקעין ומריעין כשהן יושבין ותוקעין ומריעין כשהן עומדין כדי לערבב השטן, וכתבו בתו' ד"ה כדי לערבב את השטן, וז"ל, פירש בערוך [כדאיתא] בירושלמי בלע המות לנצח וכתוב והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול, כד שמע קל שיפוצא זימנא חדא בהיל ולא בהיל, וכד שמע תניין אמר ודאי זהו שיפוצא דיתקע בשופר גדול ומטא זימניה למתבלע, ומתערבב ולית ליה פנאי למעבד קטגוריא, ע"כ.

השטן שומע את קול השופר פעם אחת הוא נבהל קצת, "בהיל ולא בהיל", וכששומע פעם שניה, הוא כבר מאוד נבהל, הוא בטוח שזה כבר הקול של ה"שופר גדול", והגיע הזמן של ובילע המות לנצח, הגיע זמנו ליאבד מן העולם, והוא נבהל ומתערבב ולא יכול לקטרג, ממה הוא נבהל כל כך, הרי השטן כבר נמצא בעולם חמשת אלפים ושבע מאות ושמונים שנה, ומתוכם כמה אלפי שנים שתוקעים בשופר, הרי הוא רגיל שכך בכל שנה תוקעים, אם כך למה הוא לא התרגל, רואים כאן שמי

שיודע את האמת ואין לו יצר הרע, איננו יכול להתרגל, הנה מי שיודע את האמת שהדברים הללו ודאי יהיו, ושאין רגע מוחלט שלא יהיו, ושכל שנה מחדש נוספים סיכויים בזכות התורה והמצוות והייסורים, ממילא הפחד הוא תמידי, ואילו אנו כבר התרגלנו, עלינו ללמוד מהיצר הרע שלא שייך להתרגל.

הנה טבע בני אדם להתייחס למנהגו של עולם כמסלול החיים, וגם כשח"ו רואים שיש אסונות וצרות, זהו נכנס בהרגל, וכמו שאמרו בגמרא קי"ד ב' שאנשים סומכים על דאמרי אינשי שהיתה מגיפה שבע שנים ואף אחד לא מת קודם זמנו.

אמנם עולם כמנהגו נוהג אבל יש לכל אחד ואחד את חשבונו הפרטי, כל אחד נידון בפני עצמו ולא מועיל לו מצב העולם באופן כללי, לא מועיל לו מה שכלל העולם נברא באופן שיוכל להתקיים,

***ההכרעה בראש השנה - לנצח נצחים**

בראש השנה דנים בכל שנה ושנה מחדש על כל השנה, והנה דנו הראשונים והאחרונים ז"ל האם ראש השנה הוא יום דין רק על ענייני העולם הזה או גם על ענייני העולם הבא, אבל הדבר ברור שגם אם הוא יום דין רק על חיי העולם הזה, מ"מ ראש השנה הזה לפעמים מכריע את כל הנצח נצחים של האדם, יש הרבה עניינים המתגלגלים מכח ההכרעה על חיי העולם הזה בשנה הזו, לאחר שאדם נמצא במצב טוב מתגלגלים מכך מעלות טובות, ומוסיף והולך והכל מתגלגל לטובה, וכיו"ב ח"ו להיפך, וכדי לשנות את המצב צריך הרבה יותר זכויות, וכמו שאמרו בבא בתרא י"ב ב' כל המרעין לו לא במהרה מטיבין לו, וכל המטיבין לו לא במהרה מרעין לו.

ואמנם בראש השנה הבא הכל מתחיל שוב מחדש, אבל בשביל לשנות דברים קיימים צריך מהפיכה גדולה הרבה יותר.

יש להתכונן לקראת ימי הדין היות והם גורליים ומכריעים על כל עתידו בזה ובבא.

וכל זה היה נכון מאז ומעולם, על אחת כמה וכמה בזמנינו שאנו ממש קרובים לגאולה השלימה, ואנו יודעים שבקרוב מאוד יבא משיח צדקינו, וכמו שהחפץ חיים

היה מזהיר ומזכיר דברי הנביא "ופתאום יבא" לא יהיו אזהרות והקדמות לפני שיבא, וכן יש מהגר"ח מולאזין תיאור כיצד יראו הדברים כשפתאום יבא.

הגאולה עומדת אחר כתלנו, ומי שיזכה לתקן את עצמו לפני התגלות מלכותו יתברך, הרי יזכה בזה לנצח נצחים, להיות במעלה גדולה יותר.

וז"ל הרב זללה"ה (ח"א פ"א מכתב כ') "וכמדומה שהימים ימי ערב יום שכולו שבת, וקרובה גאולתנו, ולב מי לא יחיל להוסיף בקדושה וטהרה באופן נמרץ לפני בוא יום... הגדול והנורא"

עיקר דאגתינו לעולם הבא

הנה עיקר משאת נפשינו איננה העולם הזה, אנו נמצאים כאן בפרוודור, ועיקר שאיפתנו להגיע לטרקלין נקיים, ובזה כל אחד מבין שלא שייך שום מושג של הרגל, וכמו שיתבאר.

גם מי שההרגל מטעה אותו שמסתמא יעבור את הדין וימשיך להתקיים בעולם, הרי עדיין הוא רחוק מאד מלדעת את מצבו בתכלית שלו בעולם, - העולם הבא, והנה על מנת לחדד לעצמינו עד כמה האדם צריך להיות חרד כלפי מצבו בעולם העליון האם הוא צדיק או רשע, עד כמה דין של מעלה צריך הרבה יותר מליצי יושר, כלפי דין קיומנו בעולם הזה, הנה בשבת ל"ב א' ת"ר מי שחלה ונטה למות אומרים לו התודה שכן כל המומתין מתודין, אדם יוצא לשוק יהי דומה בעיניו כמי שנמסר לסרדיוט, חש בראשו יהי דומה בעיניו כמי שנתנוהו בקולר, עלה למיטה ונפל יהי דומה בעיניו כמו שהעלוהו לגרדום לידון, שכל העולה לגרדום לידון אם יש לו פרקליטין גדולים ניצול ואם לאו אינו ניצול, ואלו הן פרקליטין של אדם תשובה ומעשים טובים, ואפי' **תשע מאות ותשעים ותשעה מלמדים עליו חובה ואחד מלמד עליו זכות ניצול**, שנאמר אם יש עליו מלאך מליץ אחד מני אלף להגיד לאדם ישרו ויחננו ויאמר פדעוהו מרדת שחת וגו' ר' אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי אומר **אפילו תשע מאות ותשעים ותשעה באותו מלאך לחובה ואחד לזכות ניצול**, שנאמר מליץ אחד מני אלף, ע"כ. - הפרקליטים הגדולים הם המלאכים שנבראו מהמצוות, שמענו מכאן לדברי תנא קמא שבשביל

להתקיים בעולם הזה מספיק שיש רק מלאך אחד שמליץ עליו לזכות אף כנגד אלף שמלמדין עליו חובה, ניצול, ור"א בריה"ג אומר אף יותר מכך שאפילו באותו המלאך של החובה אם יש אחוז אחד מאלף שמלמד עליו זכות הוא כבר ניצל, אם כן עלינו ללמוד שגם מי שיוצא זכאי בדינו לעיני העולם הזה, גם מי שלכאורה נראה שהנה עברו עליו כמה ראשי שנים והוא לכאורה הצליח לעבור את הדין ולהתקיים בעולם, עדיין הוא רחוק מלדעת את מצבו בעולם הבא, שהרי בשביל להסתדר בעולם הזה מספיק אחד מאלף, אם יש לו אחד מאלף הוא מתקיים.

והדברים מבוארים גם בברכות י"ט א' ת"ר העוסקים בהספד בזמן שהמת מוטל לפניו נשמטין אחד אחד וקורין אין המת מוטל לפניו הן יושבין וקורין והוא [האבל] יושב ודומם הם עומדים ומתפללין והוא עומד ומצדיק עליו את הדין ואומר רבון העולמים הרבה חטאתי לפניך ולא נפרעת ממני אחד מני אלף יהי רצון מלפניך ד' א' שתגדור פרצותינו ופרצות כל עמך בית ישראל ברחמים, [ואמרו שם בגמרא שאין לומר כן משום לעולם אל יפתח אדם פיו לשטן כו'], ודקדק הרב זללה"ה מדברי התנא דברייתא שסובר שאומרים ולא נפרעת ממני אחד מני אלף, וקבע כן כנוסח ברכה קבועה לכל אדם, דמבואר שהדבר נכון בכל אדם, שהיה ראוי ליפרע פי אלף ממה שפרעו ממנו, וזה מתיישב היטב עם הגמרא בשבת הנ"ל שכל עוד שהוא בזכות אחד מיני אלף הוא עוד מתקיים בעולם, גם אם כנגדן יש תשע מאות ותשעים ותשע עבירות ומקטרגים, [ואף שאמר אב"י שלא לומר כן היינו משום אל יפתח אדם פיו לשטן אבל בעיקר הדבר היה ראוי שיאמרו כן].

ובירושלמי קידושין סוף פרק ראשון איתא כדברי הגמרא הנ"ל, והירושלמי מסיים, **הדא דאת אמר בעולם הזה אבל לעולם הבא רובו זכויות יורש גן עדן רובו עבירות יורש גיהנם וכו'.**

הפער בין לזכות בעולם הזה לבין לזכות לעולם הבא - בעולם הזה מספיק אחד מיני אלף, ולעולם הבא אינו זכאי עד שיהיה רובו זכויות, לגבי התכלית של האדם גם מי שכאילו יכול להכנס להרגל שהוא עובר בדין העוה"ז, אבל אין לו שום מושג לדעת מה מצבו בעיקר התכלית שלו בעולם בדין של מעלה, מה מצבו לעולם הבא.

בקלות אפשר לחסוך הרבה מאוד

וכאשר אנו שמים פנינו היאך נזכה ונחיה ונראה ונירש טובה וברכה לחיי העולם הבא, הנה ידוע עד כמה עמל ויסורים וצרות צריך האדם לסבול לאחר מותו בשביל לתקן כל חטא וחטא וכל פגם כל שהוא, וכמו שכתב הגר"א באיגרתו, שאי אפשר לשער גודל היסורים והצרות בשביל דיבור אחד.

ולעומת זה אם נתבונן עד כמה קל כאן בעולם הזה להיפטר ולהתנקות אפילו מדברים חמורים, במעט מחשבה, במילה אחת, וכמה עגמת נפש היא למי שסובל צרות רבות ורעות וידוע שברגע אחד ובקלות היה יכול להמנע מכל זה, ומסופר על החפץ חיים איך היה ממחיש לעצמו איך דנים אותו בבית דין של מעלה, והיה מדבר לעצמו כל עניינו, ואחר כך מסכם שעלה דינו שהוא בגדר "בינוני", ואחר כך שמע קול שאומרים "הוא עדיין חי ואם כן שירוץ לתקן, והתחיל לבכות בודיו ותפילות.

מי שזוכה לעורר את עצמו, מי שזכה אפילו לשעה אחת של תשובה, הוא כבר מחק את כל מה שעשה, הכל כבר תוקן, ולעומת זה מי שזכה לזמן קצר להתנהג וללמוד טוב, את זה כבר אי אפשר לקלקל, יש לנו כאן הזדמנות בכל רגע ורגע לתקן לנצח נצחים, ואף אם לא נצליח להמשיך כך לעולם,

דבר נוסף שיש להתבונן, שאין לבחון את מצבו באופן כללי אלא בכל יום ובכל שעה בפרטות, ובאור החיים בפרשת ויחי הביא מהאר"י שכל יום שעובר כביכול מסתלק חלק מהאדם לבית עולמו, חלק מנשמתו כבר כנפטר מן העולם, שנשמתו של אדם מתחלקת לחלקים רבים, כל חלק הוא כנגד יום אחד, וכל יום שעובר מתנתק ממנו במידה מסויימת, ויום שזכה בו הרי הוא כאילו השלים חפצו בעולמו, וכאילו מת בצדק, ואף אם יחטא אחר כך אינו קשור לאותו היום, ולעומת זה יום שחטא בו, אמנם גם הוא כמת ועולה למעלה, אלא שכח התשובה יכול לתקנו, וביאר שזה מב שכתוב בא בימים, שבא וימיו עמו, וכן ויקרבו ימי ישראל למות, שנתקבצו כל הימים יחד קודם הסתלקותו.

וז"ל האור החיים "... על פי מה שכתב איש אלהים קדוש ה"ה הר"י לוריא זצוק"ל ומצאת כי תדרשנו בס' קהלת יעקב, וז"ל ואמנם ידעת מהתחלקות הנשמות לכמה ניצוצות ובכל גלגול וגלגול באים קצת מהם, וכפי מספר הניצוצות של הצלם כך מספר

ימי חייו, והימים שעושה בהם המצות נתקן ניצוץ אחד של הצלם ההוא כנגד היום ההוא, והיום שאין עושה בו מצוה נשאר פגום ניצוץ ההוא של הצלם ההוא כנגד היום ההוא, וכן על זה הדרך וכו', ע"כ".

"ומה מאד האירה הקדמה זו עיני משכיל בכמה פרטי החקירות, ... ואין יציאת הניצוץ בהחלט מוכרת מהנשמה אלא שנפרד מהכל ועודנו נסרך ונסבך בנפש, וזה מחסד א' שכל ניצוץ שזכה ביומו הנה הוא רחוק מההפסד הגם שירשיע אדם אחריו, וניצוץ אשר יעלה פגום הנה הוא יכול ליתקן על ידי תשובה ישוב הניצוץ ויתקן, גם זה מחסדי המתחסד הוא א' יתעלה שמו"¹¹, עכ"ל.

¹¹ וז"ל בהמשך דבריו שם: גם האיר למול עינינו תשובת תרעומת גם בני אדם גם בני איש מה זאת עשה לנו אלקים מה נשתנו דורותינו מדורות הראשונים אשר שבעו חיים תשע מאות שנה ושלשים לאדם וכן בניו ובני בניו שמנה מאות ושבע מאות, ואנחנו המפליא בחיים לא יגיע למאה שנה, ועל פי ההקדמה הלז נחה דעת כל אדם, והמשל בזה למלך שחלק אבנים טובות הבאים מהמחצב לאומנים לתקנם בתכלית היופי וההכנה ולעשות להם משבצות זהב כדרך סגולות המלכים וגזר אומר כי האיש הזריז והמשתדל לעשות התיקון בכל ההשתדלות ובכל התיקון והיופי כאשר צוה המלך והיו לו האבנים הטובות לו לחלקו ונחלתו להשתעשע ולהתנאות בהם ונתן האבנים במספר הרבה מאוד לכל איש ואיש לא נתן שלש מאות אלף ולא שלש מאות וחמשים אלף הן חסר הן יתר וקבע להם הזמן אשר יספיק למלאכה יום אחד לכל אבן ואבן ובמלאת הימים ישלח המלך לקחת האבנים הטובות ויהי כי שלמו ימי המלאכה פקד המלך אומניו העושים במלאכת האבנים והנה יחד אוספו והמציאו לפני המלך פקדונם ולא די שלא עשו בהם מלאכת התיקון והיופי אלא עוד להם קלקלו אותם ולכלכו אותם והחזירו כשהם מקולקלים וכעס המלך על הדבר והצית אש בכל העבדים ההמה ואת בניהם הקים תחתם ויראם את אשר פרץ באבותם פרץ עז"ה ויצום ויאזרם לב לעשות כמעשה אבות, וימלך בלתי הרבות להם המלאכה והקיל מעליהם הדבר ויתן להם שלשים אלף עד ארבעים אלף וזה היה לבחירת ההטבה לעבדיו אולי יוכלו הכין גם לצד אמצעות היות פקודת המלך קרובה יתנו לב:

הן הנה הדברים הנאמרים במלך ישראל אלהי עולם ברוך הוא אשר חלק אבנים טובות הם הנשמות הנקראים אבנים יקרות, והוא סוד אומרו (מ"ט כ"ד) משם רועה אבן ישראל שבאמצעות הכלים וההכנה אשר הכין בידיו היא התורה ומצותיו יתברך להאיר אותם ולעשותם בתיקון אשר יאות עשות, על דרך אומרו ז"ל (זהר ח"א פב) כי באמצעות התעצמות האדם בעשות טוב וריחוק הרע על פי התורה יעשה לנשמתו מעלה עליונה ויאיר אורה מאוד תורה ויכין לה כסא והוא בחינת המשבצות אשר כתבנו במשל, גם יקנה לה כתר מלכות. ולראשונים התחיל ה' להרבות להם המלאכה ונתן להם נשמות גדולות שבכל אחת יש בה חלקים רבים, והגביל לכל חלק מלאכתו יום א'. והוא סוד (שמות ט"ז ד') דבר יום ביומו כי הענף יקרא יום ונתן להם ימים רבים כנגד חלקים אשר בנפשות, לאדם נתן יותר משלש מאות אלף חלקים שהם מספר ימיו תתק"ל וכשיעור זה הן חסר הן יתר לדורות ההמה, וכשקלקלו ופרץ ה' בהם פרץ ואת בניהם הקים תחתם נח ובניו משם והלאה הקיל ה' מתת רוב הטורח ההוא כדי שתהיה הפקידה קרובה ויתחללו האנשים מעת הפקידה, וכשראה כי לא יכלו לעמוד היה מחסר והולך להקל, והן היום בעונותינו ימי שנותינו בהם ע' שנה שהם בקירוב חמשה ועשרים אלף יום ורבים מבני עמנו לא עמדו בעבודה קלה כזו:

אדם רואה את החיים כאתגר גדול, ולכן הוא לפעמים דוחה ומתעצל, אבל ההסתכלות הזו איננה נכונה, כל יום יש לו את החשבון של אותו היום, ואם אותו יום היה טוב אזי היום הזה כבר תוקן, היום הזה כבר נמצא במקומו, אמנם יש גם חשבון כללי של כל ימי חייו, אבל כל יום יש לו חשבון בפני עצמו.

מעין דברים אלו נזכר גם בדברי הגר"ח מולאז'ין בנפש החיים ושם מבואר יותר מזה, שכאשר אדם עושה מצוה יש חלק מנשמתו שכבר נמצא באותו הזמן בגן עדן, באותו הרגע שאדם עשה מצוה נברא לו חלק בגן עדן כנגד מצוה זו והנשמה שלו כבר נמצאת שם עוד בחייו אלא שכאשר אדם חי איננו מרגיש זאת, וכן להיפך כשאדם עושה עבירה נברא לו חלק בגיהנם והנשמה שלו כבר שם אלא שאיננו מרגיש זאת עד שמת, תכלית החיים איננה רק בחשבון הסופי של סוף ימיו, תכלית החיים היא ב"רגע זה", לפי מעשיו ברגע זה נברא מיד עולמו.

ובדברי הגר"ח מולאז'ין ז"ל: "וזהו שאמרו רבותינו ז"ל כל ישראל יש להם חלק ל"עולם הבא, ולא אמרו ב"עולם הבא - שמשמעו היה שהעולם הבא הוא מוכן מעת הבריאה ענין ודבר לעצמו ואם יצדק האדם יתנו לו בשכרו חלק ממנו, אבל האמת שהעולם הבא הוא הוא מעשה ידי האדם עצמו שהרחיב והוסיף והתקין חלק לעצמו

גם בזה הרוחנו מה שאנו רואים כי כשיזקין האדם תתמעט הבנתו ואפילו איש חכם לא יוכל לצאת ולבא במלחמתה של תורה ויתמעטו הרגשותיו הגם שאמרו ז"ל (סוף קנים) זקני תורה דעתם מתיישבת עליהם, דקדקו לומר מתיישבת לשלול דעתם של זקני עם הארץ שמתטרפת ולעולם כח השכלי והתבוני יאפס. ולפי ההקדמה האיר ה' עין בדבר זה כי לצד שנסתלקו כל חלקי הנפש אין כח במועט הנשאר לעשות כשיעור הכל גם לא תעמיד הגוף ויכבד קצתו על קצתו לצד מיעוט המניק והזן שהיא הנפש וישוב כדעת קטן:

גם בהקדמה זו הרוחנו כוונת מאמר רז"ל (ב"ר פ' ס"ב) שאמרו מה בין מיתת זקנים למיתת נערים מיתת זקנים וכו' יפה לנר ויפה לפתילה וכו' עד כאן, המשילו מיתת הזקן לנר וכשם שהנר הולך ומתמעט גם הזקן כבר הלכו להם חלקי הנפש וחלק האחרון שנשאר בו ביציאתו יהיה נדמה לו כאדם הישן שלא ירגיש ביציאת החלק ממנו והבן:

גם בזה הרוחנו פירוש מה שאמר הכתוב (תהלים ק"ד) תוסף רוחם יגועון שאין כוונת הכתוב ידועה, גם לא אמר תוסף ברוחם, וכפי ההקדמה יאיר אור הכתוב כאור השמש שיתכוון לומר כי כשיגיע קץ האדם פקודת נפשו יתוספו בו כל חלקי הנפש שנדו והלכו מידי לילה ולילה, והוא אומרו תוסף רוחם פירוש הרוח עצמה שלהם, וכבר אמרנו שהגם שהולכת אינה נעקרת בהחלט אלא הרי היא כיציאת הנשמה בלילה בעת שינה שמאיר אורה בגוף למטה והיא למעלה וזה כך האות בהעיר אדם את הישן ירגיש חלק המתעורר וירגיש גם חלק אשר עלה והבן:

גם הרוחנו דעת כי אותם חלקי הנשמה נקראים ימים: עכ"ל

במעשיו, לכך אמר שכל ישראל יש להם לכל אחד חלק הקדושה והאורות והצחצחות שהתקין והוסיף לעולם הבא ממעשיו הטובים¹².

וכן עונש הגיהנם ענינו גם כן שהחטא עצמו הוא עונשו ... שכאשר האדם עושה אחת ממצות ד' אשר לא תעשה הפגם והחורבן נרשם ח"ו תיכף למעלה בשרשו, ולעומת זה אמלאה החריבה הוא מקים ומגביר כחות וחיילי הטומאה והקליפות. הרחמן ית"ש יצילנו. ומשם ממשיך גם על עצמו רוח הטומאה שמלפפתו בעת עשיית העון ואחר עשותו הרוח טומאה מסתלק למקומו, והוא בחייו בגיהנם ממש המקיפו בעת עשיית החטא, רק שאינו מרגיש עדיין עד אחר פטירתו שנלכד אז ברשת אשר הכין הן כחות הטומאה והמזיקין שנבראו ממעשיו, ...

עוד ביאר שם הגר"ח ז"ל על פי דבריו מה שאמרו כל האומר הקב"ה ותרן יותרו חייו, וקשה למה לא אומרים שהקב"ה ותרן, הרי מידת הותרנות היא מידה טובה, אבל באמת המציאות כך היא שאין זה לא עונש שהקב"ה מעניש את האדם משום שהוא כועס עליו, אלא זו מציאות שהאדם ברא לעצמו את הגיהנם שהוא ברא את הקלקולים שהוא עשה, עכשיו שהוא מקבל את העונש לא שהקב"ה מעניש אותו זה מציאות שיצר גיהנם כזה, וממילא לא מספיק מה שהקב"ה יותר לו, שהרי מציאות העונש קיימת, ועל מנת שיתוקן הקב"ה צריך להרוג את המזיק שברא ולבנות ההריסות שהרס, זה לא ויתור, זו מתנה!.

וז"ל, ולכן אמרו רבותינו ז"ל ב"ק נ' א' כל האומר הקב"ה וותרן הוא יותרו חייו כו', וכ"ה בירושלמי פ"ה דשקלים ובב"ר פס"ז ובתנחומא פ' תשא ובש"ס תהלים, ולכאורה יפלא הלא אפילו אדם איש חסד מתנהג במדת ותרנות, אמנם הוא כמו שנתבאר לעיל שאינו על דרך העונש ונקימה חס ושלוש, רק חטאים תרדף רעה, שהחטא עצמו הוא עונשו, כי מעת הבריאה קבע הוא ית"ש כל סדרי הנהגת העולמות

¹² והוסיף שם בהגרה: אמנם מרובה מדה טובה כו' בהפרש ויתרון רב כי הצחצחות ותוספת קדושה שנתוספו ממעשיו הטובים הם נצחיים וקיימים לעולם ונפשו מתעדן בהם תענוג נצחי, אבל הכחות הטומאה והמזיקין שנבראו ונתרבו מחטאיו, אחר קיבול כל העונש הנקצב לו הם מתים וכלים מאליהם כי עצמות חיותו הוא רק מפגם החטא וההריסה שגרם בכחות והעולמות הקדושים, שמזה נמשך להם שפע חיות ונצוצי אור מועט דרך צנורות ארחות עקלקלות, כענין אמלאה החרבה וכיון שקיבל דינו על ידיהם חיל בלע ויקיאנו ונפסק חיותם ממילא וכלים מאליהם, וזהו הענין שהגיהנם נקרא עלוקה שהעלוקה מוצצה הדמים הרעים ומזה היא מתה תיכף כן הוא ענין הגיהנם כנ"ל, עכ"ל.

שיהיו תלויים כפי התעוררות מעשה האדם הטובים ואם רעים ח"ו, שכל מעשיו ועניניו נרשמים מאליהם כל אחד במקורו ושרשו, והוא מוכרח לקבל דינו ע"י אותן כחות הטומאה שהגביר במעשיו, כפי ערך וענין הפגם, ובזה ממילא יתוקן הפגם של העולמות ושל נפשו, או ע"י כח התשובה שמגעת עד שורשה העליון עולם התשובה עלמא דחירו ונהירו דכלא ומשם מתאצל ונשפע תוספת קדושה עליונה ואור מבהיק להתם ולכלות כל טומאה ולתקן העולמות כמקדם, וביתרון אור חדש מעולם התשובה המופיע עליהם, לזאת אין שייך ותרנות בזה, וזהו שאמרו באבות וכל מעשיך בספר נכתבים, היינו שמעצמן נכתבים ונרשמים למעלה, עכ"ל.

סיכום הדברים

זה שאנו נמצאים וקיימים כאן זה לא אומר את מצבנו "שם", הרי כאן אנו יכולים להתקיים אף בזכות האחד מאלף.

כל יום בפני עצמו וכל מעשה בפני עצמו, כל יום כבר נמצא במקומו, מכח אותו המעשה נברא באותו הרגע חלקו, מבלי שיהיה תלוי במה שיהיה בהמשך, החלק הזה שלו הוא נמצא במקומו בין לטוב ובין למוטב, ועדיין בידו לתקן את החלק הזה שכבר התרחק ממנו.

ועל ידי כח התשובה האדם זוכה לתקן מיד את מה שקלקל, ולפעמים זוכה לזה על ידי שזוכה ליסורים, שגם זו זכות גדולה, תחת היסורים הנוראים והצרות שצריך להתייסר למעלה בעבור כל חטא, הרי שכאן הכל בזול, וכל משהו נחשב ליסורים וכמו שאמרו בגמרא, על מי שהכניס את ידו לכיס להוציא מטבע ובטעות הוציא מטבע אחרת שזה כבר נחשב ליסורים.

וכח תשובה הוא בהחלטה בלבד, בעצם הדבר שמצטער ומקבל על עצמו, ומשתדל שלא לחזור, כבר תיקן את הפגם.

מי שעשה מצוה הוא כבר נמצא כעת בגן עדן.

לימוד התורה הוא יסוד הכל

ואם באים אנו לתקן הרי מבואר בדברי חז"ל בכל מקום שכל התיקונים הכל רק מכח תורה, כל הבריאה מצפה למילה של תורה, כל השפע מגיע לעולם על ידי התורה, והרבה לשונות בדברי חז"ל ובזוהר כמה שכל העולם יושב ומצפה לתורה, זה מה שמביא את כל החסד את כל הרחמים, את הכל! כך נברא העולם!.

אם היינו מתיחסים לתורה כמו שצריך, אם אברכים היו מתיחסים לתורה שלהם אחוז קטן ממה שהיא באמת, אין ספק שהתורה שלהם היתה נראית אחרת, אלא מאי כאן מגיעה מידת הענוה שמעכבת ואומרת שהכל נכון אבל התורה שלי לא כל כך חשובה, כל סגולות התורה נאמרו אמנם, אבל הלימוד שלי מה ערכו חשוב, וכמו שכתב מרן זללה"ה שלמידה רעה יש ספרי מוסר, אבל מידה הטובה שלא במקומה אין מי שיתן לו מוסר, הוא "משנה כשלון", - אסור להשתמש ביצר הענוה.

הכל יודעים שהשאיפה הגדולה היא לימוד תורה לשמה, אבל לא מספיק מרגישים, ופעם אמר הרב זללה"ה שהלימוד שלומדים האברכים הוא המושג הנקרא "תורה לשמה", והוסיף אמנם זה לא הדרגה של הגר"ח מולאז'ין אבל זה נקרא לשמה, הם אינם מחפשים להגיע לאיזה ענין אישי, אלא רק לדעת באמת ולהבין, זהו הנקרא עוסק בתורה לשמה.

אם היו יודעים ומרגישים כמה הלימוד הזה מגן על כל העולמות, כמה כל העולם כולו כדאי הוא לו, וכמה הוא זוכה לדברים הרבה שמנה רבי מאיר במשנת כל העוסק בתורה לשמה עד ומגדלתו ומרוממתו על כל המעשים, אזי היה גם מתקיים בו כל "העוסק", כבעל עסק שאינו מפסיק למכור, וכל מחשבותיו סביב העסק, אמנם כולם מכירים את הדברים, באופן כללי כולם יודעים, אבל לא חיים את זה.

אמנם יש דרגות בלימוד לשמה, אבל כל דרגא בלימוד לשמה נשגבה עד מאוד, בדומה לזה ראינו מי שכתב ששאל להרב זללה"ה "מה זה יראת שמים", והרב זללה"ה השיב: "ירא שמים הוא מי שלא מדליק אור בשבת", וסיים "אבל יש דרגות ביראת שמים, יש מי שלפני שאומר את שם ד' הוא רועד", ביאור הדברים, שבדאי גם מי שרק לא מדליק אור בשבת, הוא משום שהוא ירא שמים, שהרי מה עוצר אותו מלהדליק, רק משום שהוא ירא מהשם, אבל יש בזה דרגות יש מי שרק כאשר

יש עבירה גדולה, רק כשזה ממש מזעזע היראה שלו משפיעה עליו, ויש שכשמוזכר את ד', כך דרגות מעל דרגות, אבל הכל נמצא בתוך המושג הנעלה של "יראת שמים".

צריך "לחיות" את הדברים הללו, יש לדעת ויש לחיות, אמנם יודעים את הידיעות אבל לחיות זה מושג אחר, אדם יבוא לעולם העליון יהיה לו תרתי גיהנם, האומנם כל צבא מרום עמדו וחיכו לי שאני יושב וילמד, האמנם באמת הקב"ה ציפה מתי אני יעשה את הד' אמות של הלכה, הרי אם הייתי יודע שזה ככה הייתי מאושר כל ימי, הייתי מרגיש חשוב ביותר, ולא מפסיק ללמוד לרגע, אבל לצערנו כשנמצאים כאן בעולם הזה לא מחשיבים את אשרינו, לא מתיחסים לזה מספיק, ואח"כ בעולם ההוא מצטערים שלא ידעו את הדבר הזה, תרתי גיהנם.

אבל זו האמת, אין לו להקב"ה בעולמו אלא ארבע אמות של הלכה, זה הלימוד הזה שלנו, זה כל תכלית האדם בעולמו, והדברים מבוארים בדברי חז"ל בכל מקום.

ובזוהר על הפסוק ארץ אשר אשר ד' אלוקיך דורש אותה... למטר השמים תשתה מים, ביארו אין מים אלא תורה, ע"י עסק התורה טוב לכל העולם, ומי שמונע תורה מן הארץ מונע את הטובה מכל העולם, ושלימוד התורה משפיע על העולם יותר חזק מכל הקרבנות.

וביאר שם שהרי לכאורה עבודת ד' צריכה להיות בשמחה כמו שכתוב עבדו את ה' בשמחה, ואיך אדם שהוא עושה עבירה והוא חוטא ומתפלל בעצב, איך אפשר לו לעבוד את ה' בשמחה, ומבואר שם בזמן שהיה ביהמ"ק הכהן מתקן לו את השמחה והלוי את הרננה, הוא בעצב מביא קרבן והם מתקנים לו את זה, בזמן הזה שאין קרבנות מי ישלים לו את העבודה בשמחה, עסק התורה בשמחה הוא משלים לו, נכון, הוא עצוב על העבירות שעשה, אבל מי ישלים לו את העבדו את ה' בשמחה - עסק התורה בשמחה והתשבחות את הרננה, הכל מתנהל סביב התורה!.

אם יודעים נכון להעריך את מה שפועלים כשלומדים תורה, אם יודעים להבין שתורה היא הדבר הנעלה ביותר, אזי שמחים עם כל רגע של תורה הרבה מעבר לכל מצוה אחרת שמזדמנת לפניו.

דוד המלך בכל התהילים ובפרט בפרק קי"ט חוזר ואומר אני לומד אני לומד, הזכות שהוא אומר על עצמו זה שהוא עוסק בתורה, חצות לילה גו', העסק הוא תורה, בכל מקום כך מוזכר, והרב זללה"ה היה רגיל לומר בשם הגרי"ז מבריסק ז"ל על הפסוק חישבתי דרכי ואשיבה רגלי אל עדותיך, שדוד המלך גם לו היו מצוות וספיקות להיכן ללכת, ולבסוף תמיד אמר דבר ראשון נלך ללמוד, "די ערשטע זאך גיען לערנן", וזהו "חישבתי דרכי" חשבתי להיכן ראוי לילך עכשיו באיזה מצוה לעסוק, "ואשיבה רגלי אל עדותיך", הלכתי מיד ללמוד תורה.

וכשקוראים פרק קי"ט בתהילים, רואים עד כמה התחנן דוד המלך לידיעת והבנת התורה, ובמסורה איתא שאין בכל הפרק הזה שהוא מאה ושבעים ושש פסוקים שום פסוק שאין בו הזכרת התורה, "אמרתך" או "משפטך", או "חוקך", וכיו"ב, חוץ מפסוק אחד ערוב עבדך לטוב, [וג"ז י"ל שאין טוב אלא תורה, והתרגום מפרש ערוב מלשון והערב נא], - בכל הפרק הוא מתפלל ומבקש "הבינני" "למדני", ומובא ממנה"ל שכשהיה אומר ספר תהילים על הסדר היה מדלג על פרק קי"ט כי את הפרק הזה היה אומר תמיד.

אבל המצב הוא שלא מתייחסים ללימוד התורה כמו שמתייחסים למה שמתעסקים במצות אחרות שלכאורה יותר מרגשות, פחות מתרגשים מרגע של לימוד, כי זה הרי דבר מצוי דבר נמצא, זה לא דבר שצריך לטרוח ולחזור אחריו, ממילא פחות מרגישים הרגשה ייחודית.

אמנם כולם יודעים החשיבות וכולם רוצים ללמוד, לא באנו לדבר למי שלא רוצה ולא מעוניין, אלא למי שאכן יודע הכל אבל הוא לא חושב שכשהוא לומד שעה זו שעה חשובה כמו שהוא מצייר לעצמו שעה שהחזו"א לומד, אם אברך יפנים לעצמו "אני החזו"א", ודאי ששעה של החזו"א איש ערכה רב פי כמה וכמה משעה שלנו, ודאי שערך התורה משתנה בכל אחד לפי הדרגה שלו, אבל היות וערך התורה גדול ונשגב בכל אחד ואחד, אזי הלימוד הזה ראוי שנתייחס אליו כמו שמתייחסים לשעה של החזו"א, שכל העולם ממתין לשעה של לימוד שלנו, ומי שמתייחס ללימוד שלו בהערכה נכונה, משתנים אצלו כל סדרי העדיפויות, ונעשה חשוב בעיני עצמו ומתייחס להכל בעין אחרת, כמו שכתוב שתורה יותר מכל הקרבנות.

בבואינו לעשות תשובה, צריך לתת מחשבות איך להוסיף בלימוד התורה, וזה מה שיציל מכל הדברים ומכל מיני פורעניות, וכמו שאמרו בסנהדרין צ"ח ב' והתניא שאלו תלמידיו את רבי אלעזר מה יעשה אדם וינצל מחבלו של משיח יעסוק בתורה ובגמילות חסדים, ומחילת העוונות מכח התורה כמו שאמרו ברכות ה' א' כל העוסק בתורה ובגמילות חסדים מוחלין לו על כל עוונותיו, ובעבודה זרה ה' ב' בזמן שעוסקין בתורה ובגמילות חסדים יצרן מסור בידן, ובר"ה י"ח א' אביי אמר עוון בית עלי בזבח ומנחה אינו מתכפר אבל מתכפר בתורה ובגמילות חסדים, הכל מתחיל ונגמר בתורה!¹³

טז

יפה שעה אחת של תשובה

שינינו באבות פ"ד מ"ז "הוא ה"אומר יפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים בעוה"ז מכל חיי העוה"ב ויפה שעה אחת של קורת רוח בעוה"ב מכל חיי העוה"ז", הנה אנו עומדים כעת לשעה אחת של תשובה, ויש להבין במה היא יפה יותר מכל חיי העולם הבא.

והנה הגר"ח מולאזין כותב שהיצה"ר מרחיק בנ"א מלחשוב על עוה"ב בראש השנה בטענה שגם עוה"ז הוא עולם וגם ע"ז יש לחשוב ולא רק על העולם הבא, וכתב שאמנם זה נכון כלפי מי שיוודע להעריך מהו עולם הזה, כמו שהביא בשם הגר"א ז"ל ששמע ממנו כמה פעמים "וכי מה העולם הבא חשוב"¹⁴, ההזדמנות לעשות נחת

¹³ התורה היא מעל הכל וכמו שהאריך הגר"ח מולאזין בנפש החיים שער ד', ודבר אחד של לימוד תורה הוא כנגד כל מצוות התורה, כמבואר בירושלמי, וכנגד זה עונש ביטולה, ועל אף שאין מרגישים את זה מספיק, זו המציאות, וכשאדם יבא לעולם העליון וישתומם מה היה כח של כל רגע שלו, לא ידע את נפשו, אבל הכל כבר מבואר ומפורש בדברי חז"ל ובמקראות, ואין שום מקום להשתמש מזה, ומן הראוי להרגיל לקרא בספר נפש החיים במעלות התורה שבשער ד', בכדי לעורר את ההכרה, מהו ערך של תלמוד תורה, וכן הרב זללה"ה היה מורה לצעירים לקרא נפש החיים שער ד'.

¹⁴ וז"ל בדרשת מוהר"ח: ואמת הוא בלי ספק, שגם על עניני הגוף נדונים בר"ה, אך מי הוא פתי אשר יערב לו לבו לבקש על עניני הגוף, נגד ספק אבדן נפשו ח"ו, שהיא כעת במבוכה גדולה, הלא ידמה האיש הלז לאיש אשר יעוררו אותו משנתו בנחיצה, ואומרים לו מהר המלט על נפשך, כי

רוח להקב"ה היא רק בעולם הזה, ואילו בעולם הבא הכל כבר "לאחר מעשה", וממילא מובן שיפה שעה אחת של תשובה ומעשים טובים בעולם הזה, יותר מכל חיי העולם הבא.

אמנם יפה שעה אחת של קורת רוח בעולם הבא יותר מכל חיי העולם הזה, אין לנו כלים לשער כלל מהי "שעה אחת" בעולם הבא, אבל כשנמצאים בעולם הבא, ויודעים להרגיש היטב מהו לעשות נחת רוח ליוצרו, כשנמצאים קרוב אזי כל חיי העולם הבא כל העונג הנצחי אינם חשובים לעומת רגע אחד של לזכות לעשות נחת רוח ליוצרו בעולם הזה, ואם כן מובן שיש להתפלל על עוד "רגע" בעולם הזה יותר מכל חיי העולם הבא.

ובכתבי הרב זללה"ה משנת תש"ה "וזהו כוונת אמרם ז"ל יפה שעה אחת כו' כי היות האדם עושה רצון בוראו, שמחתו לאין ערוך, אחרי אשר קנה אהבתו יתברך, ולולי המצוות שצוונו יתברך לא היה יכול האדם להתקיים מרוב תשוקת אהבתו, ואינו יודע לעשות רצונו, ואין תקלה ועיכוב בדרך האהבה לעשות רצון בוראו יתברך, כי שגבה אהבתו, וכל המכשולים לא יוכלו עצור נגדו, ומה ישמח כשנזדמנה לידו מצוה ובגיל יעשנה, או עבירה שתבוא לידו ויפרוש ממנה בשמחה עצומה".

ופעם אחת שמע הרב זללה"ה מאחד שאומר על איזה אדם שנפטר שהוא כבר יהיה מליץ יושר עלינו, ואמר ע"ז "בעולם הזה אפשר להשפיע יותר מאשר כשנמצאים בעולם הבא", בעולם הבא אפשר רק להשתמש בזכויות הקיימות.

עלינו לנצל את הרגעים שיש לנו בעולם הזה, כי כל רגע של עשיית רצונו יתברך הוא כשלעצמו הדבר הגדול ביותר שאפשר לשאוף אליו, ואף יותר מכל חיי העולם הבא.

אחזה אש סביב בכל קירות הבית, והוא ישיב להם שאני צריך להמתין עוד, מחמת שכינה עוקצת אותי, ואני צריך לרדוף אחריה, להנקם ממנה ולהרגה, הלא לשוטה וחסר דעת יחשב האיש ההוא. על כן מהראוי לכל איש הישראלי לשום עקרי בקשותיו באלה הימים הנוראים על נפשו העלובה שלא תאבד ח"ו, ובעוה"ר היצר מסמא את עיני המון עם, בשומו מענה ומשל בפיהם, לומר, שהעולם אומרים שגם עולם הזה הוא "עולם" וגם בעדו יש לחשב, ובאמת צדיקי עולם העובדים את ה' מאהבה בלא שום כונה, זולתי שרצונם לעבוד ה', להם נאה לומר כן, כאשר כן שמעתי כמה פעמים מפי קדשו של רבנו הגאון החסיד מו"ה אלי' מוילנא ז"ל נ"ע מה העולם הבא חשוב, ואין ערך ודוגמא כלל נגד שעה אחת בעוה"ז בעסק התורה והמצוה, מאחר שבעוה"ב אי אפשר לעבוד ה', אבל אנחנו שפלי הערך איך נדמה לעזוב חיי הנפש מפני חיי הגוף.

עוד נתבאר במשנה זו שתכלית האדם וחלקו בעוה"ב אינו נקבע בסוף ימיו, אלא כל שעה שמקיים חובתו בעולמו בונה בה את העולם הבא שלו, והגיע לתכלית הזמן הזה, והיינו יפה **שעה אחת** בתשובה ומעש"ט בעוה"ז מכל חיי העוה"ב, ולכן ישמח ויתחזק בכל תקופה שזכה להתעלות בה, כי חלקו של התקופה הזו מובטח בעוה"ב, ולא יגרע מחלק זה מה שבתקופות אחרות לא ה' כן, ולפעמים תקופה אחת טובה גורמת להפכו לטוב כל ימיו, ע"י מצוה גוררת מצוה או בזכות המצוות שסיגל לעצמו והשפיע קדושה בכל העולם להרבות תורה ותשובה לאחרים, ביודעים ובלא יודעים.

עוד נתבאר כאן כנגד דרכו של היצר הרע שנותן הרגשה שכבר אבוד וא"א לתקן קלקולים כאלו, וחוזר על עצמו כך בכל עת, ועלינו לשנן לעצמינו בפה מלא שכל זה מתחבולותיו וכבר הבטיחנו הקב"ה על התשובה ביד כל הנביאים, וזהו מה שאמרו יפה שעה אחת **בתשובה** ומע"ט בעוה"ז מכל חיי העוה"ב, הרי שהפליגו במעשה התשובה כ"כ, שאע"פ שא"א לשנות המציאות את מה שעבר, ובידו רק להחליט בדעתו שמצטער על העבר ומקבל על העתיד, אפ"ה יש בזה קורת רוח לפניו ית"ש, וזה בסוד תיקון התשובה שנבראה קודם העולם, ובכחה לתקן כל הקלקולים ולהשיבם לשלימותם כקודם החטא, ואם היינו משוכנעים באמת בכח התשובה בודאי היינו עושים הרבה יותר, רק תמיד מתלווה טמטום היצה"ר וטענותיו שלא שייך להגיע לזה רק בסיגופים גדולים ומהפיכות בכל החיים, ועלינו ללמוד מכל טענותיו שג"ז שקר, ולא אמרו כל הנביאים שיעשו סיגופים ותיקונים, רק אמרו קחו עמכם דברים ושובו אל ד' אמרו אליו וגו' ונשלמה פרים שפתינו ולא נאמר עוד אלהינו למעשה ידינו, והקב"ה משיב ארפא משובתכם אוהבם נדבה כי שב אפי ממנו, ונבכודנצאר הזהיר את נבוזראדן שלא יניח לישראל לעמוד, שאם יתפללו ויחזרו בתשובה הקב"ה יחזירם מיד, ולכן לא הניחם לשבת עד נהרות בבל, הרי שכשהיצה"ר צריך את הדבר לעצמו, הוא יודע היטיב להזהר מהתשובה.

וכל מה שמצליחים להגיע לרגע אחד של הסכמה אמיתית לשינוי זוהי תשובה המתקנת את הכל, ואף אם חזר ונכשל, מ"מ באותה שעה ה' בדרגה של תשובה אמיתית.

